

Digitaliseret af | Digitised by



**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) Author(s):	Birckner, Michael Gottlieb.
Titel Title:	<u>M. G. Birckners Samlede Skrifter.</u>
Alternativ titel Alternative title:	Samlede Skrifter.
Bindbetegnelse Volume Statement:	Vol. 3
Udgivet år og sted Publication time and place:	Kiøbenhavn, 1798-1800
Fysiske størrelse Physical extent:	4 bd.

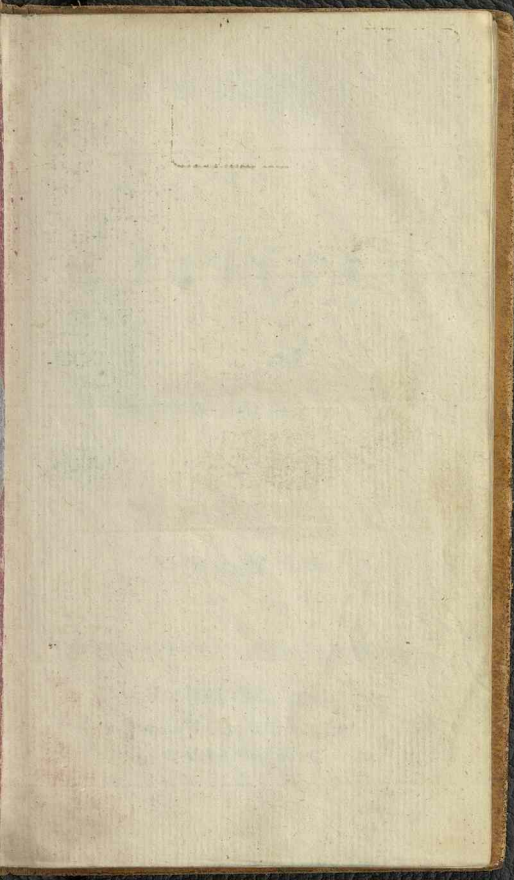
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.





52. - 73.

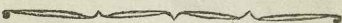
M. G. Birekners

samlede

Skrifter.



Tredie og sidste Deel.



Kiøbenhavn, 1799.

Trykt paa N. Soldins Forlag,
hos Sebastian Popp.

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877



Om

Erkkesfriheden,

(skreven 1790).

Bedste Ven!

Som et Tordenflag i mine Øren var den Eftersretning, som jeg her læste i de Hamburger Zeitung, og som Deres Brev til mig siden bestyrkede: at, efter Rytets Sigende, Trykkefriheden i Danmark skulde indskrænkes. Ak! tænkte jeg, har det ikke ahnet mig! og ere da disse mine Ahnelser allerede saa hastig indtrufne!

Da Frederik med en for hans Alder fældens Sindighed først tog Haand i Statsroret; da han, paa den Tid, saa mange Vrindser sødt henstumre i Bøllystens Arme, eller uvirksomme lade sig omtumle af Maitresser og Hofcreature, med utrættet Virksomhed og Iver anstrængede alle Kræfter, for engang at blive en god Regent: da glædede alle Retsfæne, alle Patrioter sig. Der see vi dog, sagde de, en Mand, som vil træde i fjerde Christians og fjerde Frederiks Fodspor, og som engang, med Guds Hielp, med samme Hæder, som de, vil beklæde Svillingrigets Throne.

Og da han med sindigt Mod gif løs paa Bar-
 bariets og Lehnsystemets ældgamle, grundmurede og
 gothiske Bygning; da han brød Landmandens svære
 Jernlænker; da han gav hver Mand Lov til frit at
 sige og skrive hvad han tænkte; da han med sand
 Sielshøihed overlod uværdige Angreb paa sin egen
 Person, uhævnede, til den fortiente Foragt; hvor
 slog da hver Mennekevens, hver Patriots og fri
 Borgers Barm høit af Glæde! hvor elskede, hvor
 velsignede de ikke den Prinds, der saa tydelig aflagde
 Prøver paa, at han kiendte Mennekeværd og Men-
 neskerettigheder: Ting, som saa mangen Tyrste neppe
 kan skimte giennem den tykke Viraksqvalm, hvori
 deres Smigrere rolig bære Omsorg for at indhylle
 dem.

Naar Engelsen og Franskmændene broute
 af deres Tale- og Skrivefrihed, saa har ingen af dem
 nødig at takke deres Regenter derfor. Den første
 har den i Kraft af sin gamle Constitution og den sidste
 har selv med Staalhandsker tiltaget sig den. Vi
 nyde nu en Tale- og Skrivefrihed, vel saa stor som
 disse, og derfor skyldte vi vor Konge og vor Tals-
 mand Frederik ene Tak. Thi kunde disse ikke holde
 os ligesaa trælbandne, som saa mange andre Europas
 smaae og store Tyrster endnu holde deres Underfaat-

ter?

ter? Skal for os! hvis vi da ikke elskede dem, hvis vi ikke vilste os taknemmelige imod dem.

Saaledes taledes og glædedes Patrioterne sig. Vi glædede os ogsaa med dem; men mørke Ahnelser opstege, og forbittrede Glædens Sødheder i vore Hjerter.

Ah! sukkede vi, de bedste, de ædelste Fyrster ere Mennesker, og Mennesket kan føres bag Lyset; uendelig mere koster det Fyrsten end os andre, ikke at tabe Sandheden af Sigte. Ucallige tjenstfærdige Hander staae altid færdige at række dem deres Polyhedrer, deres convexe og concave Glas; Glas, der mangfoldiggjøre enkelte Tilfælde, forstørre Miden til Elefanten, eller og formindske Elefanten til Miden, og overalt ofte forestille Objekterne med de falskeste Farver. Og hvis da Fyrsten kun i et usaligt Dieblik anseer Blændeværket for Virkeligheder, (og hvor let indtræffer ikke et saadant Dieblik for hvert Menneske?) saa Farvel Vondesfrihed! Farvel Trykkefrihed! med alle eders store og lykkelige Følger.

Disse for Menneskeheden i Almindelighed, og Statsborgerne i Særdeleshed saa skønne og lyksaliggjørende Indretninger, kunne, efter Sagens Natur, aldrig mangle deres Fiender. Slavefogden, der siden umindelige Tider havde været vant til, at see sine Trælle krybe i Støvet for sine Fødder, saae

det vist ugierne, at disse Trælle bryde deres Pænker, og med oprettet Hoved nu gjøre Fordring paa Menneske- og Borgerfrihed ligesom han. Og den Medbrige, som frygter at Fakkelen skal ovluse hans Hjertes fæle skumle Afkroge, og skyer Lyset, liig Natugulden, vil vist ingen Ven være af Trykkefriheden, der viser hans Hjerte og Handlinger saa sorte og foragtelige, som de i sig selv ere; der river det Dække, som Undertrykkelse eller Dænker have paalagt, fra Medborgernes Dine, og viser ham i sin sande Skikkelse. Disse værdige Folk, tænkte jeg, vil vist ikke være vrkedsløse. De vil vist passe paa Leiligheder, og Leiligheder vil, desværre! vel ikke mangle dem.

Saa plumpt og eenfoldigt, som hine Jydskke Proprietairers, der saa nylig opstog deres egne og andre skikkelige Folks Navne, paa det af dem selv oprettede Monument for egen Dumhed og Undertrykkelses-Aand, havde jeg nu just ikke formodet deres Angreb. Slige Angreb ere da heller ikke meget farlige, og skulde de endog have været det, saa ere de det dog visselig nu ikke mere; nu da den brave Colbjørnsen saa fuldkommen har aftrukken dem Masken, og fremviist det latterlige eller afskyelige Karrikatur-Ansigt for det hele Publikums Dine.

Nei, slige Angreb frygtede jeg, som sagt, ikke. Men de finere, listigere, dem frygtede jeg for.

Hvad

Hvad er der, tænkte jeg, vel til i denne synderlige Verden, som er frit for alle Misbrug? Religion og Dyd ere selv blevne misbrugte, og skulde det da ikke gaae Folkes og Trykkefriheden ligesaa? Paa disse Misbrug ligge hine Krybskyttere paa Udkif, og have de da truffet eet, strax slæbe de det i Triumf hen for Fyrstens Dine, for at vise ham hvilke Udyr de have truffet i hans Wildbane. Nyggen giøre de nu til Elefanten, multiplicere enkelte Tilfælde, ved at tilføie lige saamange Nuller, som de selv lyste. Her er Syh for Sagen; beviste Facta. Der kan man see, hvad der kommer af den Bonde- og Trykkefrihed. "Der kan man see, hvad der kommer af den Skriven og Regnen," sagde ogsaa hiin Taabe i Engelland, da han ved Tyburn saae en, som havde skrevet falske Bexler, føres til Galgen.

Er en Bonde trættekier eller opsætfig, eller er han doven og forsømmer at føre sig sin Frihed til Nytte — og sige Exempler maae, i Folge Tingenes og Menneffenes Natur, dog vel endelig indtræffe — strax er Bondefrihed Skyld i denne Ulykke. De forsømme da ikke at forstørre Omstændigheder og mangfoldiggjøre enkelte Tilfælde. Her er et beviist Factum, at Bondefrihed intet nytter; at den tværtimod skader. Rigtig nok er her et beviist Factum, men et Factum, som beviser, at ikke alle Menneffer,

og følgerig heller ikke alle Bønder, ere saa gode, som de burde være; et Factum, som beviser, at selv de bedste menneskelige Indretninger dog kun ere menneskelige Indretninger; men at Massen af det Onde, som kan flyde af Forandringen, virkelig overveier Massen af det Gode, det beviser dette Factum ikke; og det var just det, som her skulde bevises.

Ligesaa umueligt er det ogsaa, at i en almindelig Trykkefrihed ikke en og anden skulde misbruge Friheden til, paa banditviis, at angribe enkelt Mand's Ære; eller overtræde den Sømmelighed, som man, selv naar man foredrager Sandheden, dog altid skylder Øvrigheden; og især en Øvrighed, som dog, for dens Lyst til at fremme Borgervel, kan gjøre Fordring paa Borgernes Kierlighed. Og saasnart dette skeer, strax træde hine Mørkets Børn ud af deres Smuthuller. "Der seer nu deres Majestat, deres Kongelige Høihed, deres Durchlauchtighed, et Beviis paa hvad Trykkefriheden udretter; ingen ærlig Mand er nu mere sikker paa sit gode Navn og Nygte. Religion, Dyd, god Orden, og alt hvad helligt og ypperligt er, trædes nu under Fødder: den Ægtelse, man skylder Regjeringen, svækkes, dens Anordninger dables. Og hvad bliver vel Følgen? Oprørs-Aand indblæses; Folket sætter Mistroe til Regjeringen og dens Anordninger; Anarchie og

Lovenes Foragt opkommer; og nu dyppe de Penselen i de sorteste Farver, de kan finde, for at udføre Maleriet saa gyseligt som mueligt, og forglemme ingenlunde at gjøre Paris, Versailles og Lygtepalæene til Hovedgruppen i dette Malerie. Den gode Fyrste trættes nu omsider; han begynder tilsidst selv, at troe det rimeligt, som saa ofte foresnaaktes ham. Med et Hierte fuldt af Mennekkierlighed, af Kjærlighe for Mennekkværd og Mennekkerechtigheder, sukker han over at Mennekket, liigt et andet vildt Dyr, maane holdes i Lænker, hvis det ikke skal anrette Ulykke; og overgiver det altsaa med et blødende Hierte igien til Mennekkhedens Stokmestere, der med Glæde paasmedde det endnu sværere Lænker, end det nogentid før har baaret.

Disse, min bedste Ven, vare Anledningerne til de mørke Ahnelser, som den Gang fordunklede min Glæde. Og nu forlanger De, at vide af mig, hvad jeg tænker om Trykkefrihed? og om jeg troer den gandske uindskrænket burde tillades? Jeg sjoier Dem saa meget desvilligere i dette Deres Forlangende, da jeg veed, at De strengt og venksabeligt vil prøve mine Tanker; og for en, der ikke troer, sine egne Meeninger at være delphiske Orakelsprog; for en, som troer at han kan feile, og tillige oprigtig

A 5

elsker

elsker Sandheden, kan intet være usseligere, end en skarp og venstfabelig Bedømmelse. Her ere de.

Enhver Ting har sin gode og sin onde Side. Den allerypperligste Ting selv have meget ofte noget ved sig, som man kunne ønske borte, men som saa uforbigiængeligt er forenet med den, at man enten maae tage den heel og holden som den er, med alle dens Mangler og Guldkommenheder tilhobe, eller og lade den heel og holden, baade med sine Mangler og Guldkommenheder, fare. Saaledes finder man i Stater og borgerlige Samqvem Sikkerhed, Besvemmeligheder og andre Fordele, som man ellers maatte mangle; men de fordre og Evang, Underkastelse under sin Lige, Afgivter og Opofrelser. Dette sidste er i sig selv ikke noget godt; men vil man det første, saa maae man og finde sig i det sidste; her gives intet Tertium. Ved Ting af dette Slags maae da Fordele og Ubehageligheder paa begge Sider upartisk og nøie afveies, og Vallancens Udslag bestemme os til, enten at vælge, eller at forskyde.

Ved nogle Kartusindes Erfaring er man dog nu kommen saavidt, at man blant de fleste flebue Folkeslag har indseet den vigtige Sandhed, at Tanferne ikke høre under den borgerlige Rets Bærning, at Tankfrihed paa ingen Maade kan tvinges, og at Carl den Stores og Pizarros Fremgangsmaader, at
over

overbevise Folk med Sværd og Kanoner, er fornuft, stridig og ikke kan virke den tilsigtede Nytte.

Med Tale- og Skrivefrihed er det noget andet. Denne kan tvinges og indskrænkes ved udvortes Magt. Spørgsmaalet er her: er det fornuftigt og ret gjort at tvinge den? Hvo som paastaar dette, han maae først godtgjøre: at den Skade, som disse Friheder medbringe, er større end Fordelene. Thi kun dette og intet andet bør være den Synspunct, fra hvilken man maae betragte Nærmæssigheden i dette Foretagende. Saavidt et Brevs Grændser og mine Kræfter tillade det, vil jeg derfor søge at iglennemgaae de vigtigste af disse Fordele og Skader, for siden at afveie dem mod hverandre, og af Ballancens Udslag at uddrage den endelige Slutning.

I sin naturlige Tilstand har Mennesket saavel fuldkommen Tale- som Handlesfrihed. Naar Mennesket nu har frasagt sig selv nogle af disse naturlige Fuldkommenheder, og begivet sig i borgerlige Selskaber, saa maae det unægtelig være sket for større Fuldkommenheders Skyld, som han der ventede at opnaae. Disse Fuldkommenheder bestaae, som vi veed, i større personlig Sikkerhed, og de Fordele, som flyde af en nærmere Samqvem med andre hans Medmennesker. Følgen af dette er: at enhver Indskrænkelse af Menneskets Naturret-

tig.

tigheder, som ikke har Hensigt til disse Fordele, er stridig mod Staternes største og egentlige Hensigt, som er Menneskets større Lykkelighed. Thi større kan Menneskets Lykkelighed vel ikke blive, naar han maae opofre Fordele, uden derfor at erholde Bederlag? Følgen er, at Staten aldrig maae indskrænke en Naturfrihed, saalænge den kan bestaae med Statens Hovedsiemed, Sikkerhed og almindelig Rolighed, og at den Stat unægtelig maae være den bedste, hvori disse Friheder, uden Skade for det Hele, bedst kan nydes.

Denne Følelse for Friheden er ikke allene en af Menneskenes naturlige Følelser, og dens Tilfredsstillelse een af Menneskenes naturlige Rettigheder, som ingen Stat, uden høi Nødvendighed, maae indskrænke, men den er og forbunden med mange andre for Menneskene og Statsborgerne høistvigtige Fordele. Denne Friheds-Aand hæver den menneskelige Siel; indgiver den høi Følelse for Menneskerettighed og Selvvard; og hvad disse Følelser bidrage til at indgive Mod i Farer, og til al Slags Ypperlighed, dette behøves ikke videløstigt at bevises for Menneskekienderen. Den Forsagte, den, som har Mistillid til egen Kraft, og ringe Tanker om sig selv, vil selden udrette noget stort og fortræffeligt; han er ofte ikke engang i Stand til

at

at udføre det, som dog for hans Kræfter er fuldkommen fysisket mueligt. Lad denne Mand ved et heldigt Udfald af sine Bestræbelser, ved udmærket Bifald, eller andre lykkelige Tilfælde, bibringes Følelse af egen Kraft og eget Værd, og det er utroligt, hvad Forandring denne Tanke vil virke paa ham. Hvorfor har vel Rom, Grækenland og Engelland saa mange store Mænd i alle Fag at opvise? Mon ikke fordi disse Lande, frem for andre, just have været de, hvor Selvfølelse og Friheds-Mand have været almindeligst?

Hvad man siger om Handelen, det gielder og om Vittighedens og Forstandens Værker; kun de Lande kan i begge Henseender ret blomstre, hvor Frihed i begge hersker. Hvor Skribenten angstelig maae vete hver en Tanke, hvert et Udtryk; hvor han hvert Dieblik maae efterlaae Lov og Forordninger eller symboliske Bøger, for at see om intet støder an mod disse; der hersker ikke Frihed, men Evang: og Evang er altid Geniets og Ideernes naturlige Gang hinderlig.

Er det enhver Stat vigtigt, at dens Borgere bestaaes, og ivrigt bestaaes af Kierlighed til Fædrelandet, saa er det og enhver Stat vigtigt, at ophielpe og fremme Borgerfrihed, som det sikkerste Middel til at opvække denne Kierlighed.

Slaven

Slaven er ubekymret, naar hans Slavehuus, men den fri Indvaaner ikke, naar hans Vaaning staaer i Lue. Skulde vi fægte for disse? sagde engang de mishandlede romerske Borgere til Patricierne, og viiste deres Lænker. Nu er det vel saa, at en fuldkommen Handfrihed er i hver Statsforfatning en Umulighed; ligesaa umueligt er det og i de fleste, og overhovedet i store Stater, at Mængden, som for dumd i Athenen og Rom, kan have virkelig Stemme i Statens Anliggender; men tænke og tale om den, kan de alle gjøre. Og naar kun denne Frihed tilstaaes dem, er det ogsaa nok. Denne Frihed vil fuldkommen opilde Friheds-Mand i deres Hierter, og frembringe alle dens lykkelige Følger. Den meste Frihed, Folk i Stater nyde, bestaaer dog kun i Indbildningen. Selv i det demokratiske Athen var det sædvanligt ikke Folket, men visse Demagoger, Perikler, Demosthener, der virkelig regierede, og som ved deres mægtige Indflydelse paa Folket kunde udrette alt hvad de vilde.

Utroeligt er det, hvormeget Staten og Statens Bedste ved disse Friheder bliver enhver Borger, ja selv den menige Mand interesseres, i det de idelig, hver paa sin Viis, sysselsætte sig med offentlige Sager, idelig kandskøberere over dem; saa blive disse Ting, og ved dem Staten selv, dem høist interessante

sante

fante og kiære. Dette fremmer Patriotisme og Fædrelands Kierlighed, en Dyd, som har umiddelbar Indflydelse paa Statens Sikkerhed og Vel, som det for enhver Stat altsaa er høist vigtigt at opvække og underholde i dens Borgeres Bryst; og som i en Stat, hvor Venetianske Statsingvisitører quæle af Tale- og Trykkefrihed, umuelig kan finde Sted. Historien viser det tydeligt. Jeg kan igien beraabe mig paa Grækenland, Rom og Britannien. Hvad er det vel, som, især i det sidste Land, opvækker den fremfærende Fædrelandskierlighed og public spirit, der, meer end andensteds, brænder høit i den ringeste Britters Barm? Hvad andet end Publicitet i det Offentliges Forvaltning, og uindskrænket Trykke- og Talefrihed? Den største Mængde af Engellands Indvaanere har der, ligesaa lidet som den største Mængde af andre Landes Indvaanere, virkelig Deel i Statens Forvaltning.

Disse Fordele har Friheden i hver Statsforfatning, den føre saa hvad Navn den ogsaa vil. At bedømme disse forskjellige indførte Statsforfatninger og Regieringsformer, er noget, hvori jeg ikke vil indlade mig. Uden Tvivl har hver af dem, ligesom alle andre menneskelige Indretninger, sine egne særdeles Fordele og Mangler. Jeg for min Deel er eenig med Pope, naar han siger:

Of forms of government let fools contest,

Whatever best is govern'd, is the best.

Men saa meget kan altid med Rette paaastaaes, at den i hver Stat engang indførte Constitution maae holdes hellig; og hvert Forsøg paa at kuld- kaste eller forandre den, ansees som et Angreb paa offentlig Vedste og offentlig Nolighed, og det just af den Aarsag, fordi denne Statsforfatning er os over- leveret af Forfædrene; ei at Forfædrene have i denne Post havt Ret til at forbinde os, eller foreskrive os hvorledes vore offentlige Anliggender skal besørjes; men fordi slige Attentater vilde lede til alt for hyppige, for det almindeliges Vel skadelige Forandringer. Thi med samme Ret, hvormed vi nu forandrede Statsforfatningen, med samme Ret vilde ogsaa vore Børn og Efterkommere, ja vi selv, hvis vi ikke frasagde os den, om nogen Tid gjøre det samme.

Og slige hyppige Hovedforandringer kunne ikke andet end være Sagernes Gang, og følgelig det offentlige Vedste hinderlige. Ikke at tale om, at ved slige Forandringer vel neppe alle ville være enige, og dette vilde foraarsage indbyrdes Tvedragt, Borgerkrige og alle de utallige Ulykker, som ere disses Følger. Af denne Aarsag maae den Frihed, at forandre Statsforfatningen, ansees for en af de Naturfriheder,

der, som Statsborgerne for større Fuldkommenheds Skyld maae opofre. Kun da, naar Statsforfatningen i sig selv aabenbar strider mod Glemmedet, større Sikkerhed og Borgernes Vel, Kun da kan det for Borgerne være tilladt, at tiltræde sine forrige Kettigheder, og afhjælpe Mangelen.

Dette forudsat, saa maatte man undersøge, om uindskrænket Trykke- og Talefrihed stred mod den hos os indførte Constitution; mod den souveraine arvelig monarkiske Regieringsform; om den ikke kan bestaae med denne, eller om den gjør de Støtter, hvorpaa denne grunder sig, faldefærdige og vakkende.

Det er, i mine Tanker, saa langt fra, at den skulde gjøre dette, at jeg endog troer, der neppe findes en Regieringsform, hvori den er mere nødvendig, mere svarende til dens Hensigt og sande Bæsen, end just denne arvelige og souveraine monarkiske. Jeg skylder Dem Grunde, og her ere de.

Bort Fædrelands Constitutions, den arvelig souveraine monarkiske Regieringsforms Bæsen, bestaaer deri: at Kun Een, og det den, som ved bestemt Arvesølge af det regierende Huus har erholdt dette Fortrin, maae have den Magt at give Love, og at sætte dem i Virksomhed. Grunden til denne

Statsforandring var, forbi vore Forsædte vilde derved see sig betryggede for mange Mægtiges Undertrykkelser. Heraf følger nu, at, naar flere eller og andre end Regenten selv, det være sig hemmelig eller aabenbar, have denne Magt i Hænderne, saa kan dette med Rette ansees constitutionsstridigt. Af Monarkiets Hensigt, og overhovedet af enhver Statsforfærnings sande Hensigt, er det ligeledes klart, at Lovene, hverken maae have uforstandige Grillen, ikke blot Fyrstens eller hans Yndlingers personlige, men Statens sande Vel til Hensigt; at Lovene saavidt mueligt maae gives efter bedste Overlæg og prøvet Undersøgelse; at Fyrsten mere maae stræbe at gjøre sig elsket og yndet, end frygtet af sine Underfaatter. En Stat, hvor flere Medborgere, det være sig paa hvad Maade det vil, have den lovgivende og udøvende Magt i Hænderne, er intet Monarkie længere, den er et Aristokratie; og en Fyrste, som ubesindig, blot af personlig Egennytte, giver Love; en Fyrste, som heller vil frygtes end elskes, er en Despot og ingen Monark; ingen Folkets Fader og Veileder.

Skal den lovgivende og udøvende Magt have sin fulde Kraft; skal den udrette det, hvorfor den er til, saa maae og enhver, han være saa høi, saa riiig og mægtig som han vil, strax adlyde den. Paa
anden

anden Raade kan aldrig Stat og god Orden bestaae, og Monarken maate derfor fuldkommen have Vidler i Hænderne, at tilveiebringe sig og Lovene denne Lydighed, og anvende dem paa alle uden Forskiel. Gior han ikke det sidste; gaaer den store anseete Mand fri, eller behandles lemfældig, hvor den Ringere maate Lovens hele Strængighed, saa handler han som Despot, som Despot mod den ringere Mand. Love kan han give og ophæve, men saalænge de endnu ikke er ophævede, saalænge maa og Ministeren og Hyrden ved Vangeledet, ligesuldt erfare deres Virkninger.

Erindrer De Dem, bedste Ven, endnu den urimelige Indvending, som vi engang hørde: at en og samme Straf er for den høie og anseete Mand ulige strængere end for den Ringere. Naar Matrosen tæmpes fordi han har staalet for en Dalers Værdie, saa bestaaer Straffen hos ham, som oftest, kun i den blotte smertelige legemlige Følelse. Naar derimod Embedsmanden, der har bestaalet Statens Kasse ligeledes blev belagt med legemlig Straf, saa var denne, formedelst den større Følelse af Ære og Skam, som man kan formode hos ham, uendelig stærkere. I hvor sandsynlig end denne Indvending forekommer, saa bliver jeg endnu ved at sige, at det er en urimelig, i Aristokratierne udfløkket Ind-

vending. Jeg tilstaaer det, Straffen er stærkere; men er den Forbrydelse, at stiale Statens Penge, da ikke ogsaa ulige større; har den ikke for det almindelige Vedste langt vigtigere Følger, end den, at stiale Spekhøkerens Fleske-Side? Og hvad vil man ogsaa idelig raabe paa Proportion imellem Straf og Forbrydelse? Paa Proportionen mellem Tilbøjelighed til at begaae Forbrydelser og Straffen, der skal hindre den, burde man egentlig raabe. Den høiere Embedsmand har rimeligviis havt en bedre Opdragelse, har rimeligviis mere Følelse af Uere; Hunger og yderlig Nød drive ham ikke, som tidt den ringe Mand, til at stiale. Og kan nu alt dette dog ikke afholde ham fra at begaae lige pøbelagtige Forbrydelser, saa er det jo høist rimeligt, at Tilbøjeligheden hos ham, til at begaae Forbrydelsen, ogsaa maae være stærkere; og Straffen, der maae være denne proportioneret, maae folgelig ogsaa være det. Læg endnu hertil, at Cassens Bestiælselse een gang er for det Offentlige langt farligere, end hundrede bortstiaalne Fleske-Sider; saa bliver det endnu mere indlysende, at Staten gjør Ret i at straffe ham haardere. At røge Tobak er ikke saa stor en Synd; men havde Folk en heftig Attraae til at røge Tobak ved et Krudtmagazin, hvor hele Armeens Krudtforraad i Ufredstid blev bevaret, saa kunde

Regie

Regjeringen gierne paalægge endog Livsstraf for denne Forbrydelse. Gandſke viſt handler da den Stat uretfærdig, ſom katter Matroſen, eller lader ham gaae i Slaveriet, fordi han har ſtaalet en ulige ringere og mindre vigtig Ting, og paa ſamme Tid lader Embedsmanden, der har beſtaalet Statens Kaffe, enten reent løbe, eller dog i det høieſte be- lægger ham med en Proforma-Straf, en Stuear- reſt, der ſkal hedde Slaverie, eller, hvad man ſaa vil kalde det, og hvori han forreſten henlever i al Over- ſlod og Beqvemmelighed. Joſeph, hvis gode Hen- ſigter ſaa ofte miſkiendes, fordi han undertiden ikke udførte dem paa den rette Maade, handlede gandſke viſt langt retfærdigere, da han uden Perſons An- ſeelse lod den fornemme og den ringe Tyv begge feie Gaderne ved hinandens Side. Jus ſemper qua- rendum eſt æquabile, ſiger Cicero, neque aliter eſt jus.

Vel ſandt, ſelv Engellands Konge har Ret til at benaade den, ſom efter Lovens Bogſtav er dømt; Dannemarks Love give Regenten udtryffeligg den ſamme Ret. Og at dette er ſkeet, er ogſaa vel be- tænkt. Lovene tale, ſom Cicero ſiger, eens til alle. Omſtændighederne derimod kan ofte forandre Sagen; i det mindſte ſaameget undſkyldte den Straffældige, at det vilde være haardt, at forfare mod ham efter

Lovens Bogstav. Men saameget troer jeg dog der kan paastaaes? at Forbryderens Rang og Stand ingenlunde er een af disse Omstændigheder; at den Ting maae have lige Udgang til denne Naade med den Fornemme; ja i visse Tilfælde endnu mere, naar nemlig den Fornemmes Forbrydelse har Indflydelse paa det offentlige Bedste, og altsaa for sine Følgers Skyld, er Staten mere magtpaaliggende at forekomme *).

Dog jeg maae holde op, hvis ikke Episoden skal blive længere end Digtet selv; og altsaa igjen tilbage til Hovedsagen. En afgjort Sandhed bliver det da vel, at Constitutionen og den udøvende Magt i hver Stat maae holdes hellig. Naar altsaa en Skribent af Trykkefriheden lod sig forlede til directe at skrive mod Souverainiteten og Arvefølgen, eller directe opfordrede sine Medborgere til Oprør og Opsætsighed mod den udøvende Magt; saa maatte dette ingenlunde taales, selv i det frie Engelland taaler man ikke slikt. Hensigten, hvorfor man skriver, maae ogsaa enten være ingen, eller og den, at man ønsker en Uffik rettet, eller en Forbedring udført. Men Rettelser og Forandringer i Ting af dette Slags,

*) Af samme Mening, som Forfatteren, er Hr. v. Clauer i Afhandlingaen über das Recht der Menschheit. Berl. Monatschrift, November 1790.

Slags, kan af ovenanførte Grunde, og for Statens Roligheds Skyld ikke finde Sted. I denne Henseende altsaa er i mine Tanker en Indskrænkning nødvendig; men om den skulde være det i flere Tilfælde, derom tvivler i det mindste jeg meget.

Jeg har sagt, at der vel neppe findes en Regieringsform, med hvis Hensigt og Væsen en uindskrænket Trykkefrihed er mere passende, end just den souveraine monarkiske, og det helst i Danmark; og dette bør jeg bevise. I den souveraine monarkiske Regierings Hovedsiemeed, fornemmelig hos os, er det klart, at den Ene, som, i Folge Constitutionen, har den lovgivende og udøvende Magt, maae ogsaa selv virkelig allene have den. Intet kan mod dette Siemeed være mere stridigt, end hvor andre, de være hvo de vil, have Magt nok til at bestemme Monarkens Villie efter deres Godtbefindende. Og dette Tilfælde er i en monarkisk Stat meget at befrygte. At fordre, at Monarken, i en vidtloftig Stat skulde see alting med egne Dine, høre alt med egne Øren, var, af ham, at fordre Umueligheder; er at fordre, at han skulde være meer end et Menneffe. Nok er det, naar han gior sig Umag, at see saa meget med egne Dine, som han kan. Det øvrige maae han notes med at erfare af andres Forestillinger. Selv den

bedste, viseſte og ſkarpſindigſte Mand kan ikke bedømme en Sag, uden af de Data, han har at dømme efter. Naar nu de Folk, ſom nærmest omgive ham, de hedde ſaa Kollegier eller Miniſtre, foreſtille ham en Sag fra den vrangſide; naar de foreſtille ham den eenſidig, ſaa er det jo næſten umueligt andet, end at han maae bedømme den i det Lys, hvori den foreſtilles, og efter de Data, ſom forelægges ham. Dette vilde ofte indtræffe, ſelv naar den ſkarpſindigſte, viſeſte og ſtandhaftigſte Fyrſte ſad paa Tronen. Men vi bør ikke haabe Underværker, og derfor heller ikke gjøre os Regning paa, at den, der beklæder Tronen, meer end andre Menneſker altid i en høi Grad ſkulde være udruſtet med diſſe høie Naturgaver; og træffer det da, hvad efter Naturens almindelige Løb maae indtræffe, at Regenten ikke engang af Naturen er begavet med overordentlig ſkarpſindighed og Siels Faſthed, ſaa var det forommeldte Tilfælde endnu langt mere at befrygte, ja ikke allene dette, men endnu flere. De fleſte Menneſker, heſt naar de ikke ere i Beſiddelse af en meget ſtor Grad ſkarpſindighed og Standhaftighed, blive ſelv, naar de have fattet de rigtigſte og fornuftigſte Beſlutninger, dog ofte vaklende, og miſtroe deres eget Omdømme, naar de høre at flere eenſtemmig ere af den modfatte Mening. Og naar da Fyrſtens

Raad

Maadgivere idelig og eenstemmig raade eet og det samme, saa horer der visselig paa hans Side ikke lidet Mod og Siels Styrke til at handle anderledes. Og hvo seer ikke, at det i dette Tilfaelde ikke saa meget er Fyrsten selv, som de Mægtige eller Listige, hvilke ved ham føre Bestyrelsen, der give og udøve Lovene. Men intet er, især i Danmark, hvor Forfædrene just have overdraget Kongen Souveræniteten, for derved at blive befriede fra Aristokratvalde og de Stores Indflydelse, mere skridigt mod Monarkiets Væsen og Rigets Konstitution.

Mod denne Ulempe, som under en activ skarpsindig og standhaftig Regent velielden vil indtræffe, men som dog ogsaa selv under ham kan indtræffe, troer jeg uindskrænket Trykkefrihed er et af de bedste og sikreste Midler. Naar hver Mand, og følgelig ogsaa Folk, som staae i ingen ministerial Forbindelse, paa hvilke Hofkabler intet virke, eller, som dog i det mindste, naar de blive ubekjendte, ikke have noget at frygte dem, frit og ubehindrede kunne sige deres Tanker. Monarken vil da ved denne Leilighed ofte faae Ting at vide, som ellers evigt vare blevne ham skjulte; vil gøres opmærksom paa Ting, som han maaskee ellers aldrig var falden paa; og overhovedet sættes i Stand til at betragte een og samme Sag fra andre og flere

Sider. Kommer end da, som naturligt er, meget eenfoldigt Toi, meget politisk Randeskaber: Arbeid for Dagens Lys, saa vil det Gode og Grundige ogsaa ad samme Vej komme tilsyne. Ja det Eenfoldige selv, saa eenfoldigt det ogsaa er, kan dog ofte gjøre nogen Nytte; det kan tilfældigviis bringe Ideerne paa et Spoor, hvorpaa de ellers ikke vare komne. Og lad os sætte, at ikke det mindste grundige imod Regjeringens Anordninger kom for Lyset: saa meget desbedre! Hvad kan vel være Regjeringen uskelligere! hvad større Beviis for, at dens Anordninger ere vel giennemtænkte, end dette, at intet Grundigt imod den kan indvendes!

Endnu en anden unægtelig Fordeel bringer den uindskrænkede Trykkefrihed med sig: den gjør Monarken bekiendt med sit Folks Ønsker og Tænkemaade. Det kan nemlig aldrig være en Monark, der ikke vil være Despot, men virkelig sit Folks Ven og Fader, ligegyldigt, at vide sit Folks sande Tænkemaade og uskramtede Sindelav. Og hvor skulde han vel faae det at vide? I Hofcirklen maaskee? Al ofte er han den eneste i Landet, som ikke veed, hvad ellers hver Mand veed. Svandysset af Emigrere, har saa mangen god Europas Første troet, at Landet var lykkeligt, og Undersaatterne glade, fordi hans Hoffolk forskreede ham det; fordi

deres

beres Taarer og Misfornøielse ikke har kundet trænge igiennem ind til hans Trone. Ved Trykkefriheden maae han kunne erfare det, om det ellers nogen Tid skal være mueligt. Vel kan han ikke af en enkelt misfornøiet Skribents Jammerfang altid med Visshed slutte at det er Nationens Stemme, han hører, Men hvor flere, helst naar de ikke modsiges, føre samme Sprog, der er dette dog temmelig rimeligt. Paa denne Maade kan Monarken sikkerst lære at kiende sit Folks Ønsker; og ved at lempe sig efter dem, hvor det uden Svaghed kan gaae an, og det kan det altid, hvor andre for det Hele vigtigere Fordele ikke staae i Veien, forvise sig om Nationens Kierlighed: en Sag, som for den gode Konge aldrig kan være ligegyldig, og som han ved en saadan Adfærd ogsaa altid vil tilvinde sig.

Endelig medfører Trykkefriheden endnu den tredie Fordeel, og det er denne: at den er en Skræk og Svøbe for alle efterladne og uretfærdige Embedsmænd. Iblandt Monarkiets underordnede Dyrigheder og Embedsmænd, kan umuelig alle være lige gode og lige aarvaagne. For Fyrsten er det en Umuelighed, at undersøge alting selv personlig. Og ofte vil da, naar han troer, at Fyrsten ikke skal komme efter det, og at ingen tør paatale det, den Mægtige undertrykke den Svagere, eller

og

og Embedsmanden vil slumre ind, og til Statens og Fyrstens Skade forvalte sit Embede ligegyldigt og slet. Frygter han derimod for, at hans Vold, Uretfærdighed eller Ligegyldighed kan komme for Monarkens Dine; veed han sig intet Dieblisk sikker for, at hans slette Opførsel bliver blottet og sat til Skue for Fyrstens og Publikums Dine: saa maae han nødvendig gaae varssommere til Værks, og søge at indrette sine Handlinger saaledes, at han kan forsware dem.

At disse tre vigtige Fordele at slutte, skulle man, som jeg alt har sagt, synes, at i ingen Regeringsform Trykkefriheden var et væsentlig nødvendiger Stykke af Lovgivningsystemet, end just i den souveraine monarkiske. Siden det just i den fornemmelig kommer an paa, at kun Een har Magten, at denne Eene kan, saavidt mueligt, see med egne Dine, og herske selv, og tillige, saavidt mueligt, herske ved Rierlighed og ikke ved Frygt og Rædsel.

Og hvad Midler vilde man vel foreslaae til at opnaae disse Fordele, naar Trykkefrihed skulde afskaffes eller indskrænkes? At Monarken selv hver Dag skulde give offentlig Audienz og høre enhver? Hvilken Plage for Monarken! Og hvor lidet vilde dette Middel dog opfylde Hensigten? Vilde det ved denne Audienz vel være passeligt eller gjørligt, at

debate

debattere med ham om Statsfager? Vilde ikke enhver, som indfandt sig ved denne Audienz, have sine egne personlige Duskter, som han gierne vilde see opfyldte, og derfor vel vogte sig for, at fremkomme med noget, som han maaskee kunde formode, vilde være ubehageligt at høre? Dog dette Forslag er alt for urimelige til at man skulde opholde sig med at detaillere dets Følger.

Eller vilde man maaskee foreslaae, at enhver kunde, uden Navn, skriftlig indgive sine Betænkninger til Fyrsten selv? Fra dette Forslags Sværksættelse maatte man bede Gud i Naade at bevare os! Dette vilde just være at aabne Døren for alle lumste Calumniantere og Denunciantere. Ingen brav Embedsmand og Fyrstens og Landets Tiener kunde da vide sig sikker, om han var sværtet hos og mistænkt af sin Fyrste, eller ei. Denne Frygt vilde være saa meget mere qvælende, siden han ikke kunde vide hvad han var beskyldt for, og følgelig heller ikke forsvare sig. En Omstændighed, der aldrig kan indtræffe ved Trykkesfriheden. Dog dette Forslags Sværksættelse vil vel heller ingen for Alvor tilraade, og jeg vil derfor heller ikke opholde mig derved.

Vilde man paabyde, at hver Forfatter skulde sætte sit Navn under hvad han havde skrevet, for at man, i Fald han frembragte noget Anstødeligt, da kunde

kunde tiltale og straffe ham. Paa denne Maade vilde man vist afskrække den Nedrige fra mangt et ondskabsfuldt Angreb, men man vilde ogsaa tillige bortskræmme manges Undertrykt, som med Rette kunde beklage sig; man vilde tillige lukke Døren for manges sund Tanke, manges vigtig Efterretning. Undertrykkelse og Misbrug vilde da maaskee blive fordulgte, som det dog kunde være saare godt at faae oplyste. Meget tidt har man de største Rimeligheds-Grunde, men dog endnu ikke de fulde juridiske Beviser i Hænderne. Den, som nu veed dette med sig selv, maae, hvis han ellers er klog, tie. Er han end forsynet med de bedste og gyldigste Beviser, tier han dog ogsaa ofte heller og lider, end underkaster sig en besværlig, ofte kostbar Procedure, om hvis Udfald han endda, naar hans Modstander er mægtig og snild, ikke sielden tvivler. Ikke at tale om, at den mægtige Mand, hvis han endog i een eller anden Post maae bukke under for den Svagere, dog meget let en anden Gang finder Veilighed til at hævne sig. "Naar en stor Mand," siger Calchus hos Homer, "er opbragt mod den ringere, saa beholder denne altid et Nag mod ham, indtil han faaer "fuldført sin Billie." At denne sidste Omstændighed virkelig er rigtig, vil enhver, som kiender lidt til Verden, let sande. Tidt forurettes den Ringe af
den

den Mægtige, og tier. Han kunde have klaget, og fundet Ret. Men nei, han veed det, at hans Officier, hans Chef, hans Magistrat o. s. v. nok kan ramme ham en anden Gang; det frygter han, og Undertrykkeren er sikker.

Det samme vilde maaskee indtræffe i Henseende til Forslag om Forbedringer og Undersøgelser over allerede skeete Indretninger. De, som maaskee derved kunde tabe Fordele, de, som have foreslået de sidste, og gierne vil see deres Forslag iværksatte, see det ugierne, naar deres Planer og Anlæg dadasles; og hvis nu disse ere mægtige, ere Folk af Indslydelse, og hvis den, som dadler dem, paa nogets Naade skal søge sin Lykke hos disse Mægtige, saa frygter han vist for at støde dem for Hovedet, og derved maaskee gjøre sin tilkommende Lykke Hinder.

Vilde man tillade Skribenterne at skule deres Navne, men paabyde, at alt først skulde indleveres, enten til en vis Mand, eller endog et heelt Collegium, for at undersøge, om det ikke indeholdt noget anstødeligt; hvo indseer da ikke, at man derved igien vilde indføre Censuren med alle dens forhadte Følger? Disse Folk, som maatte være ansvarlige for hvad der tryktes, vilde, for selv at være sikre, maaskee ofte saaledes indskrænke Trykkefriheden, at ingen af dens gode Følger kunde opnaaes; ydermere

var det ikke mueligt, at Indholdet kunde angaae dem selv, var dem selv ufordeelagtigt; var endog, hvilket var det vigtigste og farligste Tilfælde, ikke allene ufordeelagtigt, men endogsaa sandt, og skulde man i dette Tilfælde da tiltroe denne Mand, eller disse Mænd, Selvfornægtelse nok, til ikke at undertrykke hvad der kunde skade dem? Meget rimelig er denne Formodning just ikke.

Endelig, dersom Trykkefriheden skulde beroe paa enkelt Mand, eller flere Mænds Bedømmelse, og ikke paa klare bestemte Love: saa vilde visselig Trykkefriheden og alt det gode, den kan tilveiebringe, staae paa en meget usikker og vaklende Grundvold. Den beroede da nemlig paa den Omstændighed: om disse Folk altid vare saa oplyste, frihedselkende og retskafne Mænd, som de burde, eller ikke. Vel sandt, som Christen bør man altid dømme det bedste om sin Næste; men blandt alle Christne er maaskee Lovgiveren den eneste, som ikke bør gjøre det, som tværtimod altid maae formode det værste. Vare alle Mennesker saa gode, saa vise og dydige, som de burde, saa vilde Lovene, ja hele Regjeringen og Statsforfatningen være meget overflødige Indretninger. Desuden kan jo disse Folk meget gierne i andre Henseender fortjene Regjeringens Tillid, og være ret brave og retskafne Folk, fordi de just ikke have de rette

rette Maximer og Egenheder, som fordres af en Bogcensur. Endelig lad endog de Mænd, som for nærværende Tid beklæde disse Embeder, være saa oplyste, retskafne Venner af Frihed og Oplysning, som man kunde ønske dem; hvem er os da Borgen for, at det altid vil være saa hos deres Eftermænd? Nei! skal Trykkefriheden være mere end et blot Navn, saa indseer jeg i det mindste ikke, hvorledes man paa nogen af foransførte Maader kan indskrænke den.

Saavidt jeg troer, har jeg nu samlet Trykkefrihedens vigtigste Fordele, og mig synes de veie tungt i Vægtskaaalen; svære og vægtige maae dens væsentlige Mangler være, hvis de skal holde Ligevægt, eller endog overveie dem.

Neppes troer jeg man kan sige, at en uindskrænket Trykkefrihed strider mod den Lydighed og Underkastelse, som enhver Borger skylder sin Øvrighed, og vi, her i Danmark, Monarken. Det forstaaer sig, at, som jeg alt har anmærket, direkte Angreb mod Souverainiteten og Arvesølgen, direkte Opfordringer til Oprør og Ulydighed, maae ikke taales; og til at indsee, om et Skrivt indeholder sligt, er den almindelige Menneskeforstand nok, og den maae man dog supponere hos enhver Bogtrykker. Direkte Angreb siger jeg med Flid, siden politisk

Konsequenz og Kiettermagerie er en Sag, som man ligesaameget maae vogte sig for, som for det theologiske.

Med denne Indskrænkning altsaa, indseer jeg i det mindste ikke, at Trykkefrihed strider mod den Magt, som Regenten efter vor Statsforfatning bør have. Hverken hans lovgivende eller udøvende Magt lider derved det allermindste. Hvad Trykkefriheden bringer for Lyset i Henseende til Statsforvaltningen, kan og bør ansees enten som Nationens, eller som enkelt Mands Forestillinger til Monarken; og ikke den, som forestiller, men den, som deciderer, er den, som ene har den lovgivende og udøvende Magt.

Man har i Engelland den Maxime, at Kongen aldrig kan feile; alt hvad man der troer at finde feilagtigt, tilregnes Ministrene; Kongen er hellig. Dette grunder sig paa Statsforfatningen; Ministrene derimod ere vore Medundersaatte; de ere ikke hellige; deres Fremgangsmaade kan dables, som enhver andens. De kan gjøre Fordring paa den Beskyttelse, enhver Undersaat finder ved Lovene; de kan ydermere, hvor de i Kongens Navn komme frem, fordre Medundersaaters Lydighed. Men videre gaae deres retmæssige Fordringer heller ikke.

Og skønt Statens Ministre og Embedsmænd være et Maa, som er udsat for enhver, ofte ondske-

skab,

Plabsfuld, Skribents Anfald? At deres Forvalte-
 ning er udsat for Angreb, det er nødvendigt
 for almindelig Friheds og Sikkerheds Skyld;
 to Ting, som ere saa vigtige, at i Kollision med
 dem, enkelt Ministers eller Embedsmands Høi-
 neppe kan komme i Betragtning. Men dette Slags
 Angreb vil heller ikke have meget at betyde, saalænge
 Ministrene selv, som redelige Folk, gjøre deres
 Pligt. Lysets Gierninger ere aabenbare, de
 frygte ikke Dagens Lys. Bedre og ædlere ere de
 Ministre dog vel ikke end Engellands Pitt, med saa
 mange store Mænd i dette Rige, som have maattet
 taale det samme. Den samme Udvei staaer dem
 ogsaa aaben som hine; enten at tie, naar de ikke sy-
 nes det er Umagen værd, at svare, eller og enten
 selv, eller ved frivillige eller leiede ministerialske
 Skribentere, at forsvare sig mod Angrebet.

Overalt veed jeg ikke engang, hvorvidt man
 kan sige, at det strider mod den Agt, man holder
 Regenten, naar man gjør Forestillinger mod det, han
 har anordnet, eller søger at fremstille en Sag for
 ham i andet Lys, end det, hvort han hidtil har be-
 tragtet det. Skulde det stride mod en Agt, saa
 maae det være en Agt, som ingen Regent kan fordre,
 ingen fornuftig Regent heller nogensinde vil fordre;

den nemlig, som troer ham ophøiet over Menneskehedens almindelige Lod, den Lod at kunne feile.

Det forstaaer sig selv, enhver fornuftig og beskeden Mand vil derfor ikke overtræde Høfligheds og Verbødigheds Grændser, og han behøver det virkelig ikke heller. Meget lader sig sige; selv med Frimødighed og Eftertryk lader sig meget sige, paa en aldeles uforuømelig Maade. Man foredrage Grunde, ikke Sarkasmer og Deklamationer, man søge at fremstille Sagen selv i sit klareste Lys, man afholde sig fra alt, hvad som røber Bitterhed, alt, hvad kun tiener til at opirre. Dette er selv blandt civiliserede Ligemænd den rigtigste Tone; og mod Dyrigheden, helst mod den Dyrighed, der, for sin Iver i at fremme Borgervel og Borgerfrihed, fortjener Kierlighed, den passeligste og anstændigste.

Og ikke allene er den høflige Tone altid den anstændigste, men den er tillige den, som meest passer sig til Hensigten, og følgelig den fornuftigste. Enhver Patriot (thi hvo, som skriver for at give sort Galde og Hævngierrighed Lust, gjør sig Patriotens ædle Navn uværdig), som griber Pennen for at skrive om offentlige Indretninger, maae have den Hensigt, at gjøre Regjeringen opmærksom paa nyttige Ting, som han ønsker iværksatte, eller paa Feil, han ønsker rettede. Lys, Orden og Grundighed er

da det, som han har at bestræbe sig for. Men Uhosfligheder, Sarkasmer og Bitterheder lede just lige fra Maalet. Bitterhed opbringer naturligviis Mennesket, han være saa klædt i Purpur eller Vadmæl; og bliver Mennesket opbragt, saa er han ikke længere i det Lune, som fordres, hvis han frit skal laane Sandheden Dret. Lidenskaberne blande sig da i Spillet. Hvormange dyrebare Sandheder ere ikke blevne spildte og prækede for døve Dren, fordi den, som foredrog dem, ikke forstod at foredrage dem med Klogskab og Belansthændighed. Sandheder, hvilke, foredragne med Beskedenhed og Hosflighed, vilde have trængt dybt ind i Hiertet, og der efterladt sig onskelige Virkninger.

Dog lad den hosflige, beskedne Tone længe nok være den anstændigste, den paa Hensigten passeligste; alle vilde dog neppe være kloge nok til at bruge den. Og hvad skal da Regieringen gjøre, naar dette indtræffer? Naar en Forfatter forløber sig saavidt, at han i sine Udtryk sætter al Skyldig Ngt og Verbødighed for den ud af Dinene? Skal den da forfare med Strængthed for at hævde sin Anseelse? I mine Tanker handler den viseligst, naar den ikke gjør det; naar den tier og foragter.

Karsagen hvorfor Regieringen skalde straffe sige Angreb, maatte dog vel ikke være personlig Hævngierrighed, men Statens Bedste. Det maatte

være for at hævde sin Anseelse, og denne Anseelse maae den sørge for at hævde, for at dens Befalinger uden Modsigelse maatte efterleves; og til at opnaae denne sidste Hensigt, til at faae Folk til at lyde sig, dertil har jo den udsvende Magt kraftige Midler nok i Hænderne. Og til at faae Folk til at lyde sig med Lyst og Glæde, det virkes ikke ved Tvang, ved Mulcter, Politiestokke eller Bajonetter; men blot ved Folkets frie Kierlighed, blot ved dets utvungne Overbeviisning om Anordningernes Nytte; og at straffe personlige Angreb strængelig, er, som jeg troer, ikke den sikkerste Vei til at tilveiebringe dette.

Høimodighed og Tilgivelse af personlig Fornærmelse er, naar den er forbunden med Magt til at hævne den, noget saa ædelt, at den altid tvinger Mennesket, selv mod dets Villie, til at elske den Person, hvori disse høie Dyder findes. Hvo elsker ikke August i det Dieblik da han sagde til Cinna: "lader os være Venner, Cinna!" og Historien beretter os, at hans Liv, selv i dette Rom, hvor han uretmæssig havde anmasset sig Herredømmet, siden den Tid var sikkert for hemmelige Efterstræbesser. Georg den Tredies Opførsel mod den Unkværdige, som anfaldt ham saa mordisk, vil vist altid mere forvise ham sit Folks Kierlighed og personlig Sikkerhed, end alle de Gyseligheder, som bleve udførte paa

Damiens og Navailles. Menneskene ere nu eengang saaledes beskafne; de staae sig gierne til den Svages res Partie. Straffen opvækker Medlidenhed mod den Skyldige, og dette er da naturligviis ofte forbunden med en Følelse, der ikke er fordeelagtig for den, som paalægger Straffen, helst naar denne paalægges for personlig Fornærmelse. De Sindsbevæggelser, som i vort Fædreland foregik ved visse Statsforbryderes Henrettelse, der dog, medens de levede, vare almindelig forhadte, er vist et, for Mennesker grandfæren, vigtigt og lærerigt Syn.

Intet upasseligere Middel, siger Lord Shaftesbury et Sted i sine Characteristic's, kan vælges til at undertrykke Sværmerie, end Forfølgelse og den verdslige væbnede Arm. Det samme kan man ogsaa sige i Henseende til det Tilfælde, hvorom vi nu tale. Den usselste Skribent bliver, naar Dyrigheden straffer ham, og confiskerer hans Arbejder, anseet som en Sandhedsmartyr; det elendigste Bæv, som Sentenzer, værd at skrives med gyldne Bogstaver. Vil man berøve det sin Magt og Indflydelse paa Gemytterne, saa foragte man det; man lade det gjøre latterligt, man oplyse Sagen, igiendrive det med klare og uigiendrivelige Grunde.

”Han maae lægges paa Vinebænken,” sagde den store Kanzler Baco til Dronning Elisabeth,

som for ham besværede sig over en insolent Skribents Angreb, "men paa Forfatternes Vinebænk," lagde han til; "hans Sætninger maae prøves, og hans "ugrundede Raisonnements fremstilles i deres fulde "Røghed og Uffelhed." Og Elisabeth fulgte hans Raad.

Og, vil man maaskee sige, er det vigtigt, at Folket er overbevist om Nyttens af Regjeringens Anordninger, for at det med Lyst og Iver skal lyde dem; hvad kan da denne Dadlen, som er en Følge af Trykkefriheden, vel andet, end opvække Mistroe mod disse Anordninger hos det? For min Deel, troer jeg, det er saa langt fra, at Trykkefriheden skulde virke dette, at jeg tværtimod anseer den for det eneste sikre Middel til fra Grunden af at høre denne Mistroe, isald det nogen Tid skal være mueligt at høre den. Kan man end ved Evangsmidler hindre, at Regjeringens Anordninger i offentlige Skrifter blive dadlede, saa gaaer det dog ikke an at hindre dette i hemmelig oprettede politiske Klubber, eller indbyrdes Samtaler; og her griber denne Mistroe om sig, just fordi den der ikke kan modsiges. Vilde man hindre dette, saa maatte man, paa sin Venetiansk, bruge Spioner, Lurere og Denunciantere; og dette Slags Affkum vil dog vel ingen ædelstænkende Regjering betiene sig af. Naar derimod disse Udbrud af Mis-

for

fornsielse ikke længere ruge i Mørket, naar de vise sig offentlig for Dagens klare Lys, da først er det mueligt at høre dem. Et af to, enten maae Dadelen være grundet, og da fortæner Dadelen, helst naar han fremkommer med sin Dadel paa en sommelig Maade, Regjeringens Tak; eller og, er den ugrundet, og da er det ved at forestille det Ugrundede og Falske klart og tydeligt, let at høre den Mistroe, som denne Dadel kunde foraarsage.

Og skulde da, paa denne Maade, Regjeringen indlade sig i Ordstrid eller Pennekrig med en Skribler, der fandt for godt at sammenklaffe noget mod dens Anordninger? Nei, det behøves ikke. Er Sagen ikke vigtig, kan man jo reent tie, og skulde den endog være af Vigtighed, saa er der jo Folk nok, som paa Regjeringens Vegne kan forsvare dens Fremgangsmaade; Folk nok, som dertil vil findes villige, og om aldrig andet, som lade sig leie for Betaling. Saaledes skeer det i Engelland. Regjeringen handler deri stet ikke i mindste Maade uadelt, eller under sin Værdighed. Thi kan det vel være den ligegyldigt, om Folket med Overbeviisning og Lyst, eller med Ulyst og Mistroe opfylder dens Befalinger?

Wilde man sige, at Skribenterne ikke maatte badle de allerede giorte Anordninger, men sysselsætte

sig med saadanne, som endnu kunde være i Giøre, saa kan man hertil svare med Grund, at disse ikke altid ere almindelig bekiendte, før de udkomme; at det i sig selv ikke engang var ret gjørligt, at alting i Forveien skulde være offentlig bekiendt; og endelig, at Følgerne ved mange Indretninger først vil vise sig ved Udførelsen, naar de allerede ere satte i Værk. Vor Regiering, som hidtil altid har viist sig som en Under af Publicitet, har ogsaa fremstillet adskillige vigtige Indretninger for Publikums Dine, endnu før de bleve iværksatte; og jeg troer, at disse Indretninger heller intet have tabt ved denne Fremgangsmaade.

Maaskee formoder De, at jeg, som hverken vil have Anordninger eller Ministre fritagne fra Trykkefrihedens Børnening, ikke er af samme Tanker i Henseende til Religionen, og at jeg maaskee har været gavmild paa Statens Bekostning, for siden at kunde spare desto mere for Kirken. Dog, skulde De troe dette, saa vilde De vist feile. Sandhed er og bliver evig Sandhed, og efter min Mening behøver Sandheden ingen Tvang til at havde sin Anseelse; den bestaaer ved sig selv. Indskrænkninger og Forbud ere et Kunstgreb, som den ikke behøver at betiene sig af. Kun den, der har en slet Sag, ønsker sin Kontrapart paalagt Tausshed. At forbyde Folk
at

at yttre mod vor Kirkes Lærdom stridige Meninger, er i Grunden ikke en bedre Fremgangsmaade, end hines, der af hellig Joer opbrændte alle Religionens Fienders Skrifter; og denne Fremgangsmaade vil dog vel neppe i vore oplyste Tider finde Bifald? Selv Theologerne maae endnu beklage, at den engang har fundet Sted; maae beklage, at den har berøvet os Porphyrii og maaskee mange andre Skrifter, og med dem mange kostelige Oplysninger og Anmærkninger. Det er den protestantiske Kirkes Kortrin, at den ikke fordrer Munke-troe og blind Lydighed af sine Tilhængere. Skulde vi vel have brudt Roms og Concillernes Lænker, blot for at lade os paalægge nye og andre Lænker? Nei, Trykkefriheden er det eneste sikre Middel til at hindre den hierarchiske Vælde, den Menneffemyn-digheds og Systemers Despotisme, hvorunder Verden engang i saa mange Aarhundrede har sunket, fra igien at opløfte Hovedet, og bortkysse al sund Sandhed og Oplysning.

Jeg for min Deel kan være fuldkommen overbevist om min Religions Sandhed; men er det derfor sagt, at alle andre ogsaa ere det? Vil jeg fordre Ret til ubehindret at yttre mine Meninger, og forbyde andre at udøve samme Ret; hvorledes kan dette da bestaae med Billighed? hvorledes opfylder jeg da

Chris

Christendommens Hovedbud: at giøre mod andre, hvad jeg selv vilde lidenes og have? De samme Sophismer, vi nu bruge for at hævde vort Monopolium, kunde ogsaa Papisterne med lige Ret have anvendt mod Luther og Zwingsius. Thi ogsaa disse opvakte Uroligheder; ogsaa disse rystede Moralitetens gamle Piller. Og vil vi da, at de selvsamme Grunde skal være Fornuft i vores, og Monsens i Katholikernes Mund? Det kan vi neppe for Alvor ville.

Faren er og virkelig ikke saa stor og frygtelig. Den meenige Mand, som man meest frygter for skulde forvildes, og hvis Moralitets Grundpiller derved skulde rystes, giver sig deels ikke meget af med Læsning, og deels ere og de ældgamle Religionsbegreb hos ham saa faste og indgroede, at de, ifald de endog vare vrangte, dog vanskelig lade sig røkke eller kuldkaste. Og hvad de andre mere Oplyste angaaer, have vi da ikke besoldede Theologer nok? Skulde blandt alle disse, som Staten just til det samme Diemmed lønner, ingen findes, som, med Tydelighed, grundigt og uden Grovhed og Bitterhed kunde forsøgte Sandheden, og stille Bildfarelserne i deres rette klare Lys, saa maatte de ogsaa alle meget uærdigt beslade den Lærestol, som Staten har betroet dem *).

En

*) Forfatteren taler her egentlig om Statsreligionen, eller den i Staten bestående Læreform, naar han

En ganske anden Sag er det med Religionsfor-
 redraget fra Prædikestolen. I Henseende til dette
 er det, i mine Tanker, raadeligst, at der er een
 for alle af Regieringen fastsat norma docendi. Læs-
 rerer taler her ganske allene, og der er ingen, som
 kan gtdrive ham, hvis han skulde feile. Han
 taler ydermere for største Delen til enfoldige Folk,
 og hos disse er det at befrygte, at han enten uden
 Nytte kan forvilde dem; at han kan nedrive de gamle
 Grundvolde, hvorpaa deres Religion og Moralitet
 hviler, uden at befæste dem stærkere paa nye Grund-
 volde; eller og, hvilket endnu meget mere er at be-
 frygte,

han paastaar, at Regieringen med Magt ikke bør
 forhindre dens Angribelse. Men naar nu den al-
 mindelige Religion blev angreben: naar
 Guds Tilværelse, Sjælens Udødelighed o. s. v. i
 offentlige Skrifter blev nægtet; hvad da? Jeg for
 min ringe Deel maae dog alligevel, efter fuld
 Overbevisning, tilstaa, at Regieringen, endog i
 dette Tilfælde, aldeles ikke er berettiget til, at
 forhindre saadanne Skrifter. Thi der gives
 ikke et eneste Tilfælde, hvorved kunde
 bevises, at Staten virkelig leed Skæ-
 de, eller, at enkelte Statsborgeres
 Rettigheder ved offentlige Skrifter
 mod Religionen bleve krænkede. Denne
 i man

frygte, derved tabe sine Sognefolks Tillid, og sølgelig ikke gjøre den Nytte iblandt dem, som han ellers kunde og burde. En forstandig Lærer indseer vel selv, hvorvidt han uden Skade kan gaae; men dette er en Sag, som Lovgiveren ikke maae stole paa; han maae altid supponere, at ikke alle ere forstandige. Thi, som sagt, vare de det, saa vare ogsaa alle Love overflødige.

Og nu forsøriske, sær obscøene Skrivter; Skrivter, hvorved lastefulde Begierligheder oppækkes og oppustes, som give Belystten ny Grazie, og tildekke dens hæslige Mængded med Bittighedens og Poesiens fortrøllende Prydelser; hvad skal man sige om disse? Betænker man, at Hensigten af slige Arbejder kun kan være Fornøielse, og at denne Fornøielse kan komme unge syrige og ubefæstede Mennesker dyrt at staae; at Staten ikke bør være ligegyldig mod sine Borgeres, og sær sine unge Borgeres moralske For-

i manges Øren maaskee paradox og farlig klingende Sætning, kan jeg her ikke bevise. Hvo som imidlertid oprigtig ønsker at blive fuldkommen overbevist om dens Sandhed, henviser jeg til et ypperligt lille tydsk Skrift, hvis Oversættelse i Modersmaalet jeg inderlig ønsker; det hedder: Ueber Preßfreiheit und deren Gränzen. (Zühlkau 1787. 172 Sider i 8).

Fordærvelse; og at alt hvad der strider mod gode
 Sæder i enhver vel indrettet Stat ryddes af Veien;
 betænker man dette, siger jeg: saa kunde man vel, i
 denne Henseende, ønske Trykkefriheden indskrænket;
 man kunde ønske, at Regjeringen hemmelig, og
 uden Larm, vilde borttage slige Skriver, og paa-
 byde Bogtrykkeren Taushed, for ikke at forøge Op-
 mærksomheden. Dog maatte man selv i dette Til-
 fælde holde Middelveien, at man ikke, ved at fors-
 fare alt for strengt, ved at erklære ethvert muntert
 Indfald for contrebånd, skulde kvæle alt Genie og
 Bittighed.

Endelig maae jeg og tale et Ord om Privats-
 mands Ære, som en Sag, der ogsaa mueligt kunde
 lide ved Trykkefriheden. Gandske kan slige Angreb,
 saalænge Trykkefriheden skal være mere end et blot
 Navn, ikke hindres. Vel kunde man forbyde at
 nævne Personens Navn. Men til hvad Nytte,
 naar man dog alligevel kan gjøre ham kiendelig nok,
 uden at man behøver just at nævne Navnet. Skulde
 det sidste ogsaa forhindres, saa maatte det gielde saa-
 vel for den Ringe, som for den Mægtige. Men
 derved vilde tillige en af Trykkefrihedens vigtige
 Fordele falde bort, den nemlig, at den gjør det van-
 seligere for den Mægtige, at undertrykke den Ringers.

Er det virkelig uretsløs Forbrydelse man sigtes for, da kan den Beskyldte dog i de fleste Tilfælde offentlig bevise sin Uskyldighed; han kan opfordre sin Anklager til, offentlig at bevise sin Beskyldning; og kan han dette ikke, saa være det hans Straf, at han som en nedrig lyseskye Calumniant og Uretfærdig har vildet besmitte brav Mand's Ære. En Udfærd, der ogsaa hos alle Nærskafne og Kornuftsige vil blive anseet med den fortiente Foragt *).

Overalt kunne de borgerlige Love ikke engang fuldkommen beskytte en Mand mod dette Slags Angreb, Kun i det Tilfælde, hvor den Angrebne har Vidner at fremstille, er det muligt, men de hemmelige uretfærdige Bryngter, der løbe fra een Mund til en anden, hvistes fra eet Øre i det andet, hvilke Love kan vel beskytte mod dem? Vel sandt, naar sige sorte Nygter præntes, saa blive de almindeligere beskændte; vel sandt, at mange Mennesker, selv naar

*) Statsborgernes Ære kan hverken være Staten eller den enkelte Borger en ligegyldig Sag; sigtes derfor nogen i et offentligt Skrivt for uretsløs Forbrydelse, saa maae han finde Uretfærdighed under Lovene, og Forfatteren, Forlæggeren, Bogtrykkeren eller Sælgeren maae staae til Ansvar. Om Kærlighed og Grovheder kan Regjeringen ikke bekymre sig.

man ikke kan overbevises om Forbrødelser, dog endnu beholde en Mistanke tilbage. Men, som sagt, i de fleste Tilfælde vil det dog være muligt at vise sin Uskyldighed offentlig. Og endelig — man opvise en eeneste menneskelig Indretning, hvorved slet ingen Ufuldkommenheder er; hvorved ikke engang en Uskyldig kunde komme til at lide.

Saavidt jeg troer, har jeg gandske oprigtig og apertisk anført saavel Trykkefrihedens Fordele som den muelige Skade, den kunde forarsage. Fordelene ere, efter min Følelse, store og indlysende. Manglerne troer jeg at have viist, ere ikke saa farligere, ikke saa almindelige, som de maaske ofte forestilles. Og lad nu ogsaa et enkelt Tilfælde engang indtræffe; almindelig og ofte vil det vel neppe ske; saa kaste man disse enkelte Tilfælde paa den ene, og Fordelene paa den anden Vægtstaaal; man veie og see Udslaget.

En Hovedindvending mod Trykkefrihed staaer endnu tilbage, og den kan jeg, siden den just er den Popanz, hvormed Frihedens Fiender i vore Dage saa gierne vil skræmme Europas Fyrster, ikke forbigaae; og den er: at ved Trykkefriheden, Frihedsaanden formegget oppustes; og at denne Frihedslue, naar den ret brænder, kan anrette store, for Fyrsten og Landet hoist bedrøvelige Ødelæggelser.

Paris! Paris! er det Sted, hvor de idelig pege hen — Høist forunderlig, for mig i det mindste, har mange Fyrsters Opførsel ved denne franske Revolution været. De har forbudt franske Skrivters Indførsel, formeent Franskmænds Udgang til deres Lande, paalagt Avisskriverne Tausched. Vidste de da ikke, at dette just var det rette Middel til at gjøre Sagen stor og vigtig i deres Undersaatters Dine? Mindes jeg ret, saa var det Voltaire, der ønskede, at alle hans Skrifter maatte blive konfiskerede, thi da først vilde de ret gjøre Opsigt. Man forbyde det uffelste Smørerie, og det uffelste Smørerie vil blive vigtigt. Og at forhindre al Indførsel af slige Ting; gandske at sperre Veien til Kundskab om en saa navnkundig Tildragelse, som Frankrigs Revolution, vil dog nok i sig selv blive en Umulighed. Endnu mere, de røbe ved slige Forbud Frygt og Mistillid til deres Folk; og intet kan være farligere, intet for Nationens Kiærlighed skadeligere, end just dette. Frygt og Mistillid svække altid Kiærligheden, thi hvor disse ere inde, der veed man at Kiærlighed ikke har Gæde. Deres Udfærd ligner en jaloux Mand, der af Frygt for sin Kones Utroskab indspærrer hende, og afskær hende al Frihed. Ofte bringer han hende just derved Ideer i Hovedet, som ellers aldrig vare faldne hende ind. Ofte gjør han ved sin Mistroe

og

og underlige Opførsel, en ellers dydig Kone til et flert Freuentimmer.

Nei! lad Tyrsterne kun bestræbe sig for at være populaire; lad dem søge at tilvinde sig deres Folks Tillid og Kierlighed; og den vinde de sikkerst, ved selv at vise Tillid og Kierlighed; de vise sig som Folkefriheds og Menneskerettigheds Beskyttere; vogte sig selv for, at undertrykke, og holde et vaaget Øie med deres underhavende Embedsmand; de stræbe at gøre Nationens Byrde let, saa kan de gierne lade Paris være Paris, og være gandske rolige for Folkeopstand og Revolutioner. Følgerne af enhver sliq Revolution ere saa skrækkelige, Udfaldet saa uvist, at ethvert Folk, naar det ikke bringes til Fortvivlelse, vist betænker sig inden det begynder et saa farligt Foretagende. Og jo bedre Nationen har under sin Regent, jo flere Friheder den nyder, jo mindre kan den jo vinde ved en Forandring; jo mindre Grund har den til at udsætte sig for dens farlige Følger.

Var det vel Trykkefrihed, eller overhovedet for megen Frihed, som har opvakt disse store og navnkundige Revolutioner i Europa, hvorefter vi læse i Historien? Var det Frihed eller Senatets Vold og Undertrykkelser, sem for største Delen opvakte de borgerlige Uroligheder i Roms republikanske Tilstand?

Var det for megen Frihed, der reev Helvetien fra det østerrigske Huus, Nederlandene fra Spanien, Nordamerica fra Engelland? Var det endelig Frihed i at tale og skrive, som har opvaakt disse voldsomme Convulsioner i Frankerigs Statslegeme? Nei, Bold, Undertrykkelse, Despotisme var det; Byrder var det, som endelig bleve for svære til at bæres.

Hvorfor, kan med Rette disse Friheds Fiender spørge, hvorfor seer man ingen saa farlige Revolutioner i Engelland? Skulde Tale- og Trykkesfrihed foraarsage dem, saa maatte de vel findes der, om ellers nogensteds? Nei, visselig! disse offentlige fri Siertets Udbrud ere ikke farlige. Det hemmelige, det skjulte, det underkuede Nag, det er farligt. Naar Vulkanen har fri Luft, naar den samlede Brændmaterie strax udkastes giennem dens Munding, saa er den ikke frygtelig; men sammendynget Svovlkier længe i dens Indvolde, kan de elastiske Damper ingen Luft faae, da først er den farlig; da først ryster den Jordens Grundvolde, da kuldkaster den folkerige Stæder, stolte Palladser, og begraver Indbyggerne under deres Ruiner.

Og nu er det vel engang Tid at slutte; med det fromme Ønske vil jeg slutte, at Nygtet om Trykkesfrihedens Ophævelse eller Indskrænkning maae være et ugrundet Nygte; skulde jeg, foruden dette, endnu
gøre

gøre et Puske, saa skulde det være dette: at den maatte stadfæstes ved visse, bestemte og uforanderlige Love. Hidtil har den, egentlig at tale, kun været taalt; ikke just direkte havt Lovens Medhold. Reskriptet af 7. October 1771 siger udtrykkelig, at Skrifter intet maae indeholde, som strider mod nuværende Love og Forordninger, og Reskriptet af 20 October 1773 forbyder, ikke at indføre noget i Ugesblade, (hvilket vel er det samme, som offentlig at bekendtgøre noget) som angaaer Staten og Regieringen, almindelige Foranstaltninger m. m. Saa længe disse Klausuler endnu staae ved Magt, have vi, efter mine Fortolkningsregler, ingen Trykkefrihed. Vel sandt, man har vel hidtil ikke kieret sig om at udsætte dem. Men enhver god Borger ønsker dog helst, at hans Forhold kan bestaae med Lovens Bogstav selv. Herved blev tillige al Leilighed til mulig Chikane ophævet; og enhver kunde bestemt vide, naar han overtraadde Loven, og hvad han maatte vente sig. To Ting, som enhver Borger altid med Visshed maae kunne vide forud.

Slutningen af Deres Brev trøster mig igien noget. Skulde Trykkefriheden indskrænkes, saa veed jeg ingen, i hvis Hænder man hellere maatte ønske dette Arbejde, end i den Mand, som Røgtet, efter Deres Sigende, bestemmer dertil. En Mand,

som har Folkets Tillid og Yndest, og som, meer end
 eengang, har viist sig som en Ven af Oplysning og
 Folkefrihed *).

Lev altid vel, bedste Ven! og skriv mig snart,
 og, om muligt, behageligere Nyheder.

*) Man seer strax at Forfatteren her mener Generals
 procureuren, med hvilken Regieringen efter Si-
 gende i denne Sag raadsforde sig. Forfatteren
 taler folgelig ikke om nogen Censors Bessikkelse,
 men yttreer kun det fromme Onske, at Regierin-
 gen i Naade maatte behage at giøre Brug af
 denne oplyste Mand's Ideer, ved en Forordning
 om Trykkefrihedens Indskrænkelse, isald samme
 Kulde ogtes fornøden.



Hvorfor tale Menneskene i deres
Selskaber saa lidet og sjelden om
Gud og Religionen?

The proper study of mankind is man.

POPE.

(skreven 1792).

Shvovvel Selskabets *) Indbydelse først temmelig sildig kom mig for Dinene, og jeg derover saa meget desmindre har kundet benyttet mig af den Regel, Horaz giver sine Pisoner: nonum prematur in annum, saa har jeg dog heller villet fremkomme med et ufuldkomment Forsøg, end gandske tie. Er jeg da end ikke saa lykkelig, fuldkommen at have opfyldt Selskabet Hensigt, og ganske at have udtømmet Materien, saa er det mig dog en Trøst, at have gjort hvad jeg har kunnet, og at ogsaa jeg efter Evne har bidraget mit, i hvor ubetydeligt det ogsaa er, til Selskabets Hensigts Opfyldelse, og en for hver Menneskegrandster saa vigtig og underholdende Materies Oplysning.

En

*) Forfatteren af denne Afhandling har troet, at det var et Selskab, som har opgivet Priismaterien, men efter Sigende skal det være en Privatmand.

En saa vigtig og underholdende Materie, siger jeg; thi hvad Undersøgelse kan for Moraliteten, og følgelig ogsaa for Menneskets Lykkeligbed, være vigtigere, end den, hvorved vi lære at kiende det menneskelige Hierte selv og dets Bevæggrunde? Grunde, der ofte ligge saa skjulte, saa dybt nedgravne i Sielens Jnderste, at Mennesket meget ofte ikke selv veed den sande Grund, hvorfor han gjør dette eller hiint. Kun den Læge, der tydelig kiender Sygdommens skjulte Aarsager, tør med Visshed smigre sig med det Haab, at helbrede den fra Grunden af; og kun den Moralist, som veed at angive Grundene til de menneskelige Feil og Ekrobeligheder, kan med Held og Visshed foreslaae Midler til at høre dem. Fra den Tid af, da Socrates først kaldte Philosophien ud fra Sophisternes Høresale, fra tomme Spidsfindigheder, og gjorde denne Himmelens Datter til vor Ledfagerinde paa Dyds og Lykkeligbeds Vej; fra den Tid af, siger jeg, thi de mørke Skolastiker og deres Pige værdiger jeg ikke dette ædle Navn, har derfor altid det menneskelige Hiertes og dets Bevæggrundes Kundskab været et af de vigtigste Formaale for enhver sand Philosophs og Menneskegrundfers Undersøggelse.

Det opkastede Spørgsmaal taler vel om Mennesker uden Indskrænkning; men neppe troer jeg,

at det

Det har været Selskabets Meening, at udstrække
 Spørgsmaalets Omfang til alle de Individier, for
 hvilke dette Navn er fælles; ikke til Caraiber, Hots
 tentotter, Otaheter og Kamschadaler. Uden Tvivl
 har det vel kun havt vort Lands og vor Tidsalders
 Menneſker, eller dog dem, som i Cultur og Tænke
 maade ligne disse, for Dine. Men selv blandt disse
 sidste maa, hvis vi ikke ſkal forſeile Plemaalet, end
 nu, ſaavidt jeg troer, nogle Menneſker og nogle
 Menneſkeselskaber undtages. De Menneſker, jeg
 troer bør undtages, ere de, ſom formedelſt ſæregne
 Religionsbegreber ved de ligegyldigſte Anledninger
 indblande Religionen, og i alle Sammenkomſter un
 dersøge Naadens Fremgang i deres Hierter. Blandt
 de Selskaber, ſom ikke vedkomme Underſøgelsen,
 regner jeg dem, i hvilke, efter deres Beſtemmeſe,
 juſt Religionsſager forhandles; ligeledes ogſaa de
 Selskaber, hvis beſtemte Niemed er en anden, Re
 ligionen ganſke uvedkommende, Sag. At de første
 maa undtages, er klart af ſig ſelv, fordi Menneſkene
 i dem juſt tale om Religionen; og at de sidste heller
 ikke kan komme i Betragtning, er klart, fordi deres
 Niemed ſelv er Grund nok, hvorfor den der ikke om
 tales. Hvo vilde f. Ex. forundre ſig over, at der i
 Hørſtiden og i Brand og Vand-Commiſſionens
 For,

Forsamlinger kun lidet eller slet intet blev talt om religiøse Materier?

Endnu to Slags Mennesker troer jeg med Føie kunne undtages, og disse ere: Religionspottere og aabnbare Ryggesløse. De første fordi, om de end i deres Selskaber tale om Religionen, de dog tale om den som en Sag, der for dem ikke er hellig, og altsaa paa en Maade, som vel ikke er Selskabets Meening. De sidste, fordi det er saa let at see, hvorfor de ikke vil tale om Religionen; da Ideer af dette Slags ere saa uovereenstemmende med deres Tanke og Handlemaade, at de, hvis de endog skulde indtrænge sig, snarere maa være betænkte paa at undertrykke end at underholde dem i Sielen.

Nu troer jeg at kunne bestemme Hovedspørgsmaalets Meening. Feiler jeg ikke, saa kommer det i denne Undersøgelse an paa dette Spørgemaal; Hvorfor tale Mennesker, som hverken ere Religionspottere eller Ovvækere, hverken aabnbare Ryggesløse eller Pietister, Fort, Folk, der, som de fleste Mennesker, befinde sig imellem begge Extremet, hvorfor tale disse saa sielden om Gud og Religionen i de Sammenkomster, hvori de uden nogen anden bestemt Hensigt, end blot den, at nyde hinandens Omgang

gang og de dermed forbundne Behageligheder, komme sammen med hverandre?

Selv naar vi saaledes indskrænke Spørgsmaalet indeholder det endnu en meget videløstlig Omfang og Udstrækning. Blandt disse Mennesker findes Oplyste og Van kundige, Fornemme og Ringe, Folk af fin, af middelmaadig, og af næsten ingen Politur og Levemaade, mere og mindre dydige, gode og onde, fornuftige og beskedne Folk, Genier, Pralere, Fjanter og Døsmere iblandt hverandre, i tusinde Afvekslinger og Nuancer, meer eller mindre forskjellige.

Naar to gjøre eet og det samme, siger et gammelt Ordsprog, saa er det dog ikke altid det samme, hvad de gjøre. Een og samme Handling kan hos forskjellige Mennesker ogsaa have forskjellige Bevegrunde. Den Velgierning, een gjør af Christendommens Grunde, gjør en anden af blotte filosofiske, den tredie af sympathetiske Følelse, og den fjerde endog af Overtroe, Pralerie eller Hdselhed. Skulde det i Spørgsmaalet opfattede Særlyd hos alle disse Mennesker, med saa forskjellige Naturens og Lykkens Gaver, under saa forskjellige Omstændigheder, af en saa forskjellig Tænkemaade, Oplysning, Temperament og Tilbøieligheder, vel overalt kun have een, og det een og den samme virkende Aarsag?

Meget

Meget sandsynligt er dette just ikke. Indtrykkene, de modtage uden fra, ere ofte saa forskellige, blive ved deres forskellige Omstændigheder saa forskellige modificerede, at de nødvendig maa frembringe forskellige Tankemaade, forskellige Maader at forestille sig Tingene paa; og disse forskellige Forestillingmaader maa da ogsaa naturligviis yttre forskellige Virkninger. En for alle Mennesker ganske almindelig Grund til Særsynet troer jeg derfor vil være vanskelig at angive. Hos een indtræffer een, hos en anden en anden Grund, hos den tredie flere af disse tilhobe. Dog hindrer dette ikke, at jo af disse flere Grunde nogle kunne være almindeligere, det er, findes hos flere Mennesker end andre.

Men eet Spørgsmaal maa dog endnu, inden vi afgive os med at oplede disse forskellige Grunde til Særsynet, først besvares, og det er: Hvorledes ere de Materier beskafne, som fremfor andre vælges til Stof for Samtaler? eller: Hvad er Grunden, hvorfor en Materie vælges til Konversationsmaterie i Selskaber? Uden Tvivl vælger den, som i et Selskab bringer en Materie paa Banen, dertil gierne en Materie, som han troer er interessant eller underholdende, det er, en Materie, som Sielen enten nødtvungen, eller fordi den gierne vil, syffelsætter sig med. Nødtvungen siger jeg med

Slid,

Flid, fordi det er en bekendt Sagttagelse, at Sielen ofte efterhænger Ting, som i sig selv slet ikke er den behagelige, ja endog tidt høist ubehagelige; et Særsyn, hvis Forklaring heller ikke vedkommer vort nærværende Hoved-Emne. Denne Interesse afmaaler den Talende som oftest efter sig selv, og da vælger han Materier, som enten for deres egen, eller og for visse Bihensigters Skyld, underholde ham selv. Saaledes taler een om Lærdoms og Vittigheds Arbejder, fordi disse virkelig stærkt interessere ham; en anden fordi han derved kan lade Selskabet forstaae, at han er en Mand af Lecture, Videnskab eller Smag. Saaledes hører man ofte een fortælle en i sig selv ganske uinteressant Samtale, som han har havt med en stor og vigtig Mand, ikke fordi Samtalens Materie virkelig interesserede ham, men fordi han derved fandt Leilighed til at giøre sin Forbindelse med en vigtig Mand bekiendt. Er den Talende en Mand af Forstand, af Menneskekundskab og Levemaade, saa afmaaler han Interessen efter Selskabet, og fremkommer da med Sager, som han enten troer ere hele Selskabet, eller dog den største Deel deraf, kierskomne og underholdende.

At Stoffet til Conversationen og de Materier, som der bringes paa Bane, ikke altid ere interessante; at man der ofte underholder hinanden med Samtaler

om Veir og Vind, og andre flige Materier, som vel neppe ere interessante enten for den Talende selv eller de øvrige af Selskabet; dette kan ikke ansøres som en Indvending mod det, jeg ovenfor har sagt. Enhver, som nogenledes handler efter Overlæg, thi om dem, som ganske ufornuftig, kun for at sætte Tungen i Bevægelse, lade den løbe, taler jeg her ikke; men enhver, som handler nogenledes efter Overlæg, vil gandske vist vælge flige Materier til Stof for Samtalen, som han troer ere underholdende. Skeer dette ikke, saa er ganske vist Mangel Aarsagen, fordi Ideerne, der, som man veed, ikke altid staae os til Tieneste, intet Underholdende tilbyde ham; men aldrig saasnart skeer dette, før han tilførelselig griber Leiligheden, og forlader Samtaler om Vind, Veir og andre lige uvigtige Ting, for at sysselsætte Selskabet med det, som, efter hans Tænkesmaade, er mere underholdende.

Man vil nu ogsaa let kunne indsee, hvorfor en Materie ikke vælges til Stof for Samtaler? Jeg forudsætter, at ingen udvortes Tvang har Sted, og da vil man uden Tvivl befinde, at det reiser sig af een eller flere af følgende Aarsager. Enten er Materien i sig selv, eller for visse Diomstændigheder, uinteressant; noget, hvormed den Talendes Siel ikke kan sysselsætte sig; eller og er der Omstændigheder,

der,

der, som, uagtet Sagen i sin selv for ham er underholdende, dog bestemme ham til at fortie den. Disse Omstændigheder kan da være en Useilighed eller Skade, som han derved frygter for sig selv; at han f. Ex. derved troer at opvække andres ufordeelagtige Domme over sin Person, Forstand eller Character; eller og troer han, at Sagen for hele Selskabet, eller dog den største Deel deraf, er upassende og uinteressant; at den strider mod en artig Levemaades Regler, eller mod Sammenkomstens Hensigt.

Da Menneskenes Tænkemaade, Tilbøieligheder og Syssler ere saa meget forskellige, saa begribes der lettelig, at ikke alt, hvad for een er underholdende, ogsaa tillige maa være det for en anden. Forpagtere, Pengepugere, Petitmaitrer, unge og gamle Damer, Bellettrister, Lovkyndige og Ridsmænd have derfor, hver for sig, deres særegne underholdende Materier, hvorved de øvrige gabe af Ridsommelighed. Derfor stokkes Folk af lige Alder og Stand altid tilsammen, og derfor befinde unge Folk sig saa ofte misfornøiede i et Selskab af lutte^r aldrende. Denne Ulighed er ofte Grunden til, at tvende, hver for sig meget gode og elskværdige, Folk dog ikke kan indgaae fortroeligt Ven^skab med hinanden, eller finde Behag i hverandres Omgang. Det Behagelige i Omgangen grunder sig fornemmelig paa

Harmonie i Interessen; derpaa, at de samme, eller dog næsten de samme, Ting ere underholdende for begge. Skeer dette ikke; har den ene f. Ex. Lyst til at udbrede sig vidtløftig over Ting, som den anden neppe gider tænkt paa; anseer den ene det for Bagateller, som i den andens Dine er vigtige, saa gaær det dem som to musikalske Instrumenter, der hvert for sig give sin egen Belyd, men ikke harmonere, naar de spilles tillige. De to ere ikke skabte for hinanden. De kan, som sagt, begge være brave og retskafne Folk; de kan paa begge Sider agte hinanden, og bevise hinanden al muelig Tjeneste; men til daglig Omgang, til ret fortroelig Omgang med hinanden, dertil due de ikke.

Var ikke denne Disharmonie i Tænkemaade og Interesse, saa vilde Menneskenes Selskab og nærmere Forbindelser almindeligst kun finde Sted indenfor visse snevre Skranker, indenfor Familiers og Slægtskabs Grændser; nu derimod nødes de at forlade disse, for blandt den store Forskiellighed af Characterer at opsøge sig een, som bedst harmonerer med deres egen, noget, som de ikke altid kan finde indenfor de af Naturen selv dragne Linier. Men denne samme Disharmonie gjør det ogsaa vanskeligt at finde en for alle underholdende, eller dog i det mindste lige stærkt underholdende, Conversationsmaterie. Dog ere

ere visse Materier mere almindelig underholdende end andre. Til det første Slags maa især regnes de, som opvække Nysgierrighed, Glæde, Frygt og andre Lidenskaber, og det i en Sag, hvori alle ere, eller i det mindste alle troe sig at være, interesserede. Af denne Aarsag var de norske Troppers Fremgang i Sverrig, og Benzelskiernas Attentat, det sidste i det mindste til det blev forslidt og gammelt, en i Dannemark almindelig underholdende Conversationsmaterie.

En for alle lige stærkt og almindelig uinteressant Materie maa, af foransførte Aarsag, ogsaa være vanskelig at angive. Skulde der findes en saadan, saa maatte det være en Sag, der enten i sig selv var ganske ubetydelig for alle, eller og der i sig selv indeholdt noget, som ingen gierne tænker paa, eller og som var forbunden med visse hos alle uden Undtagelse indtræffende Biomstændigheder, som forarsage, at Sielen ugierne opholder sig ved Ideer, som angaae denne Materie.

Nu troer jeg, det er Tid at vende tilbage igien til Hovedspørgsmaalet. Vælges nemlig Religionen, og dermed forbundne Materier, sielden og ugierne til Stoff for Samtaler, saa maa rimeligviis een eller flere af foransførte Aarsager være Skyld deri. En- ten er den i sin egen Natur almindelig uunderhold-

dende, eller og er den det formedelst *Biomskændighe-*
der; og disse *Biomskændigheder* kunne da enten være
i den *Talendes* *Siel* og *Forestillingsevne* allene, eller
og de have nærmest *Hensigt* til *Selskabets* *Maade* at
forestille sig *Tingene* paa.

Kunde man bevise, at *Religionen* i sig selv,
i sin egen *Natur*, var noget almindeligt uinteressant,
noget, som *Menneskene* ikke opholde sig ved, saa
havde man derved angivet en almindelig gyldig *Ar-*
sag til *Særsynet*. Dog var endnu det *Spørgsmaal*
tilbage: *Hvad* er *Arvsag* til denne *Mangel* paa *In-*
teresse, som *Religionsmaterier* have for alle *Menne-*
sker? *Hvorfor* vil de alle saa nødvendig opholde sig ved
dette *Slags* *Ideer*?

Jeg forudsæer, nogle vil strax være færdige at
svare *Ja* til den første *Sætning*; og forelægger man
dem derpaa et af de anførte *Spørgsmaale*, vil de og
heller ikke længe blive *Svaret* skyldig. „*Denne* *Man-*
gel paa *Interesse* i *Religionsfager*,“ vil de sige,
„*reiser* sig af den *mennekelige* *Naturs* *Fordærvelse*,
„*som* *igten* er en *Følge* af *Arvesynden*; hvilken be-
„*staaer* i en af *vore* første *Forældre* *arvet*, medføde
„*Tilbsielighed* til det *Onde*, og *Ulyst* til det *Gode*,
„*og* *følgelig*, *siden* *Gud* er *god*, ogsaa til at om-
„*gaaes* med *ham*,“ og *hvad* der med *ham* *staaer* i
„*Forbindelse*.“ Kun frygter jeg, at *Philosophen*,

at en, som med grundskende Vane efterforsker Aarsagen til Menneskenes Tænke- og Handlemaade, ikke vil være fuldkommen tilfreds med Forklaringen. Uden Tvivl vilde han synes, at det givne Svar hverken var fyldestgørende, eller, saa almindelig talt, fuldkommen sandt og rigtigt.

Ikke fyldestgørende; thi den Svarende begier her virkelig en Cirkel i at forklare. Ulyst til at tænke paa Gud og Religionen, siger han, kommer af Arvesynden, og Arvesynden er en medfødt Ulyst til at omgaaes med Gud og alt Godt. Er dette ikke et næsten ligesaa grundigt Svar, som hiin Mand's hos Moltere, der blev adspurgt: hvorfor Opium foraarsagede Søvn? og gav til Svar: quia inest illi vis quædam dormitiva. Sligt er at sønderhugge Knuder, ikke at opløse dem. Det er Leibniz's Philosophia ignavorum, som forklarer alt af den guddommelige Villie, uden at angive de Mellemaarsager, af hvilke denne guddommelige Villie betiener sig for at opnaae sit Diemed. Vel sandt, de angive Adams Fald som den virkende Aarsag til denne Fordærvelse og Ulyst; men er denne af Adam arvede Ulyst noget i Sielen, hvorved man maa blive staaende, hvis Grund og nærmere Beskaffenhed man ikke kan angive? Eller kan den paa en naturlig Maade udledes af andre Sielens bekjendte Drivter og Handlemaader?

Dette maatte de først bestemme, hvis de med Grund-
 dighed vilde have Ord for at have besvaret Hoveds
 spørgsmaalet. En Naturkyndig, der blev adspurgt
 om Synets physiske Aarsager, vilde visselig kun gjøre
 sine Sager meget slet, hvis han vilde svare: Men-
 neskene see, fordi de have en af Naturen medfødt
 Syns:Evne. Thi hvad denne Syns:Evne er, og
 hvoraf den reiser sig, det er just det, man vil vide.
 Vil han opføre sig som en virkelig Naturkyndig, saa
 maa han sonderlemme Diet, vise os dets Bygnings-
 maade, dets Hinder, Bædsker og Retinen; han maa
 forklare os Lysets Natur, dets Brækninger i flydende
 Legemer af forskjellig Tæthed, disse Brækningers
 Love, kort: alt, hvad der foregaaer, inden Lysen fra
 Gjenstanden kan danne et Billede paa Retinen, og
 frembringe den Rystelse paa Synsnerven, som vi
 kalde at see.

Var han kommen saavidt, saa stod vel endnu
 den Hovedvanskelighed tilbage, hvad det var at see?
 hvorledes en saa eller saa modificeret Nerverystelse
 kan i Sielen frembringe den Fornemmelse, som vi
 kalde Synet? En Vanskelighed, som vel aldrig, end
 ikke ved de foreslagne mikroskopiske Sagttagelser paa
 Patagon- og Kiempehierner fuldkommen kunne havees,
 saalænge vor Siels inderste Natur og dens nærmeste

Eades

Sædes sande Beskaffenhed endnu er os en Hemmelighed.

Denne Vanskelighed, siger jeg, stod endnu tilbage, men han havde dog gjort hvad han havde kunnet; havde trængt saa dybt, som det var ham mueligt. Havde han end ikke naaet den første Marsag, saa havde han dog opdaget mange Wellemaarsager, og var virkelig kommet meget videre end hiin, der sagde, at man saae, fordi man havde Syns-Ørne, eller med andre Ord, fordi man kunde see. Og det, som endnu er det vigtigste, de af ham anstillede Undersøgelser kunde naturligtviis banet ham Veien til mange for det menneskelige Kion høistvigtige Opdagelser; til Opdagelser, ved hvis Hielp den naturlige Synsevne kan forstærkes, og dens Mangler afhjelpes; til Kundskab om Rikkerter, Speile, Briller for Kort- og Langtsynede, Forstørrelsesglas og Teleskoper: altsammen Ting, som han, uden at have anstillet disse Undersøgelser, vanskelig, eller maaskee aldrig, var faldet paa.

Det samme, man nu fordrer af den Naturfyndige, kan ogsaa Menneskegrundskeren med Høie fordrer af Sielalæren og Moralisten. Er det virkelig saa, kan han spørge, at alle Mennesker have Ulyst til at sysselsætte Tankerne med Gud og guddommelige Ting? Er denne Ulyst naturlig eller til

fældig? I det første Tilfælde er denne naturlige Ulyst et psykologisk *non plus ultra*, noget, som man maa blive staaende ved; eller kan man udlede den af andre Sielens bekiendte Drioter og naturlige Egenskaber? I det sidste Tilfælde, dersom den er tilfældig, reiser den sig da af vrangte Forestillinger, af uvæsentlige Bibegreber, eller af andre tilfældige Omstændigheder? Hvilke ere disse? og hvorfra have disse Forestillingsmaader, Bibegreber eller Omstændigheder deres Udspring? Disse Spørgsmaale kan han forlange besvarede af Psychologen og Sædelæreren; og hvo som ikke besvarer dem, han kan heller aldrig gjøre Paaastand paa, at han med fuld Grandfkning og Grundighed har besvaret Hovedspørgsmaalet.

Vel vilde han, endskiondt han endog besvarede disse Spørgsmaale, maaskee dog endnu ligesaa lidet som den Naturkyndige, trænge ganske til den første Grund. Om aldrig andet, saa vilde ganske vist Lyst og Ulyst, det Spørgsmaal: Hvorledes gaaer det til, at Sielen faaer denne Fornemmelse af Behag eller Misbehag? efter al Sandsynlighed, endnu blive ham en uopløselig Knude. Men, som sagt, han havde dog gjort, hvad han har kunnet; trængt saa vidt som han kunde; og meget mueligt, ja høist sandsynligt er det, at han paa denne sin Undersøgelises Ud

vandring ogsaa har indsamlet mangen for Menneskes heden og Moraliteten nyttig Sielighed; mangt et Middel til at helbrede moralsk Svaghed, og styrke Menneskets Kræfter til det Gode, som ellers vilde blevet uopdaget, og til ingen Nytte for Menneskeslægten.

Jeg har sagt, at Philosophen maaskee heller ikke vilde ansee den givne Aarsag til Menneskets Ulyst til at tænke paa Gud og Religionen for almindelig rigtigt, eller fuldkommen grundig. Maaskee kunde han paastaae, at det var usandt, at Mennesket af Naturen havde Ulyst til at sysselsætte sig med Tanker om det, som godt og dydigt er; at Ulyst til at tænke paa Gud ikke altid, ikke heller hos alle Mennesker, var Aarsag til Særsynet; og at den givne Forklaring over Arvesynden overhovedet nok kunde trænge til en Forbedring.

Hvad Theologen kalder Arvesynd, kunde han sige er, i Følge de fornuftigste Theologers Meening, det samme, som Philosophen under et andet Navn beklager sig over. Denne Disharmonie mellem Menneskenes sandselige og intellectuelle Kræfter; den Ustik hos Mennesket, at sandselige Behageligheder og Ubehageligheder, og overhovedet Lidenskaber, gjøre paa Menneskenes Sind et uproportioneret overveieende stærkt Indtryk, og bestemmer det ikke sielden til at handle

handle tværtimod erkjendte og billigede Grundsætninger; at disse første ofte med saadan Kraft virke paa Sielen og Forestillingsevnen, at de deri fordrøve alle de forhen tydeligst kiendte Fornuftgrunde; tvinge Villien til at handle efter deres Dictata, og rive Fornuften, som billig altid burde være Styrmænd, Noret ud af Hænderne. Dette er den rimeligste Forklaring over Arvesynden; og at dette kan forklares af andre den menneskelige Siels Handlemaader og bekiendte Beskaffenheder, indseer Psychologen nok. Os vedkommer ikke denne Undersøgelse videre, end blot for at vise, at dette ikke kan angives som en almindelig antagelig Grund, hvorfor Menneskene saa sielden tale om Religionen.

At tænke og tale og at handle ere to forskjellige Ting; ligeledes ogsaa, at handle rolig og at handle i Lidenskab. Den Sagtagelse er aldeles ikke ny, at der findes Mennesker, som med de bedste moralske Grundsætninger dog ofte handle meget umoralsk og slet; at Mennesker, som i Hjertet ere overbeviste om, og føle Dydens Etikshed og Kortreffelighed, dog ofte ikke udøve den i Gierningen. Overalt er Mennesker i Lidenskab som oftest ganske forskiellig fra Mennesket uden Lidenskab. I det sidste Tilfælde kan Følelse af Religion, Pligt, Dydens Etikshed, Lastens Hæslighed og Følger ofte meget levende være

tilstede i Sielen. Den er følgelig da noget, som behagelig syffelætter Forestillingsevnen; noget, som da underholder og interesserer Sielen. I denne Sindsforfatning sætter Mennesket sig for at handle dydigt, og han meener det paa den Tid ogsaa virkelig ærligt; men en sandfælig Glæde, som strax kan nydes frembyder sig; en eller anden sandfælig Naturdrift ytrer sit Krav efter Tilfredsstillelse stærkere end sædvanlig; en Gienstand udenfra, eller en Idee i Indbildningskraften møder, som kan opvække Lidenskab, som smigrer Menneskets Hovedtilbøielighed; og Mennesket er nu ikke mere den samme som forhen. Inden han veed et Ord deraf et Tanken om Lidenskabens Gienstand den eeneste klare Forestilling i Sielen; med sin Klarheds Glæde fordunkler den snart alle øvrige, og tvinger Sielen, til at vende sin Opmærksomhed paa den allene. Alle de forrige skønne Tanker og priselige Forsætter ligge som døde og slumrende i Sielen; Mennesket, som altid bestemmer sig efter de klareste Forestillinger, handler nu, og fortryder derefter, naar Lidenskabens Hede ved Tilfredsstillelsen er afskølet, naar hine Ideer igien tilbagevinde deres forrige Klarhed, sin Daarlighed; sætter sig for at handle klogere en anden Gang; lader sig atter føre bag Lyset, og fortryder igien. I denne evige indvortes Strid leve nu mange Mennesker, helst de,

som

som foreene gode Grundsætninger med stærke Lidenskaber. En for hver Moralist vigtig Undersøgelse er det altsaa, hvad Mennesket har at gjøre, for at denne Strid skal faae et godt Udfald? hvorledes de stærke Lidenskabers overveiende Magt kan svækkes, eller de modsatte Religions- og Fornuftgrunde erholde større Kraft *)? Dog, os vedkommer denne Undersøgelse ikke. Nok er det for os at have viist, som jeg troer vi have, at Arvesynden, rigtig forklaret, ikke medfører en absolut Ulyst til Tanken om Gud og Dyden; kun et overveiende stærkt Indtryk paa Sandsernes og Lidenskabernes Side medfører den. Og selv dette overveiende stærkere Indtryk findes ikke lige stærkt hos alle Mennesker; thi der gives de, som i Herredømmen over Lidenskaberne have bragt det vidt; heller ikke altid og i lige Grad hos det samme Menneske. Lune, Legemsforfatning og andre Biomstændigheder bidrage ikke lidet til Indtrykkets Styrke eller Svaghed. Hvo er vel det Menneske, som hvert Dieblik i sit Liv er et Nov for Sandselighed og Lidenskaber? Selv de modsatte Fornufts- og Religionsdeer kan til visse Tider, naar Lidenskaberne slumre, have Overmagten i Sielen. Overalt indseer man

lettes

*) S. Ehlers Afhandling über die menschliche Freiheit, S. 112 o f.

lettelig, at fordi jeg har overveiende Lyst til een Ting fremfor en anden, jeg derfor ikke altid føler Ulyst og Modbydelighed for den sidste. Fordi jeg i Dag heller drikker Chocolate end Kaffe, følger det derfor ikke, at jeg recent har Afsky for Kaffe. Kunde jeg ingen Chocolate faae, saa drak jeg maaskee Kaffe med Lyst; ja den Tid torde maaskee vel indtræffe, at jeg endog fandt større Smag i Kaffeen, og foretrak den for Chokoladen selv.

Urigtigt er det ogsaa, at alle Mennesker have Ulyst til at sysselsætte sig med Gud og det, som moralsk godt og dydigt er. Skulde alle de Folk, som saavel i Skrifter, som og ellers, utvungen have valgt disse Materier til Emne for deres Undersøgelser, vel allesammen have valgt Materier, hvorved deres Tanker ugierne sysselsætte sig? Skulde der ingen virkelig oprigtige, gudfrygtige og dydige Mennesker findes? ingen Mennesker, som med Fornøielse omgikkes med Gud og Dyden, og paa hvis Siel disse Tanker gjorde et levende behageligt Indtryk? Skulde alle Mennesker enten være aabenbare Nyggesløse, Letfærdige eller Hyklere? Til Ære for Menneskeheden ville vi ikke troe det.

Nei, svarer man, ikke heller saa; Mennesket kan, uden levende at føle disse Sandheders Kraft, omgaaes dem som en anden speculativ Sag, og dert

finds

finde den Fornoielse, som al speculativ Undersøgelse, eller og Udsigt til Navn og Værd for Indsigter kan forskaffe. Heller ikke nægte vi, at der gives sande Christne, oprigtigen dydige Mennesker, som levende føle disse Tankers høie Kraft; men dette er ikke Naturens, det er Naadens Værk, som hos dem har borttaget den naturlige Ulyst, som de ellers af Naturen havde til Tanker af dette Slags. Dog, ogsaa dette er urigtigt. Skulde Mennesket af Naturen have en medfødt Ulyst til at sysselsætte Tankerne med Gud, med det allerhøieste, allerfuldkomneste, bedste og viseste Væsen; det Væsen, fra hvis milde Faderhaand vi have modtaget og daglig modtage saa mange Belgierninger; det Væsen, der elsker os med den inderligste Kierlighed, og hvis Hensigt kun er at gjøre os her og evig lykkelige — skulde de have Ulyst til at sysselsætte Tankerne med deres egen uundgaaelige Skiebne, deres tilkommende evige Lyksalighed eller Ulyksalighed, saa maatte det kunde bevises, at Mennesket var af Naturen ganske ligegyldigt mod sin tilkommende Skiebne, og ubekymret enten den blev god eller ond; saa maatte Sielelærerne og Retsretterne meget have feilet, naar de lære os, at det Sublime, det, som virker Beundring, Kierlighed, Taknemmelighed og andre lige Følelser, gjøre et behageligt Indtryk paa Hjertet, og underholde Sielen med

med Lyst. Eller have maaskee Aristoteles, Longinus, Home og Sulzer skrevet deres æsthetiske Værker i Paradis, og der endnu for Syndefaldet hos vore første Forældre indsamlet de psykologiske Erfaringer, hvorpaa deres Skrifter grunde sig?

Ligesaa urigtigt er det og, at Menneffene af Naturen have Ulyst til Dyd og alt hvad moralsk godt er. Hvorfor er da Medlidenhed, Hvimodighed, Nedelighed, Uegennyttighed saa elskværdige Træk i den menneskelige Character? Hvorfor gjøre disse Slags Characterer, naar de ikke overdrives, saa god Lykke i Romaner og Theaterstykker? Hvorfor behage Clarisse og Grandison saa mange? Nei, visselig har den kierlige Skaber ogsaa i dette Hald sørget viselig for vort Vel; han har nedlagt Sæden til det Gode i vore Hjerter, endskiøndt vi ofte selv quæle den, og hindre dens Væxt; han har givet Dyden en naturlig Gratie og Skjønhed i vore Dine, en Skjønhed, som selv den Læstefulde føler, er elskværdig. Sielden ere Menneffene saa dybt faldne, at de ikke skulde erkjende Mennefskierlighed, Virksomhed, Maaadelighed og Nedelighed for noget, som i sig selv er godt og ypperligt. Det gaaer dem sædvanligt som Digteren siger: *Vident meliora probantque, deteriora sequuntur.*

Almindelig interessant og underholdende er, som vi ovenfor har seet, en Materie, som naturligtviis er i Stand til at opvække Nysgierlighed, Haab, Frygt, eller andre den menneskelige Siels Lidenskaber, og det i en Sag, hvori alle ere interesserede. Skulde det ikke af denne Aarsag synes, at Religionen naturligtviis maatte være een af de almindeligst og stærkest interesserende Materier i Verden? Det hele menneskelige Livs Forhold til Gud, deres Skaber, Belgiorer og Dommer er eet; deres evige Lyksalighed og Ulyksalighed er en Sag af yderste Vigtighed for alle; en Sag, som umuelig kan være dem ligegyldig, og hvori alle, og alle ligestærkt, ere interesserede. Og dog maa enhver, som med nogenledes Opmærksomhed har betragtet Menneskene, let have bemærket, at mange Mennesker betragte Religionen og det vigtige Forhold, de staae i til Gud og det andet Liv, ligesaa letfindigt og ligegyldigt, som det var en Sag, der slet ikke angik dem, som den allerubetydeligste og ligegyldigste Ting af Verden.

Grunden hertil er, som jeg troer at have viist, ikke den, at Religionen og de dermed forbundne Sager er i sig selv naturlig uinteressant. Og vi maa, for at forklare dette Paradox i den menneskelige Natur, da undersøge, om der maaskee skulde findes nogle temmelig almindelige Biomstandigheder, der
kunde

Kunde foraarsage, at en i sig selv almindelig Interesant Sag dog for nogle, ja endog for mange Mennesker kan mangle Interesse? hvilke de ere? og af hvad Aarsager de reise sig? Have vi først undersøgt dette, saa maa vi see, om nogle af disse Aarsager eller alle træffe ind ved vort Hoved, Æmne Religionen og de dermed forbundne Materier.

Disse Ting beskæfte Sielens Opmærksomhed, eller underholde den, fordi de, Sielen maa ville eller ikke ville, med Magt trænge sig ind paa den. Saaledes er Frygt for en overhængende stor Fare, Døden og Skafottet for Delinquenten, og overhovedet enhver stor, nær forestaaende Lykke eller Ulykke. Af samme Aarsag tildeels, thi en anden Aarsag bidrager nok ogsaa sit dertil, efterhænger ligeledes Sielen de sørgelige Tanker, som Tabet af en elsket Ven eller noget andet kjær opvækker. Andre Ting, som ikke virke saa stærkt paa Sielen, underholde den af samme Aarsag, fordi de staae i Forbindelse med noget tilkommende Godt, Sielen ønsker at erholde, eller noget tilkommende Ondt, den vil afværge. Endelig underholdes Sielen og af Ting, fordi de enten i sig selv ere behagelige, og opvække fornøielige Forestillinger, eller og fordi de paa een eller anden Maade staae i Forbindelse med noget, som i sig selv virkelig er behageligt.

Af dette Slags er nu ogsaa det naturlige Underholdende, som findes ved Religionsmaterier. Enten bestaaer det i Frygt for hiin Verdens Ulyksaligheder, i Haab og glade Udsigter over hiin Verdens Glæder, i Bestræbelser for at undgaae den første, og blive deelagtige i de sidste; eller og bestaaer det i de herlige behagelige Forestillinger og de glade Følelser, som Tanken om Guds Majestæt, Wiisdom og Kierlighed er i Stand til at opvække; i den søde Trøst, som reiser sig af den Tanke, at vi staae under hans Varetøgt, og at hans Plan, i hvad der og kan hændes os, dog altid sigter til vort Bedste; og den blide roelige Glæde, som Dyden og en god Samvittighed selv her i Livet skænker de Lykkelige, som besidde dem.

Og interesserer et tilkommende Gode eller Onde os, trænger endog en forestaaende stor Lykke eller Ulykke sig med saadan Magt ind paa Sielen, at den umuelig kan være ligegyldig, umuelig ubekymret om, hvorledes den skal opnaae den første eller afværge den sidste; kan Sielen, i hvor gierne den ogsaa vil, selv naar Faren er uundgaaelig, eller Lykken vis, dog ikke undlade at tænke derpaa: hvorfor indtræffer da alt dette ikke ogsaa ved Religionen? Kan nogen Lykke eller Ulykke være vigtigere end den evige, end den for alle uundgaaelige, i Henseende til sin Begyn-

gyndelse for alle saa uviste, Skiebne? For at besvare disse Spørgsmaale maa vi gjøre følgende Anmærkinger:

Forst; Alt, hvad med fuldkomment Indtryk skal virke paa vor Siel, maa være noget, hvorom vi kan gjøre os klare Forestillinger. Vi maa have erfaret det, eller noget lignende, hvoraf vi slutte os til dets Beskaffenhed; paa anden Maade kan et klart Begreb i Indbildningskraften aldrig opkomme. Hiin Verdens Lyksalighed eller Ulyksalighed har ingen erfaret. Det er, som Shakespear siger, et Land, hvorfra endnu ingen Reisende er vendt tilbage, for at berette os dets Beskaffenhed. Hvad Lykke eller Ulykke en fra Legemet adskilt Siel kan modtage, veed vi ikke; vi har aldrig erfaret det, aldrig erfaret noget lignende. Nabensbaringen selv har i denne Henseende intet tydeligt meddeelt os. Om Saligheden og Ulyksaligheden taler den overalt tropisk og i Billeder; og det er af denne Aarsag ikke ret mueligt for Menneskene at tænke sig begge med tilbørlig Liv og Styrke. Vel sandt, almindelig rigtig er denne Anmærkning ikke; der gives Mennesker nok, som tage disse Skrivteus tropiske Udtryk lige efter Bogstaven; Mennesker, som troe, at hiin Verdens Lyksalighed vil bestaae i et gaae med Palmer i Hænderne, isørte lange hvide

klæder; at vi der lige efter Bogstaven skal sidde til Bords med Abraham, Isaac og Jakob; og som forrestille sig de Fordømtes Tilstand som en brændende Svovlspol, hvori disse, i Dævlens Selskab, evig omvelte sig. Og om disse kan man dog ikke sige, at de intet har at syffelsætte Indbildningskraften med, intet, som de kan forestille sig ved Tanken om den anden Verden.

En anden Anmærkning vil derfor være almindeligere, og gjælde saavel for disse sidste, som og for de første, og den er denne: Skiondt Dødens Time er uvis, saa troe dog de fleste, selv de, som i Folge Alder og Skrøbelighed ikke burde gjøre det, at den endnu er langt borte; og det er en næsten almindelig rigtig Sagttagelse, at det Nærværende selv mindre Gode eller Onde virker ulige stærkere paa de fl. ses Forestillingsævine, end et langt større Gode eller Onde, som endnu er langt borte, og at overhovedet Indtrykkets Styrke staaer, som Mathematikerne sige, i et omvendt Forhold til det Godes eller Ondes Afstand, som foraaer sager Indtrykket. Denne Omstændighed, hvis physiske eller psykologiske Aarsag formodentlig maa søges i en Uformuenhed hos Indbildningskraften, levende at forestille sig Ting, som endnu ere langt borte, og ikke ere saa nøie forbundne med de be-

fiendte Ting og Omstændigheder, som de nærvæ-
 rende, virker ikke lidet til at svække det stærke
 Indtryk, som disse Forestillinger ellers naturlig vilde
 gjøre paa Indbildningskraften. Et siensynligt Be-
 viis for denne Sandhed have vi selv i vore Dage
 seet paa et vist enfoldigt Menneske, der in optima
 forma juris med sit eget Blod forskrev sig Dievelen
 til evig Eiendom, imod at denne i ti Aar aarlig
 skulde forskaffe ham Tusinde Rigsdalers Indkom-
 ster *). For disse ti Aars Bellevnet betænkte han
 sig ikke paa at opoffre sig til en, vel i hans Tanker
 uundgaaelig, evig Ulyksalighed. Vel indlod den
 sorte Contrahent sig ikke paa Forbindelsen, og lod
 Contracten uafhæntet; men saa meget viser dog
 denne Historie, at Mennesket selv har troet, at
 det var mueligt, paa visse Vilkaar at overgive sig
 til Dievelen, og at selv den korte Afstand af ti
 Aar var nok til at svække de forfærdelige Indtryk,
 som en evigvarende Eiendighed, ja selv alle de fryg-
 telige Forestillinger, som den Uoplyste gjør sig om
 det menneskelige Risns svorne Fiende, hans gysel-
 lige Opholdssted og Udsæd, og hvilke man efter
 Contrahentens Oplysningsgrad kan formode han

§ 4

selv

*) Om en anden Forskrivelse af lignende Indhold, ubekendt i Aug. 1789, s. Medicinalbladens No. 12.

selv har gjort sig, ellers naturligviis maatte opvække. Endnu eet Beviis, at det blot er Afstanden, som svækker det Frygtelige eller Behagelige i disse Forestillinger, er denne Omständighed, at de virkelig i deres fulde Styrke indfinde sig, naar man tydelig seer, at Afstanden kun er kort eller ingen; og dette skeer, naar Dødsfaren er siensynlig eller vis. Paa Dødsfængen kan vel ingen unddrage sig fra Tanker om hiin Verden og sin Tilstand hifset.

Og svækkes allerede Forestillingen om den anden Verdens Glæder eller Ulyksalighed ved den blotte Afstand, hvor meget maa den da endnu svækkes, naar man troer, at man altid er i Stand til at erhverve sig de første og undgaae den sidste. Og det er virkelig hos en stor Mængde Mennesker Tilfældet. Ikke faa af disse troe, at det er nok, ved Dødens Nærmelse at kalde Præsten, annamme Sacramentet, trøste sig ved Christi Fortieneste, og derpaa under Bøn og Sang at vandre fra denne ind i den anden Verden. Og hvad kan være lettere end disse Formaliteter? Selv de bedre Oplyste, de som troe, at det fornemmelig kommer an paa Hjertets og Villiens Forbedring, hvad Person vi skal forestille i hiin Verden, troe dog sædvanligst, at der endnu altid er Tid nok tilovers til dette vigtige Arbeid; og at disse Tanker naturligviis maa svække

Inde

Indtrykkets Styrke, indsees lettelig. Den Fare er mig ikke frygtelig, som jeg med en liden Umage troer at kunne afværge.

Endnu en Anmærkning vil jeg gjøre, og det er: at endskiøndt den Uoplyste, den, som tager Skrivtens tropiske Udtryk ganske efter Bogstaven, overhovedet har noget, som han tydeligere kan forestille sig ved den anden Verden, end den mere Oplyste; saa gielder dette dog egentlig mere om de rædsomme Forestillinger, han gjør sig om de Fordømtes Usalighed, end om de behagelige, han gjør sig om Himmelen's Glæder; og dette virker da, at han naturligviis meere frygter Helvede, end attraaer Himmelen. Grunden er let at see: Den Smerte og Ubehagelighed, som en brændende Ild, en Svovlsøe kan forarsage, kan han uden Vanskelighed forestille sig tydelig; men ikke saa tydelig kan han forestille sig hvad Glæde der er i at gaae i lange hvide Klæder med Palmer i Hænderne, og evig at synge Lovsange. Den første af disse Forestillinger maa altsaa, efter hans Fatteevne, gjøre et langt stærkere Indtryk paa ham end den sidste.

Saavidt jeg troer, have vi nu seet de Aarsager, som naturligviis svække de behagelige og frygtelige, som ellers ere forbundne med Religionens Forestil-

linger om det Tilkommende. Men endnu paa en anden Maade kan Religionen interessere os, nemlig ved nærværende behagelige, for Sielen underholdende Forestillinger om Guds Egenskaber, og den blide Glæde, som er Dydens og en god Samvittigheds Følge; altsammen Ting, som i deres egen Natur ere underholdende for den menneskelige Siel; og vi maa nu undersøge de Aarsager, hvorfor de ikke altid, ikke hos alle Mennesker ere det? Hvad der kan forårsage, at en i sig selv underholdende Sag kan undertiden høre op at være det?

En Ting kan i sig selv, i sin egen Natur, være høist behagelig og underholdende, og dog for mange Mennesker ingen Behag, ingen Interesse medføre, enten fordi de slet ikke kiende den, eller og fordi de vel kiende den, men ikke fra dens behagelige Side; og dette kan reise sig, enten fordi de kun flygtigt have betragtet den, og altsaa ikke ret giort sig dens Behageligheder bekiendt, eller og fordi de forestille sig den fra en vrang Side, og fordi der er ubehagelige Bibegeber forbundne med den i deres Forestillingsmaade.

Et Exempel vil maaskee tiene til at oplyse Sagen. Et fortreffeligt historiskt Malerie er en i sig selv behagelig Ting. Vel føle ikke alle dets Behageligheder i lige Grad; Kienderen, som med varm

Konst

Konstfølelse foresner et øvet og skarpt Øie, vil hense-
rykkes, og opdager vist Skønheder, som for dens
store Høb evig blive skjulte. Hos andre, hvis Fø-
lelse er koldere, og hvis Øie mindre øvet, vil Ind-
trykket være svagere, dog i større og mindre Grad,
efter deres forskiellige Følsomhed og Opmærksomhed,
ledsaget af Fornøielse. Endnu vil der findes andre,
som slet ingen Fornøielse, men og heller ingen Wis-
shag, føle ved dens Beskuelse. At de, som slet ikke
veed af, at Stykket eksisterer, eller ikke indlades i
Cabinettet, henhøre til disse, behøver vel ikke at
siges; men ogsaa de, som kun flygtig beskue det;
ogsaa de, hos hvilke en anden Forestilling med sin
Klarhed afdrager Sielens Opmærksomhed fra Ma-
leriet, og dæmper det Indtryk, det ellers vilde
giort; Manden, hvis Hoved er opfyldt af For-
retninger; den sværmende Elsker; den yderlig Bes-
drøvede; den, som af Bredde, Frygt eller andre
Lidenskaber er sat udenfor sig selv; Pengepugeren,
i hvis Siel Pengelisten og Procenterne er den ypp-
perste Idee, som fordunkler alt hvad der ikke staaer
i Forbindelse med dem: ogsaa disse høre til denne
Klasse. Endelig vil der og findes nogle, hos hvilke
Mesterstykket vil opvække Wisshag, eller dog en med
Wisshag blandet Følelse, ja endog reent Afsky.
Den, i hvis Siel Maleriet eller dets Sujet bringer

ger en meget ubehagelig Sag i Erindring, vil ved dets Beskuelse vist føle Miskag; og den ivrig ortho-
dexe Mahomedaner, som efter sin vrangge Indbild-
ning troer, at see en Overtrædelse af Prophetens
hellige Love, og en Levning af Hedenskabets Veder-
styggeligheder, vil endog betragte det med over-
veiende Affkye.

Af de Folk, for hvilke Religionen og de der-
med forbundne Materier ikke ere underholdende,
fordi de slet ikke kiende den, fordi de intet eller næ-
sten intet have hørt om Gud og deres Forhold til
ham, vil der i vore Dage vel ikke findes saa ganske
mange; og disse maa da henhøre til den allergroveste
og vankundigste Mennekkelflasse. Smidlertid findes
dog nogle; hos disse er Aarsagen til Interessens Man-
gel aabenbar, og vi vil af den Aarsag ikke opholde os
ved dem.

Mange flere vil der formodentlig findes af
dem, som ikke kan føle det Behagelige ved Re-
ligionsandhederne, fordi de kun sjelden og kun
flygtig tænke paa disse Ting; fordi de ikke
tænke det Behagelige levende, ikke paa en
Maade, hvorved dette Behagelige bliver dem
ret beskueligt, og tildrager sig Sielens Op-
mærksomhed; eller og fordi stærkere Ideer saa-
ledes

ledes fortrænge disse, at Sielen ikke tilfulde kan opholde sig ved dem.

Man kan ansee Religionen og de dermed forbundne Materier enten som speculative Undersøgelser, for saavidt de sysselsatte Abstractionen eller Dømmekraften, eller og for saavidt de sysselsatte Hiertet og dets Sjælelser. For Philosophen og Theologen, som med egen Efters tanke gennemgransker dens Sandheder, er den en speculativ; for Lærlingen, der opranser sin Catechismus, og for den ærlige jevne Mand, som, uden selv at undersøge, blot holder sig til det, han i sin Barndom har lært, og siden efter hørt af sin Prædikant, er den en Hukommelsesdag; og for den falsomme Christen, hvis Hjerter er opfyldt af Beundring, Taknemmelighed og Kierlighed mod Gud og Dydens stille roelige Glæde, er det en Sag for Hiertet. Neppe behøver det at erindres, at Religionen i eet og samme Subject, skiondt i forskiellig Henseender, kan være baade speculativ, og tillige en Sag for Hukommelsen og Hiertet.

Foruden de allerede anførte behagelige Fornemmelser, som ere forbundne med Religionen, kan den, for saavidt den er en speculativ Sag, endnu have de samme Behageligheder, som enhver anden speculativ Sag, især naar Undersøgelsen angaaer vigtige

tige og i sig selv underholdende Ting, har for Men-
 nesket. At den store Hob blandt Menneskene ikke
 kan føle disse, er klart deraf, at der kun findes saare
 faa, som ret eftergranske, hvad de selv i Religionen
 troe, og Grundene, hvorfor de troe det. En Aars-
 sag hertil kan vel være den, at flige Undersøgelser
 undertiden fordre Præmisses, som man ikke kan vente
 hos den uskuleerte Mand. Men den rette Hoved-
 aarsag er dog vel den samme, som ogsaa er Skyld i,
 at overhovedet alle speculative Undersøgelser saa lidet
 ere den store Hobs Sag. Ikke at tale om, at der
 blandt denne store Hob findes Folk, hvis Forstand
 kun gaar saare lidet udenfor det ganske Sandfælige,
 og som, formedelst en Feil i Organisation eller
 andre Aarsager, Naturen har nægtet den Gave at
 forfølge speculative Undersøgelser; saa hændes det vir-
 kelig tidt, at selv en i det daglige Livs Forretninger
 meget flygtig og skarpsindig Mand dog slet ikke er op-
 lagt til at anstille egentlige speculative Undersøgelser.
 Vel bruger denne sidste, ligesaavel som den gran-
 skende Philosoph, begge Fornuften; men hver af
 dem bruger den paa sin Maade. Der hører virkelig
 en anden Ideernes Gang, et andet Slags Sielsvær-
 beide til videnskabelig Undersøgelse, end til det dag-
 lige Livs Forretninger. Denne Begrebernes nøiag-
 tige Bestemmelse, denne Abstraction af det Overeen-
 stem-

stemmende, som findes mellem flere forskellige Individider; den uafbrudte Slutningskæde; den Færdighed i at opvække og forfølge Ideer, som bidrage til, og at standse dem, som lede fra Undersøgelsens Diemeed: alt dette, siger jeg, som egentlig er Philosophens Sag, er i sig selv noget ganske forskielligt fra det hurtigt giennemtrængende Ørneblik, hvormed Manden i Forretninger paa eengang overskuer Sølger og Sammenhæng, de dristige Spring, den hurtige Slutningsmaade, hvormed denne ofte springer over mange Præmisses, og givr Slutningen til de i hvert Tilfælde gavnligste Midler. Vel har man fundet Folk, som i begge Slags Sielarbejder vare lige store; men almindeligen er dette dog ikke Tilfældet. Philosophen vilde vist ofte bære sig ligesaa slet ad i Statsmandens og Generalens Forretninger, som denne i hines Undersøgelser; og Plato har altsaa vel ikke saa ganske Ret, naar han saa almindelig siger: At den Stat er lykkelig, som beherskes af Philosophen. Ligesaalidet som man kan sige, at en god Maler ogsaa tillige maa være en god Billedhugger eller Poufferer, fordi begge bruge Hænderne, begge have det Diemeed, at fremstille den skønne Natur; ligesaalidet kan man og sige, at den klygtige Mand i Livets Forretninger ogsaa en god speculativ Philosoph. Det er Haandelavet og Øvelsen, der
dannes

danne Maleren saavel som Billedhuggeren; men hver af disse Konster fordrer forskjellig Øvelse og Haandelav. Ethvert Slags Sielarbejder fordrer ikke mindre sin egen særdeles Øvelse, inden man deri kan bringe det til en Slags Fuldkommenhed; og inden Sielen har bragt det noget vidt i denne Øvelse, føles heller ikke ret det Fornøielige, som er forbunden med dette Slags Sielsarbejde. Først da, naar Ideerne frit og ubehindret flyde; naar Sielens Anstrengelse er maadelig; naar man føler, at man ved sin Anstrengelse udretter noget: først da er dette Arbejde underholdende for Sielen. Kan man derimod slet ikke komme frem, støder man hvert Øieblik paa uovervindelige Hindringer; forvirres man hvert Øieblik blandt dunkle Begreber, som man ei kan bringe til Lys og Klarhed; føler man, at man ved sin Anstrengelse intet udretter: saa er og denne Sysselsættelse, ligesom ethvert andet Arbejde, som overstiger Kræfterne, og hvorved man intet udretter, kedsommeligt og ubehageligt. Selv blandt Folk, som dog gjøre speculative og videnskabelige Undersøgelser til deres Hovedsag, seer man ikke sjelden, at disse Slags Undersøgelser kun ret lykkes dem inden for en vis Omkreds, og at der er kun visse Ideer og en vis Ideegang, hvori de have Øvelse, og arbejde med Held. Saaledes sysselsatte Moralisten sig med at finde Grunden

Den til en vis menneskelig Handlemaade, eller at drage Middellinien mellem en Dyd og dens tilgrændsende Last. Matematikeren, ubekymret om alt dette, pønser imidlertid paa en cubisk Equation, eller en vanskelig Opgave; Chymikeren forsølger Resultaterne af en vigtig Operation; og Philologen, som hverken bryder sig om Equationen eller Operationen, anstrenger sig for at forklare et dunkelt Sted hos en gammel Classiker, eller efterjager med Iver og veier Varianterne i en forhen ubrugt Codex. Enhver af disse har kun Dvælse i at arbejde i et vist Slags Ideer; og kun disse Ideer, hvori han med Held og Lethed kan arbejde, interessere og underholde ham.

Dette er nu ogsaa Aarsagen, hvorfor saa mange Mennesker finde saa liden Underholdning og Smag i Religionsmaterier, og endeel af de Ideer, som udgøre disse. De fleste af disse Ideer, om Gud, hans Egenskaber, om Sielen o. s. v., indeholdende Intet for Sandserne og Indbildningskraften. De ere ganske abstracte Begreber; og lige fra Barndommen af have disse Mennesker været vant til blot sandselige og de dermed forbundne Indbildningskraftens Ideer. Sine Ideer ere dem for høie, ganske forskellige fra deres sædvanlige Ideer og Ideegang. De fordrer, hvis de skal danne sig dem, en Sielivirksomhed, hvori

de ſlet ingen Qvæſte have. At dette er Aarſagen, beviſer ſelv den Vaarſtand, man har gjort, at Religionen for menig Mand maa have noget Sandſeligt. Det beviſes af de grove crasse ſandſelige Begreber, ſom findes i reent uoplyſte Folk ſlags Religion; det beviſes endelig af Guds egen Huuſholdning med det vankundige jødiſke Folk, for hvilke han ikke ſielden, for deres ſvage Forſtands Skyld, foreſtillede ſig med menneſkelige Lemmer og menneſkelige Videnskaber, og overhovedet gav dem en Religion, ſom for det meſte ſyffelſatte Sandſer og Indbildningskraft. Det er en Religion, ſom var dem paſſeligſt. Et Chriſtendommens Fortrin i denne Henſeende, og det er, at den, uden at forlede til crasse grove Begreber om Gud, dog tillige har ſorget for Menneſkenes Sandſelighed, kan jeg her kun berøre. Hovedſættets Undersøgelse tillader mig ikke at udføre det videre.

Vi vil nu betragte Religionsbegreberne, ikke ſom Formaale for Abſtraction og videnskabelig Undersøgelse, men ſom Virkninger af Huukommelseſensnen, for ſaavidt de i Barndommen lærte, eller i den voksne Alder hørte Begreber igien indſtille ſig i Sielen, uden at vi derved anvende egen Grænſkning, eller anſtrænge Sielen for at undersøge deres Rigtighed og Sammenhæng. Ogsaa i denne Henſeende vil vi finde Aarſager, ſom hos en Deel af Menneſkene
maa

maa virke, at disse Religionsbegreber ikke ere saa underholdende, som man vel kunde ønske.

En vigtig Aarsag er denne, at Religionsbegreber hos mange Mennesker kun sjelden opstaae i Sielen; at de kun meget sjelden tænke paa dem, og endnu sjeldnere tænke dem paa en Maade, som er i Stand til at underholde og behage Sielen. Stode Ideerne fuldkommen i vor Magt, saa kunde vi og altid efter Behag opvække hvilke vi vilde, og undertrykke hvilke vi vilde. Erfaring lærer os, at vi ikke kan dette. Det er en almindelig bekiendt psykologisk Iagttagelse, at den ene Idee føder den anden af sig, og at det er Bibegrebene (*ideæ sociæ*), der opvække de med dem forbundne Begreber af den Dvale, i hvilken de hidtil have ligget, og gjøre dem klare og beskuelige for Sielen. Det Baand, hvorved disse Bibegreber ere forbundne med hinanden, er ikke altid det stærkeste naturlige Baand, f. Er. det, som er imellem Aarsag og Virkning; ofte er det en ganske fri-
vol Lighed eller Biomstandighed. Saaledes bringer et Klædningsstykke, blot ved Farvens Lighed, mig paa Begrebet om Roser, om Chocolate, Rhabarbara o. s. v. Vil vi være lidet opmærksomme paa os selv, saa vil vi finde, at de Forestillinger, som have Lighed med hverandre, eller overhovedet, thi dette ligger ogsaa i Begrebet om Lighed, de Forestillinger, som paa een

og samme Tid have været tilstede, eller strax fulgt paa hinanden i Sielen, ogsaa ere de, som sædvanligst igien opvække hinanden. Hvilke Ideer een og samme Forestilling hos forskjellige Personer skal opvække, dette beroer fornemmelig paa enhvers særegne Ideegang, paa den Orden, til hvilken hans Ideer ere meest vante; men fornemmelig vil dog de med Forestillingen forbundne Ideer, som Sielen sædvanligst pleier at omgaaes med, og som derfor have banet sig en let Vei i Forestillingsevnen, eller og de, som ved en frappant Leilighed have gjort et dybt Indtryk paa Sielen, være de, som den med dem forbundne Forestilling hos hver især vil opvække. De Ideer derimod, som have kun liden eller slet ingen Lighed med Forestillingen, som fielden eller aldrig have co-existeret i Sielen med denne, vil og vanskelig eller fielden igien opvækkes ved den. Jeg vil oplyse dette med et Exempel. Lad os sætte, at den store Newton, tilligemed flere andre Folk af forskjellig Stand, befinder sig i en Have; en stærk Blæst ryster et Træ, og et modent Æble falder ned paa Jorden. Denne Tildragelse vil ganske vist hos de forskjellige Tilstedeværende opvække forskjellige Begreber: hos Barnet en med Fornøielse og Attraae forbunden Forestilling om Æblets Smag; hos Huusholderken den Tanke, at Æblerne nu ere modne, at de maa afplukkes, for

ikke

ikke at stødes, og glemmes til Vinteren; hos Urte-
 gaardsmanden maaskee et Overflag, hvor mange
 Tønder Ebler kan han indhøste, og hvad dette vil
 indbringe i Penge; hos Kockepigen vil maaskee Eb-
 le-Kompot være den opvakte Idee; Riibmanden tæn-
 ker maaskee, om den Vind, som blæste Eblet ned,
 ogsaa er gunstig for hans Skibe, eller om man maas-
 kee kunde bygge et Handelsproject paa at indkøbe en
 Forraad af Ebler; een, som ved et Legems Fald
 fra et høit Sted engang er bleven farligt saaret i
 Hovedet, tænker sig sit Saar. Kun i den store
 Newtons Siel kan Eblers Fald give Anledning til
 at tænke paa Tyngdens Love, paa Maanen, paa
 Planeternes Centrifugal- og Centripetalkraft, og de
 evige Love, til hvilke Forsynet har bundet deres Be-
 vægelse og Hurtighed; kun i hans, og i ingen af de
 andres Siel kunde denne Tanke opstaae, fordi den
 kun stemmede overeens med hans særegne Ideegang;
 fordi Ideer af dette Slags der pleiede at coexistere,
 hvilket ikke hos nogen af de andre var Tilfældet.
 Hvad nu i dette Exempel Newton er, det er, i Hen-
 seende til vort Hoveddømne, den Mand, som, enten
 fordi hans Embed fører det med sig, eller fordi hans
 Siel pleier at efterhænge sig fra Sandserne abstracte
 Ting, ofte tænker paa Religionen og dermed for-
 bundne eller den lignende Ting. Varnet, Huus-

holderstet, Gartneren, Koffepigen og de øvrige, er den øvrige store Hob af Menneskene. Religionsbegreberne ere saa forskjellige fra de Begreber, som det daglige Livs Forretninger og Syssler føre med sig; de ere saa lidet forbundne med den, og der er saa lidet ved disse daglige Ideer, hvorved hine Religionsbegreber kunne opvækkes, at det virkelig intet Under er, at de fleste Mennesker saaielden eller aldrig tænke paa dem. Hvad Anledning giver for Ex. Kibmandens, Officerens, Landmaalerens Forretninger disse til at tænke paa Religionsager? Hvad Forbindelse og Lighed er der imellem Indkiøbspriser, Beyeleours, Evolutioner, Triangler og Parallelogrammer og det høieste Væsen? Naar have vel disse Ideer, eller noget dem lignende, coexisteret i Sielen?

Menneskene have indseet dette; de have indseet, at de høie og for Menneskets Lyksalighed vigtige Tanker om Gud og Religionen ganske vilde fortrænges af disse daglige heterogene Ideer. De have derfor valgt den Vei, ofte og idelig at igientage dem, for at de deslattere igien skulde opvækkes; de have vilkaarligen fastsat visse Tider, visse Anledninger, ved hvilke disse Ideer igien skulde bringes i Erindring. Saaledes opreiste Jakob en Steen paa det Sted, hvor han havde drømt om Himmelstigen, for ved dette Mindeesmærkes Syn igien at bringes i Erindring.

om denne overordentlige Trøm, og det hellige Løfte, han ved den Anledning havde gjort.

Og, svarer man mig, indrømmer man dette, hvor kan man da paastaae, at der i Livet gives saa faa Anledninger til at tænke paa Gud og vort Forhold til ham? Selv disse Indretninger ere endog for den menige, endog for den mindre oplyste Mand jo ligesaa mange Anledninger til at opvække disse Tanker. Have ikke næsten alle i deres Barndom besøgt Skolen, og der mangfoldige Gange igientaget deres Religion og Christendom? Læser ikke hver Pikkelig Mand daglig sin Aften- og Morgenbøn, til og fra Vords Middag og Aften? Læses ikke gudelige Bøger? Besøges ikke hver Helligdag Kirken? Og synges, læses og høres ikke der i det mindste nok om Religionsens Sandheder? Og skulde da alt dette ikke bidrage til at tænke paa Gud? Skulde disse daglige Religionsøvelser ikke ogsaa bidrage til, at denne høie og vigtige Tanke ofte opstod i Menneskenes Siel?

Jeg svarer hertil, at der blandt den store Hob virkelig findes mange, som hverken læse Af en- eller Morgenbøn, hverken fra eller til Vords, som hverken læse gudelige Bøger, eller besøge Kirkerne; og for disse ere da de daglige Religionsøvelser til ingen Nytte. Og hvad den Skole-Undervisning angaaer,

som de dog have faaet i Barndommen, saa vil den, naar den ikke ved igientagne Anledninger atter opvækkes, snart forglemmes og udslettes. Hvor mange have for Ex. i Ungdommen lært fremmede Sprog, som de i Alderdommen, fordi de have forsamt at øve dem, ganske have forglemt?

Saadanne Mennesker gives der, kunde jeg sige Dog, ved disse vil vi ikke opholde os. En anden Anmærkning, som jeg nu vil gjøre, vil maaskee være almindeligere passende; og den er: at man maa gjøre Forskiel paa at erindre sig tomme Ord, og at erindre sig Tanker, som ere eller burde være forbundne med Ordene. Ligesaa lidet som jeg kunde sige, at en, som, uden at forstaae Græsk, hver Dag opramsede nogle Sætninger af Euclides i Grundsproget, hver Dag beskjeftigede sig med Mathematiken; ligesaa lidet som jeg kunde sige om en Papegøye eller en talende Maskine, som hver Dag fremsagde en Vøn, eller et Vers af en Psalme, at de hver Dag tænkte paa Gud, ligesaa lidet kan dette sidste desværre siges om mange Mennesker, som hver Dag gjøre det samme. Hvo som kender den alt for almindelige Underviisningsmethode, de oftee uforstaaelige Lærebøger, de middelmådige Lærere og deres Foredragemaade, vil lettelig tilstaae, at Religionen hos mange, hos den menige Mand i Særdeleshed, oftee er blot Hukomelse

melsesværk, og det et Hukommelsesværk af Ord, af
 tom Lyd, ikke af de med disse Ord og Lyd forbundne
 Sandheder. I Skolen forelægger man BARNET,
 som endnu kun har sandfælsige Begreber, og ingen
 andre kan have, en Bog, ikke lempet efter dets sand-
 fælsige Begreb, men ofte fuld af abstracte Ideer, af
 mystiske Udtryk, som BARNET naturligviis ingen Idee
 kan føie med; denne Bog forklarer man ikke engang
 for ham, men lader ham lære den Ord til andet
 udenad, lader ham lære og lære den igien, lige ind-
 til han har opnaaet den fornødne Færdighed i at op-
 ramse den fra en Ende til en anden. Dette kaldes
 at lære sin Religion, at lære sin Christendom! Hvor
 liden Idee der er forbunden med disse udenadlærte
 Bogstaver, hvor liden Tanke han forbinder dermed,
 kan man let overbevise sig om, hvis man blot ind-
 klæder det simpleste Spørgsmaal i andre Ord, eller
 spørger BARNET, hvad det meener med dette eller
 hiint Udtryk i hvad det har opramsset. Den daglige
 Morgen- Aften- og Børdhøn, som ellers var en meget
 passelig Anledning til at tænke paa Gud, er langt
 fra ikke hvad den burde være, ikke det fortroelige
 ukonstlede Hjertesprog, hvormed et godt Barn til-
 taler sin Fader. Den er en Compliment til den
 fiere Gud, hvorved de fleste tænke ligesaalidet hvad
 de sige, som vi i Almindelighed tænke ved de sædvan-

lige Complimenter, og alle de dert forekommende Udtryk, om Befalinger, om underdanige og ydmyge Dienere o. s. v. Almindelig er den kun Sjæntagelsen af en i Barndommen udenad lært, og sielden ret forstaaet Formular, som ogsaa har den samme Feil forbunden med sig som alle udenad lærte Formularer, at Sielen nemlig lidet eller slet-intet tænker derved. Jeg opfordrer enhver til at gjøre Prøve, og jeg er overbevist om, at han vil finde det samme, som jeg selv og flere have erfaret, at det virkelig er meget svært, virkelig koster Anstrengelse, naar man vil tænke sig noget ved en saadan udenadlært Formular. Man tage een af de Bøger, som man i Ungdommen har lært at opramse, helst naar man alt har begyndt at ramse i den Alder, hvori man naturligviis intet ret Begreb kunde forbinde med det, man læste; men man tage den, medens den endnu er i frisk Minde, inden man har forglemt at ramse den op, og forsøge, om man ved Ordene vel kan forbinde nogen Tanke. Virkelig skal man have Nøie dermed. Sielen er nu ved denne Bog eengang bleven vant til at forestille sig Lyden og Ordene, ikke Tankerne. Følge som Hovedsagen, som det egentlige, den har at beskiøftige sig med ved denne Bog. Bogstaverne og Ordene ere for den ligesom Modetegnene og Pauserne i Musikken; og det vil siden holde, haardt, meget haardt,

haardt, inden man, i Henseende til denne Bog, kan faae den til at forlade sin allerede tilvante Slendrian, og forestille sig Tankerne, hvilke Ordene bemarkte, som Hovedsagen.

Og nu Sang og Prædiken. Hvad Sungen angaaer, da er det vel unægteligt, at gode Ord, som man selv forstaaer, ledsaget med en høitidelig Sang, gjøre Indtryk; men forstaaer man ikke Ordene, saa er Sungen og kun en tom Lyd, som ingen Ideer kan efterlade sig i Sielen. I nogle Sange er enten Sproget saa mystisk, saa nonsensisk, Ordene staae der saa ganske for Stavelsemaalets og Rimets Skyld; i andre igien Sproget saa opskruet, og for menig Mand ufatteligt, at det intet Under er, at de ingen Ideer, uden det om den tomme Lyd, efterlade sig i Sielen. Den første af disse Feil findes i endeel af de gamle, den sidste i endeel af de nye Psalmer. Endelig hvad Prædikenen angaaer, da spørge man de fleste, naar de forlade Kirken, hvad Indholdet af den var? og de fleste vil sikkerligt intet ret Svar kunde give. Dette kan vel reise sig deraf, at de fleste ikke ret ere skikkede til at følge et sammenhængende Foredrag heelt igiennem, og at de ikke saa længe kunne holde Opmærksomheden spændt paa een Ting; at fremmede Tanker liste sig ind i Sielen, og bortstjæle Aftenen, hvorved Talerens Tanker hænge

samt

sammen; eller og at de ikke ret kunne finde Udtryk til at forklare hvad de selv tænke. Men undertiden sger det ogsaa, fordi der i Taler intet har været, som kunde erindres; fordi den, som Shakespear siger, lignede nogle Hvedekorn i et stort Knippe Straae som man en heel Dag kan giennemlede, inden man fandt dem, og, naar man fandt dem, ikke var den store Møie og Umage værd. Almindelige Sandheder, foredragne enten i et opskruet eller dunkelt mystisk Sprog, som man ved lang Bane troer at forstaae, fordi Lyden er os bekiendt, ikke Tankerne, som de skulde indeholde; en Sammenstabling af bibelske Sprog, som i hver Præken igientages, og ved den hyppige Igientagelse, gjør den samme Virkning som andre Formularer, at man intet tænker ved dem.

Ganske vist bidrager da dette Formularvæsen, denne Udenadlæsning, det dunkle Sprog i Lærebøger, det enten høitravende eller mystiske, af uforklarede Bibelsteder sammenpakkede Foredrag paa Prædikestolen, til at Menneskene enten slet intet, eller dog intet tydeligt tænke sig ved Religionens Sandheder; og dette er da ogsaa en Aarsag, hvorfor Religionen, baade naar den først læres og siden efter, forekommer mange Mennesker saa lidet interessant. Af alle Idéer er ingen mindre underholdende og behagelig, end de, som fremstille tomme Ord; Ord, ved hvilke man
intet,

intet, eller dog intet tydeligt tænker sig. Enhver, der i sin Ungdom har plaget sig med Udenads- eller Gloselæsning; enhver, der i Pontoppidans Forklaring har opramsset det lange Stykke: hvilke ere Evangeliis Naadegaver? eller i Grammatiken: Antistes, vates, adolescens, author & augur &c, vil lettelig sande med os. Sielen elsker en maadelig, ikke besværlig Syffelsættelse. Uvirksohmhed og Riedsohmhelighed er den ikke mindre modbydelig end alt for svært Arbeide. Men ved Ting af foranførte Slags finder Sielen vel Arbeide, men ingen belønnende Syffelsættelse for Forestillingsevnen; intet, den kan beskue, uden en Nad af Ord, som ingen Tanke frembringe. Det egentlig Behagende og Underholdende ved Religionsideerne ere Begreberne om Guds høie Majeestet; hans al Tanke overstigende Viisdom og Magt, men især hans Godhed og Faderkierlighed imod os; den trøstende Tanke, at han kierlig sørger for os, og at hans Plan altid gaaer ud paa vor Lyksalighed. Men skal disse Begreber virkelig opvække disse glade Følelser, som de i Følge deres Natur kunne opvække, saa maa de ogsaa gøres os ret beskuelige og klare. Ikke nok at man siger, Gud er viis og stor og god; men man maa i Naturen, i det daglige Liv oplede Spor til denne Viisdom, Storhed og Godhed, og gøre disse Spor ret tydelige. Ikke nok, at man
giver

giver Barnet sin Forklaring i Hænderne, og lader ham deraf lære udenad, at for Gud er ingen Ting umuelig, at Herren er god og hans Misfandhed varer evindelig; nei, man lade heller Forklaringen ligge, og tage Barnet ved Haanden og vise ham i Naturen skinnende Spor af denne Magt og Godhed; man lempe sig efter hans Begreb, søge i hans Erfaringskreds, i det han selv har seet og hørt, at op- lede frappante Anledninger til at bibringe ham disse Begreb; Sandheden vil da vist gjøre dybere, følger lig ogsaa varigere Indtryk paa hans Hierte. Han vil erindre sig Ting, Sandheder, ikke tom Lyb, eller en Raad af Bogstaver. Man vil endelig ved denne Fremgangsmaade forbinde Religionsideerne, ikke med Ord, men med Naturen, med Livets virkelige Til- fælde, og derved tillige gjøre det lettere, at disse Ideer af Naturen og Livets Tilfælde igien kunne op- vakkes i Forestillingskraften, og følgerlig, tilligemed det Underholdende og Behagelige, de medføre, des- oftere indfinde sig i Sielen. Altsammen gamle og forslidte Sandheder! vil man maaskee sige. Jeg vilde ønske, man kunde lægge til: overflødige Sand- heder. Men man undersøge upartisk Lærebøger og Underviisningsmetoder, og man vil visselig finde, at mange, jeg siger langt fra ikke alle, ser hvad me- nig Mand angaaer, ikke ere af den Beskaffenhed,
soms

som en fornuftig Mand kunde ønske; ikke saaledes, at de kunde bidrage til at gjøre Religionsidæerne tydelige, og Religionen selv elskværdig. Visselig, en Sandhed er endnu ikke for gammel, saa længe det endnu gjøres nødvendigt, at den igientages.

Dog, Læremaade og Opdragelse være nok saa forvendt, nok saa hensigtsfridig; er der, kunde man spørge, ikke alligevel desforuden Anledninger nok, som kunne bidrage til at gjøre disse underholdende Begreber indlysende for Mennesket! Anledninger nok, som kraftig kunne opmuntre ham til at tænke paa Skaberens, og levende at føle hans uendelige Viisdom, Godhed og Magt? Vidner ikke den hele Natur om sin Verkmesters høie Ypperlighed? Fortælle ikke, som David siger, Himlene hans Ære og Firmamentets hans Pries? — Fuldkommen rigtigt altsammen, hvis ikke just den Omstændighed, at vi daglig have disse Almagtens, Godhedens og Viisdommens Under for Øinene, selv bidrog til at svække det Indtryk, som dette store herlige Syn ellers naturligtviis vilde gjøre paa vort Hjerte. Allerede Cicero har gjort den Anmærkning, at Hjertet ved Vanen, og idelige Indtryk af samme Slags, bliver ligesom haardhudet og mindre følsomt. „Assiduitate quoditiana & consuetudine oculorum,“ siger han i sit Skrivt de Natura Deor. L. 2., „assuescunt animi, neque ad.

„mie

„mirantur, neque requirunt rationes earum rerum,
 „quas semper vident; perinde quasi novitas nos
 „magis, quam magnitudo rerum, debeat ad exqui-
 „rendas causas excitare.“ Lader os forestille os
 Mennesker, der, hvis det var mueligt, fra deres
 Fødsel bestandig have beboet dybe underjordiske Hu-
 ser, hvor de vel havde eiet alt i Overflod, herlige,
 med Malerier, Billedstøtter og al Konstens Pragt
 smykkede Vaaninger, og alt hvad vi regne til Livets
 Nødvendighed og Forlystelser, men endnu aldrig
 havde seet Jordens Overflade eller Himmelen; naar
 nu disse Mennesker første Gang i deres Liv forlode
 deres underjordiske Opholdssted for at besøge den øvre
 Jords Indbyggere; naar de nu første Gang i Livet
 saae den skønne blaae Himmel, første Gang de græs-
 klædte Marker og skyggesfulde Skove, første Gang
 hørte Fuglenes Sang, og saae det stolte Hav med
 sine oprørte Vølger; naar de saae den majestætisk
 prægtige Soel, første Gang glædede sig i dens Lys,
 og følte dens milde Straalers oplivende Kraft; naar
 de om Natten første Gang saae Maanen, og Him-
 len funklende af utallige Stjerner; naar de endelig
 vaertog den nøagtige Orden, de afpassede, aldrig
 forstyrrede Love, disse himmelske Legemer følge i
 deres Bevægelser: naar de saae og hørte alt dette,
 siger jeg, saa vilde unægtelig den Skønhed, den
 Orden

Orden og Pragt, som de vaertog i alle disse Indretninger, gjøre et meget stærkt og levende Indtryk paa deres Sind; den Tanke, at et viist, mægtigt, over al Tanke højt ophøjet Væsen havde ordnet denne herlige Verdensbygning, vilde virke med kraftig Overbeviisning paa deres Forstand, og deres Hjertes gennemtrænges af levende Beundring, dyb Erbødighed og alle de behagelige Følelser, som Synet af disse Almagts Vidunder naturligtviis maatte opvække i ethvert menneskeligt Herte. Paa os derimod, os, som hver Dag see dette herlige Skuespil for Dine, gjør det kun et svagt, ofte slet intet Indtryk. Bort Die, daglig vant til at skue denne Pragt, føler den ikke mere. Hvo som første Gang i sit Liv blev indladt i et Malergallerie, behængt med alle Konstens ypperste Arbejder, vilde, især hvis han var begavet med varm Konstfølelse, ganske vist henrykkes over de mange og store Skønheder, som der frembød sig for hans Dine; men lad dette herlige Gallerie være hans daglige Opholdssted; lad ham i mange Aar spise, drikke, sove, kort, den meste Tid af sit Liv opholde sig blandt disse Konstens Mesterstykker, visselig vil han omsider blive ganske ligegyldig imod dem. Han vil tilsidst neppe værdige dem et Diekast, eller dog det samme kolde, fiodesløse Diekast, med hvilket han vilde betragte de groteskeste Figurer, som vare slupne

fra den smagløseste Kuffers plumpe Pensel. Det samme, som er sagt om Naturens Skionheder, gielder om adskillige Forestillinger, Udtryk og Opmunttringer til Taknemmelighed og Kierlighed imod Gud, til Dyd og Gudsfrugt, mange Opregninger af Guds Belgierninger, og hans Viisdoms og Godheds Spor, som vi undertiden have i offentlige Foredrag. De ere saa ofte igientagne, saa ofte paa een og samme Maade, ikke fielden med de selvsamme Udtryk, igientagne, at Hjertet tilsidt intet mere føler ved dem. Selv den skønneste Musik taber, naar den alt for ofte igientages, sin Behagelighed, og bliver Dret tilsidt ligesaa uinteressant og kedsommelig, som den uffelse Gadevise, afstungen til en Lirendreiers Spilleværk.

Og hvad er nu herved at gjøre? Den Mangel paa Interesse, som reiser sig af et uforstaaeligt Foredrag, af Formularvæsen, og en forvende Læremaade, kan afhjælpes ved Læremaadens Forbedring. Men hvorved skal vel den Mangel paa Interesse hæves, som reiser sig af ofte igientaget Indtryk og Bane? at vandre ned i Aristotelis Hule (thi denne skionne Idee om Hule-Indbyggerne tilhører ham), og her glemme hvad vi i saa mange Aar have seet og hørt, for siden med fornyet Evne og usvækket Følsomhed at kunne henrykkes over Naturens Pragt

og Skjønhed, det gaaer ikke an; det er ligesaa umueligt, som med Nicodemus igjen at gaae ind i sin Moders Liv for at fødes paa ny. Men vi behøve det virkelig ikke heller. Skabningen er ikke saa fattig, at vi skulde behøve det. Have de store Skjønheder, som tydelig falde os i Øinene, ved daglig Beskuelse, end tabt deres Tryllekraft for vore Hjærter, saa lad os nedstige i Naturens mere tilslukkede Lønkamre, og med et forskende Øie giennemgranske den der begravne rige Skat; lad os opmærksomme undersøge Naturens Virkninger og deres Love, vor Siels og Legems Natur, og det menneskelige Kiøns Begivenheder: vi skal da endnu finde Spor nok af Wiisdom og Godhed, Anledninger nok til Beundring og Henrykkelse over den alvise Skabers Planer, som endnu vil forekomme os nye og underholdende. Kunne vi selv gjøre dette Arbeide, saa er dette altid det bedste. Sagttagelser, som man selv har gjort, ere altid dobbelt fornøielige, og gjøre dybest Indtryk: men kunne vi ikke dette, mangler os Evne eller Lyst eller Tid, til selv at anstille slige Undersøgelser, saa lad os raadføre os med andre, som selv have anstillet dem. At opsoge og vise disse fieldnere Spor til Guds Wiisdom og Magt, til hans Godhed i hans Huusholdning i Naturen og med Menneskene, eller dog i det mindste at give de allerede bekiendte et Ud-

seende af Nyhed ved Foredraget, burde egentlig være Folkelærernes Sag; ikke, som nu undertiden skeer, at opholde sig ved triviale, almindelige, og derfor uvirkelige, Almeensteder. Det forstaaer sig selv, at en forskandig Folkelærer altid maa udsøge dem, som for hans Tilhørere ere passende; som ikke overstige deres Fattens Evne, eller forudsatte Kundskaber, som man hos dem ikke kan formode.

Endelig forøges denne Mangel paa Interesse, som foranførte Aarsager virke, hos endel Menneſker ikke lidet ved ubehagelige Bibegeber, som i deres Forestillingskraft ledsage Religionen og de dermed forbundne Materier. Disse Bibegeber foraarsages af den forvandlede hensigtsfridige Læremaade, ved hvilken disse Ideer ikke sielden bibringes Menneſkene. Ikke allene det Formularvæsen og den Udenadslæren, som jeg ovenfor har berørt, men næsten alt bidrager til at give Barnet ubehagelige Begreber om Gud og hans Sandheder. Hvad Tugtbuset er for den yngre Alder, det er sædvanligst Skolen for BARNET; et Sted, hvor man, al Frihed berøvet, ofte under en barsk Fangefogeds Opsigt, ved Evangemidler trues til ubehageligt Arbejde. Evang, onde Ord, Riis, Ferte, og Guds Ord, følges næsten bestandig ad, hele Skolegangen igennem. Med Frygt og Vævelse lærer BARNET, at Gud er god og hans Misfandhed varer

var'r evindelig; og hvor lidet Trøstende og Behageligt maa, under sige Omstændigheder, denne herlige Tanke opvække i hans Siel? Den Tid, da han skal forlade Skolen, og med den al dens forhadte Tvang og Gienwordighed, er det behagelige, ja det ærefulde Maal, som han higer efter; og hvad dette kan virke, det behøver jeg ikke at sige; det er noksom bevist af andre. Enhver, der kiender lidet til den menneskelige Siel, og veed, hvad Magt Ideernes Association har over den, indseer lettelig, hvor vanskeligt det siden vil være at tænke paa Religionen, uden tillige at tænke Piss, Ferle og den hele Skoletvang; og at Tanken om Gud, om det kierligste og bedste Væsen, af den Aarsag i det mindste næsten altid ledsages af den dunkle Følelse af Mishag og Gruelse, hvormed disse Ideer i Barndommen have været forbundne.

Og ikke allene Skoleunderviisningen, men og næsten alt hvad der har til Hensigt at opvække og vedligeholde religiøse Ideer i Barndommen, bidrage ogsaa meget ofte til at gjøre dem ubehagelige og uinteressante. Bønnen er, som jeg alt har erindret, ikke det Hjertesprog, som udtrykker Hjertets Følelse, og hvorved man ikke bekymrer sig om at afveie hvert Ord, men en med Tvang udenad lært Formular, som paadrager Ubehageligheder, naar man støder an i Formularen. Den samme Tvang har ikke sielden

Sted ved Prædikeneres Besøgelse, ved Andagtsbøgers Læsning o. s. v. Saaledes have Menneskene, af overdreven Omhu for at indprente Religionen, borttaget alt hvad der ved den var behageligt, og gjort alt deres til at gjøre den ubehagelig og uinteressant.

En anden ligesaa vigtig Viaarsag ligger i de urigtige Forestillingsmaader, som de fleste Mennesker gjøre sig om Gud og om deres Forhold til dette høieste Væsen. Det er nemlig et næsten almindeligt Earsyn, at enhver danner sig et Begreb om Gud efter sin egen særegne Character. Den milde menneskefærlige Mand, hvis Sindelag ogsaa meest stemmer overeens med det, Religionen fordrer, danner sig en Gud af idel Kierlighed. En vranten saurseende Moralist derimod, som enten aldrig har havt Smag paa Livets Glæder, eller og er bleven fied af deres Nydelse, danner sig i sin Indbildning en Idee om Gud, ligesaa barsk og fortredelig som han selv, og en Moral, ligesaa overdreven og misantropisk som hans egen Opførsel. Vilde han beholde disse barske fortredelige Ideer for sig allene, saa vilde Skaden ikke være saa stor, ikke større end den, at han selv for sin egen Person havde urigtige og uværdige Forestillinger om det viseste og bedste Væsen; men Ulykken er, at han meddeler dem til andre, som, i Folge deres Temperament, Alder og Følelse, ikke kunne harmonere

monere med ham; og disse fatte da hemmelig et ligesaa ubehageligt Begreb om det høieste Væsen som om Misantropen selv, og om Moralen som om hans Opførsel. Vil man være oprigtig, saa kan man ikke nægte, at jo mange af de Begreber, som, saavel i Barndommen som siden efter, bibringes mange Mennesker, ikke ere af den Veskaffenhed, at de kunne opvække Kierlighed til det høieste Væsen, og Lyst til at omgaaes ham i Tankerne. Istedenfor at forestille ham som han virkelig er; som han har aabenbaret sig i Skriften, som idel Kierlighed; som det Væsen, der inderlig elsker os; som ingen uskyldig, for os selv og andre uskadelig, Fornøielse misunder os; som det Væsen, der, lig en kierlig Fader, gjerne vil gjøre alle sine Børn saa glade og lykkelige, som mueligt; som aldrig kan fornærmes, aldrig vredes; som selv, naar han straffer, ikke vredes, men hvis Straffe enten ere Forbedringsmidler, eller dog uundgaaelige Følger af vor egen lastefulde, daarlige Opførsel, som han gjør alt mueligt for at afværge; — Istedenfor, siger jeg, at bibringe Menneskene disse rigtige Ideer, Ideer, som unægtelig vilde opvække dem til Taknemmelighed, Kierlighed og Lyst til at omgaaes et saa kierligt og godt Væsen, forestilles Gud ikke stelden meest fra den mørke og frygtelige Side. Gjør du det, hører allerede Barnet,

saa bliver Vor Herre vred paa dig, saa vil han straffe dig, saa kommer du i Helvede; og Barnet, som af Erfaring har levende Begreb om at være vred og at straffe, men ikke saa levende Begreb om Guds Godhed, hvorpaa hanielden har seet Prøver, som han kan begribe, og som han troer, blot fordi han har hørt andre sige, at Gud er god; — Barnet, siger jeg, faaer saaledes ikkeielden mere levende, hyppigere igientagne Forestillinger om Gud, som en vred straffende Fader eller Dommer, end om Gud, som den bedste og kierligste Fader. Hvad Birkning dette kan have paa hans Forestillingsmaade i Fremtiden, er let at begribe. Man forklarerielden disse Skrivers Udtryk om Guds Vrede og Hevn retteligen; sigerielden, at Gud ikke kan bringes i Affekt; at disse Lidenskaber ere Gud tillagte menneskeligtis, tillagde meest for Jødernes særegne Fattelse og Hierters Hoardhed. Man forklarer ikke Guds straffende Retfærdighed tydeligt og rigtigt nok, overdriver mod Skrift og Fornuft de Følelser, som skulle foregaae Hiertets Forbedring og Omvendelsen. Og hvad Under da, at en Gud, som man forestiller saa vredladen, saa let at opbringe, som vredes over en Smil som over en Forbrydelse, opbringes over en uskyltig Fornøielse som over en Dødsynd; en Gud, som er saa uforsonlig, at man, for at formilde ham,

maa

maa anvende, jeg veed ikke hvormegen, Græmmelse, Taarer og Fortviølelse; som straffer i Brede, for at hevne sig, og ikke fordi han ei kan afværge det; straffer for at straffe, for at hevne sin egen personlige Fornærmelse, i den hele uendelige Ewigheid; — hvad Under, at Tanken om et saadant Væsen, som virkelig i sig selv er saa lidet elskværdigt, ikke kan tildrage sig Menneskenes Lyst og Kierlighed? Vilde et saa barskt, saa uforsønligt, hidst og vredladent Væsen, et Væsen, som straffede, blot for at straffe, uden videre Hensigt eller Nødvendighed, vel tildrage sig Menneskenes Kierlighed? Og kan man nægte det, at disse Forestillinger ere de samme, som, desværre! endnu herske i endeel Lærebøger og Andagts-Skrivter, de samme, som en stor Deel Mennesker have hørt igientagne i deres Barndom, og som siden efter endnu gienlyde fra mange Prædikestole?

Endelig, naar man spender Buen for stærkt, saa brister den; og fordrer man det, som overstiger Menneskenes Kræfter, saa faaer man ofte ikke engang det, som dog var disse Kræfter mueligt. Menneskene, som føle, at det dog er dem umueligt at fyldestgøre Fordringen, forsøge ikke engang derpaa, og lade hele Sagen, som en Umuelighed, ganske beroe. Vilde man nøies med at fordre, at Mennesket skulde vænne sig til at tænke sig Gud ofte som nærværende;

skulde søge at opvække Fortroelighed og Kierlighed til ham i deres Hjerter; og at den Tanke om Kierlighed til ham og hans Villie skulde have Overvægten i vor Siel, naar noget frembød sig, som stred mod denne Villie, eller, hvilket er det samme, med vor egen og andres sande Lyksalighed; vilde man nøies med at forbyde Forlystelser, naar de stred mod vore Pligter, mod vor egen og andres sande Vel: saa havde man dog fordret noget, som for menneskelig Evne var mueligt. Men dette vilde fordre, at man nøie og i alle Tilfælde drog Grændselinien mellem Last og Dyd, og denne Undersøgelse er ofte besværlig. Man vælger derfor hellere at overdrive, at fordre Umueligheder: At fordre for Ex. at Tanken om Gud altid skal være Hovedtanken i Sielen; man erklærer Komœdier, Dands, Musik, smukke Klæder, Giestebude, Spadseregange, kort, enhver Livets Forlystelse, uden Indskrænkning, for Synd; gjør Nederdrægtighed til Ydmyghed, og Dyden til Menneſkehed; alt skal reise sig af Troen; al Glæde allene af Gud; og Menneſket, som føler, at det ikke er mueligt at fyldestgjøre disse overdrevne strenge Fordringer; som føler, at han har Sandser og Driivter og en naturlig Attraae til at fornøie og tilfredsstille disse, forsøger tilsidst heller ikke paa at gjøre Umueligheder muelige. Han giver Sandserne

og Lidenskaberne en fuld Tsile, og forsynder sig'saa, ledes virkelig imod Guds Befalinger og Villie, hvilket han ved en viis og maadelig Brug af Livets Glæder ikke vilde have gjort; han fortroster sig paa sin tilkommende Omvendelse, og bliver virkelig lastefuld. En anden Folge af disse overspændte Fordringer er denne: at han ikke med Lyst og Kierlighed kan tænke sig Gud og hans Nærværelse. I hvor meget han end bestræber sig for at opfylde dem, vil det dogielden ret lykkes, og han maa derfor næsten altid ansee sig selv som et u lydigt Barn, og Gud som en opbragt, vred Fader. Og hvad Under, at han spør denne aldeles ikke behagelige Tanke, naar han kan? Hvad Under, at han, naar den opstaaer i Sielen, neddykker den, og afdrager Opmærksomheden fra den, som fra en anden Tanke, der forstyrrer Sindets Roe og Glæde, og dog ikke kan afhjælpes? Det Barn, der troer, han har forset sig, nærmer sig ikke med Glæde og Tillid til sin Fader, men skuler sig snarere for hans vrede Ansyn, naar han kan. Bisselig, flige ufornuftige Religionslærere, flige overdrevent strenge Moralister gjøre ikkeielden Dyd og Religion ligesaameget, om ikke større, Glæde, end de meest forførte Skrivter og flibrigste Fortællinger. Disse sidste give vel Lasten Yndigheder, be

forføre vel til Udyd; men de første skamme Mennesket endog bort fra Dyden selv.

Grunden til alle disse vrønge Forestillinger ligge, som enhver seer, ikke i Religionen, men i Læremaaden; denne burde disse Lærere forandre, forestille Gud saa elskværdig som han i sig selv er, saa vilde han og ganske vist blive elsket. Nu derimod kan intet være urimeligere end deres Fremgangsmaade, intet mere naturstridigt. Vel hører man ofte nok, at Gud er god og naadig; men ikke sielden nedrives der med den ene Haand, hvad der opbygges med den anden. Idelig raaber man: Elsk Gud! ligesom det var nok at sige dette for at opvække virkelig Kierlighed til ham; ligesom det var noget, som saa ganske ubetinget stod i vor Magt, at elske naar og hvad vi ville. At elske og hade ere Hjertets frivillige Tølelser, Tølelser, som ingen Høiesterets-Dom, ingen Lov eller udvortes Ewang kan afsvinge os. Er Tingen ikke i sig selv elskværdig, føler jeg ikke det Elskværdige i den, saa kunne Ewangsmidler vel faae mig til at sige, at jeg elsker den; men til virkelig at elske den, til virkelig at føle Glæde i den, dertil kan ingen Lov, ja, jeg selv ikke engang tvinge mig selv. Er Tingen derimod i sig selv elskværdig; føler jeg ogsaa selv virkelig, at den er det; er der intet i min Siel, som hindrer mig fra et klart Begreb om denne

denne dens elskværdige Side; saa ere og alle Love
 overflødige; saa gøres ingen Tvang nødvendig; jeg vil
 nok af mig selv elske den. At lære Menneskene ret
 at kiende denne Religionens elskværdige Side; ofte
 og levende at gjøre den tydelig for Menneskene; at
 bortrydde alle vrangte Forestillinger om Sagen selv,
 alle Hindringer i Tænkemaaden, som kunne svække og
 fordunkle det elskværdige Begreb, de bør gjøre sig
 om Gud og Dyden: dette burde egentlig være Fol-
 kelæreren's Sag; ikke, som nu ofte skeer, ubetinget
 at byde: Elsk Gud! og endda oven i Kjøbet at true
 med Helvede, hvis man ikke elskede ham. En Frem-
 gangsmåde, der er ligesaa urimelig, røber ligesaa
 liden Kundskab om den menneskelige Siel, som hiin
 Mand's Adfærd, der med Stokken over Hovedet
 vilde tvinge sin Kone til at elske sig. Hvormeget
 bedre har ikke Apostelen Johannes kiendt Mennesket,
 naar han siger: Frygt er ikke i Kierlighed; Frygt
 haver Pine; og hvo som frygter, er ikke fulds-
 kommen i Kierlighed.

Jeg har ovenfor sagt, at de fleste af mig anførte
 Grunde ikke maa ansees for almindelige, ikke ind-
 træffe hos alle Mennesker; og for at undgaae al
 Mistydning, vil jeg her igientage det. Ganske
 upaatvivlelig gives der mange Steder, hvor disse
 nysansførte Aarsager ikke have Sted; ganske vist gives
 der

der mange retsindige og oplyste, saavel private som offentlige Religionslærere, mange gode og fornuftige Andagts- og Lærebøger; men skulde det vel ogsaa gjælde om alle? Jeg vilde ønske det. Med Glæde vilde jeg da tilbagekalde, hvad jeg her har skrevet; med Glæde tilstaae, at jeg havde feilet, at jeg havde grebet Skyggen for Legemet. Men saalænge dette ikke kan bevises; saalænge den theologiske Ungdoms akademiske Dannelse saa ufuldkommen leder til det Waal, den burde; saalænge endog den offentlig authøviserede Lærebog for Almue, Pontoppidans Forklaring, saa lidet er skikket til at gjøre Religionen elskværdig, indeholder saa meget, som let kan forlede til de nysommeldte Begreber; og saalænge man kan formode, at disse Begreber i mindre oplyste Læreres Mund, hvoraf vi af Mangel paa anstændig Besoldning nok endnu vil beholde mange, ikke vil blive indskrænkede og forbedrede; — saalænge kan man ogsaa anse de nylig anførte Grunde som en kraftig medvirkende Årsag til den Modbydelighed og Mangel af Interesse, som Religionens Sandheder have for saa mange Mennesker. Hvor skadelige slige Forestillinger ere, derom vidner mange indsigtfulde, oplyste og retsindige Folks Erfaring, som, uagtet de siden efter, ved egen Undersøgelse, fornuftige Bøgers Læsning, eller Læreres Foredrag, have erholdt bedre

bedre og værdigere Forestillinger om det bedste og kjerligste Væsen og hans Villie, dog have havt lige saa megen Vanskelighed med at udrydde det Frygtelige og Ublide, som fra den første Underviisning klæbde ved disse Begreber, som de have havt Noie med at udrødde den russiske Maler, Sottise om den skingede Mand i Slaabrokken, og i dens Sted at substituere værdigere og mere passende Forestillinger.

Jeg har sagt, at den theologiske Ungdoms akademiske Dannelse kun ufulkommen ledte til det Maal, den burde; og derover maa jeg vel ogsaa, endskøndt det ikke ganske umiddelbar vedkommer mit Hovedemne, forklare mig nøjere. Et Hovedmaalet, hvortil den burde lede, er Menneskenes, sær den menige Mands, Oplysning og moralske Forbedring, derom kan der vel ingen Tvivl være. Men ere de akademiske Prøvelser ogsaa Prøvelser hvorvidt Kandidaten er i Stand til at befordre dette? Ere de Prøvelser, hvorvidt han er kommet i de for hans Bestemmelse vigtigste Kundskaber; og hvorvidt han, (en Sag, som vel er af den største Vigtighed, og dog ikke sielden mindst sees paa), er i Stand til at gjøre Brug af disse Kundskaber i det tilkommende Embede? Det, som der egentlig fordres, er Exegetik, Dogmatik, Kirkehistorie, og lidt Moral. Vel nøgter jeg ikke, at en

Fols

Folkelærer, saalænge han tillige skal være en christelig Folkelærer, ogsaa maa kjende de Sprog, i hvilke hans Religions Hovedbog er skreven; at han maa kjende og kunne bevise sin Religions theoretiske Sætninger. Men saameget paastaar jeg, at man kan være uvidende om mange Ting i Dogmatiken, Exegetiken og Kirkehistorien, og dog være en dygtig, ja en ypperlig Folkelærer; saa meget paastaar jeg, at det er vigtigere at han kender den menneskelige Sjæls Natur, det menneskelige Hjerte, Grunden til dets Handlemaader, de Anledninger, der forlede det til Feiltrin; de psychologiske moralske Midler, som bedst anvendes for at helbrede det fra moralsk Svagbed; at han noie kender Grændserne mellem Ondt og Feil, den suream mediocritatem i hvert Tilfælde, som ikke altid er saa let at bestemme, — end at han er bekendt med Stridighederne om Paaskefestens Bestemmelse mellem den Latinske og Græske Kirke; med alt hvad der paa hvert Concilio er forhandlet: hvad for Kiettere og Bildfarelser der ere fordomte, saa noie, som han selv havde været Bisidder; end at han kun udenad paa sine Fingre opramse alle mulige dicta probantia, og ergesere den hele Bibel udenad fra Ende til Ende. Alt dette kan i sig være meget nyttigt, men Hovedsagen burde dog behandles som Hovedsag. Har Kandidaten

For

Forstand, veed han hvad Hjælpemidler han skal bruge, og hvorledes han skal bruge dem, saa kan han let, naar han behøver at bruge et Bibelsked, udfinde Forflaringen derover, let finde dicta probantia for denne eller hiin Sætning, han vil bevise; men kiender han ikke Menneskets moralske Natur, dets Svagheder og Hjælpemidler imod dem, forstaaer han ikke at forestille Sandhederne fra deres rette Side, har han ingen Gaver at lære fra sig, og forklare den tydelig for andre, saa maa han, om han saa endog besad Alfens dogmatisk, exegetisk og patristisk Blisdom, dog kun lignes med en Læge, der veed den hele materiam medicam, alle Pharmacopæer og den hele medicinske Historis paa sine Fingre udenad, men som ingen anatomisk Kundskab, ingen Kundskab om Sygdommenes Natur og Ursag, ingen Kundskab om Lægemidlernes Brug, ingen practisk Dvælse har. En saadan Læge vilde ingen Fornuftig betroe sit Legeme, og vi skulde endda betroe vore Medborgeres Sieler, deres moralske Sundhed, deres timelige og evige Lyksalighed i Folks Hænder, om hvilke vi ere uviste, enten de ere rette oplyste, practiske Sielalæger, eller kun moralske Charlataner og uvidende Quaksalvere? Man har nu i Hovedstaden anstillet homiletiske og catechetiske Dvælses; ved disse kan under fornuftig Veiledning virkes Nytte. Det er at haabe, at de

ogsaa vil virke den; at de vil beskæftige sig med Hovedsagen, ikke med Biring; med Kiernen, ikke med Skallerne: og saaledes bidrage til, at med Tiden een Grund kunde bortfalde, hvorfor Religionen ikke er saa elskværdig for Menneskene, som den vel burde være det. Men vi ville igjen vende tilbage til Hovedsagen. Som jeg troer, have vi seet, hvorfor de behagelige Forestillinger, som Udfigter i hvin Verden skulde opvække, ikke ere saa stærke, som man skulde formode det; tildeels ogsaa, hvorfor Menneskene ofte saa flygtigt betragte det Behagelige som Forestillingen om Guds Egenskaber og vort Forhold til ham indeholder. Endnu maa jeg lægge et Par Ord til om Marsagen, hvorfor ofte stærkere Forestillinger af et andet Slags fortrænge de behagelige Forestillinger, som Religionen kunde opvække.

Af flere behagelige Forestillinger sysselsætter Sielen sig naturligviis helst med den behageligeste, med den, om hvis Behagelighed den gjør sig det stærkeste og klareste Begreb, følgerlig heller med dem, som gjøre et stærkere behageligt Indtryk, end dem, som gjøre det svagere; heller med dem, som den af Erfaring kiender, end med de mindre bekiendte, om hvilke den af denne Marsag intet saa klart Begreb kan gjøre sig. Nu gjøre almindelige Ideer, som opvækkes ved sandfælige Indtryk, eller kunne fattes af

af Indbildningskraften, stærkere Indtryk paa Sielen, sær paa den store Højs Sielen, end de, som ere abstraherede fra Sandserne, og ikke kunne fattes af Imaginationen. De første ere dem af Erfaring bekiendtere; de ere, hvad de sandfæltige Indtryk angaar, forbundne med en stærkere Nerverystelse i de udvortes Sandfærdigheder, som forplantes til Sensoriumet, og der tildrage sig Sielens Opmærksomhed. Den Livsgeiternes Bevægelse derimod, som hine Forstandens Ideer forarsage, er ikke saa stærk, og Indtrykket sælgelig svagere. Og hvad Indbildningskraftens tilbagebragte Ideer angaaer, da forholde de sig sædvanligst i Styrke som Indtrykkene, de skulde deres Oprindelse. Dette, siger jeg, forholder sig saaledes sædvanligst, ikke altid; thi man har Exempler paa til speculative Undersøgelser vante Folk, hos hvilke disse abstracte Begreber virkelig have tildraget sig Sielens Opmærksomhed fra sandfæltige Indtryk, naar nemlig disse sidste ikke have været alt for stærke.

Dydens stille roelt e Glæder, som jeg har kaldt dem, eller og, hvilket maaskee er forstaaeligere, en god Samvittigheds Glæder, som jeg ogsaa har regnet til Religionen, for saavidt som Jagttagelsen af dens Forskrifter virker den, reiser sig af den Glæde, som Mennesket føler over at bestue egen, her moralsk,

Fuldkommenhed. Det kommer da an paa, om Mennesket, efter sin Forestillingsmaade, foretrækker moralsk Fuldkommenhed for al anden. Overalt er denne Glæde ikke heftig; den er blid og roelig; og for at føle den i sin fulde Styrke, maa Mennesket alt have gjort temmelig Fremgang i det Gode og moralske Fuldkommenhed. Ikke at jo enkelte gode Handlinger ogsaa kunne frembringe Glæde; men Følelsen kan dog aldrig være saa stærk, saa ublandet, naar ubehagelige Tanker om begangne Daarligheder og Ufuldkommenheder modveie det Behagelige, som naar Mennesket føler Orden og Harmonie i alle sine moralske Kræfter. Kun den, siger Christus, som gior Faderens Villie, kan indsee om min Lærdom er af Gud. Kun han føler af Erfaring den lykkeliggjørende Kraft, som enhver fra Gud sendt Lærdom maa have paa Hjærterne.

Hvad endelig Graden af Styrke i de saakaldte Hjærtets Følelser angaaer, da er det en bekendt Erfaring, at den ikke hos alle Mennesker er lige stærk. Det kommer her an paa meer eller mindre Styrke i Organisationen, Nervernes Omfindelighed, Livsgeisternes Lob o. s. v. Endog det selvsamme Menneske maa tilstaae, at han ikke i alle Perioder af sit Liv er lige stemt til at modtage de samme Følelser, eller at modtage dem i lige Grad; at han ofte, uden

at han veed Aarsagen, i lige Tilfælde snart er koldere og snart varmere. Af disse Sagtagelser vil det maaskee kunne indsees, hvorfor andre Forestillinger ofte ere stærkere, og folgelig mere interessante, end de, som ere forbundne med Religionen.

Enhvert Menneske har sin Hovedtilbøielighed, eller flere Hovedtilbøieligheder. I deres Tilfredsstillelse sætter han Livets høieste Gode; og hvad der bidrager hertil, vil tilforladelig altid stærkest interessere ham. Disse Hovedtilbøieligheder gaae nu af ovenanførte Aarsager sjelden ud paa den anden Verdens Lyksalighed, og heller ikke altid paa at forvise sig den Lyksalighed, som Dyd og Religion forskaffer sine Dyrkere her i Livet; den indvortes Glæde, den Sindroe, det altid jevne fornøiede Hierte; en Glæde, som endeel ikke kiende af Erfaring, og som de, hvad Sindets Roe og Glæde angaaer, troe at erholde ved deres Hovedtilbøieligheds Tilfredsstillelse; men almindelig paa Ting, som love dem en nærværende og stærkere Fornøielse; paa sandselig Glæde, paa Ære, Magt, Rigdom, — alt efter deres Forestilling om det høieste Gode, hvilken igien hænger af deres Organisation, Opdragelse, Temperament, Bane o. s. v. Til alt dette bidrager Religionen lidet eller intet; og det er derfor intet Under, at Interessens Overvægt ikke vil vise sig paa dens Side,

naar Forestillinger, som bidrage til disse Hovedsæls
 Højeligheder, befinde sig i den modsatte Vægtstaaal.

De fleste Menneskers Liv er deelt mellem Ar-
 bejde, Hvile og Fornøielse. Arbeidet (at jeg her
 undtager dem, hvis Arbejde egentlig angaaer Reli-
 gionen, forstaaer sig selv) gaaer ud paa Embødsfor-
 retninger, Huuesystemer, paa Midler at erhverve sig
 og sine Livets Nødvendigheder og Bequemmeligheder,
 eller Midler til at tilfredsstille sin egen Hovedtilboies-
 lighed; med alle disse Sager har Religionen, som
 vi alt have erindret, kun saare lidt eller slet intet at
 bestille, og betragtes altsaa under Arbeidet som en
 Hovedsagen uvedkommende Idee, som Sielen, for
 ikke at tabe Opmærksomheden paa sit egentlige For-
 maal, ikke kan opholde sig ved. I Hviletiden tæn-
 ker enten Mennesket slet ikke, eller og han lysskæ-
 ter sig med de Ideer, som vedkomme hans fuldførte
 Arbejde; Ideer, som nu engang ere bragte i Bevæ-
 gelse i Sielen, som desuden ere ham vigtige, og ikke
 saa strax med eet bringes til Roelighed. Og at han
 til sine Fornøielse vel ofte helst vælger, ikke religiøse
 Betragtninger, men hellere de for ham stærkere For-
 nøielse, de, som have Forbindelse med hans Hoved-
 tilboieslighed, vil ogsaa let kunne indsees. Saaledes
 fortrænges Religionen hos mange Mennesker ganske
 ved Forretninger og Sysler, der interessere dem stær-
 kere,

tere, og optage al Plads i Sielen, al Sielens Opmærksomhed.

Vor Eandselighed, vore ufuldstændige og vrangre Begreber, vore Viibeer og Tilbøieligheder o. s. v. ere nærmest i os selv. Nu maa jeg og tale et Par Ord om de Aarsager til Særsynet, som flyde nærmest af vor Forbindelse med andre Mennesker. Ofte forledes han derved mod sit eget Hjertes Høielse til enten at ansee en virkelig interessant Sag for uinteressant, eller dog i det mindste til at tie med den, og ikke indlade sig derover i Selskaber.

En af disse Aarsager er Exemplets Magt; den Indflydelse, som Folk, der enten for deres Stand eller andre virkelige eller indbildte Fortrins Skyld agtes af andre Mennesker, har paa disses Tænke og Handlemaade; den Eignelyst, som gjør, at disse sidste forsøge paa at opnaae det Gode og Priselige, som de troe at finde hos de første, ved at efterligne deres ofte urimelige eller ligegyldige Handlinger. Dette Tilfælde træffer almindelig ind hos Folk, som endnu selv ingen sat, fast Character have; disse levende Copier ere da Skinhellige, Religionspottere, Sværmere, Koldfindige, strenge Moralister eller Ryggeløse, alt ligesom deres Original vil have dem, eftersom de troe at det klæder fornuftigt, ædelt, fornemt

eller frejste, at finde Religionen underholdende eller ikke.

Ofte paatager og den Listige sig een af disse Roller, tvertimod sit eget Hjertes Overbeviisning; ikke fordi han troer, han spiller den bedste Rolle, men fordi han derved søger at indsmigre sig i en Mægtigeres Yndest, og tilvinde sig selv visse Fordele. Paa dette grunder sig den saa kaldte store Verdens Tone, og dens undertiden vidtindstrakte Indflydelse. Som hver Mand veed, reiser den sig af deres Bestræbelse, som daglig omgive Regenten for at tilvinde sig hans Yndest paa en Maade, som virkelig ogsaa er meget virksom hos mange Mennesker, ved at tilhyve sig Overeensstemmelse med ham i Tænke- og Handlemaade, ja ofte i Daarligheder selv. At angive almindelige Grunde til denne Tone, maa være umueligt, siden den som oftest retter sig efter et enkelt Menneskes Lune og Capricer, og folgelig under forskiellige Regieringer, ja ofte under samme Regiering selv, er meget forskiellig. Ved Ludvig den Fjortendes Hof herskede der i hans to Epoker, to meget fra hinanden affstikkende Hofstøner. Hvor underlig forvendt og fornuststridig denne Tone ofte kan blive, viser den Tone, som der maa have været ved det franske Hof, dengang da man af lutter Religiositet, paa Hoffets Baller dandsede efter Davids Psalmer;

mer; ligesledes og det unaturlige Sprog, det tvungne Bietigheds, Spil ved Dronning Elisabeths Hof, hvoraf vi endnu have saa synderlige Prøver i nogle af Shakespears Strykker, og hvilke hans Commentatorer ville forsvare med den dengang herskende Tone i den Engelske store Verden.

Den maa imidlertid reise sig hvoraf, og være saa underlig som den ogsaa vil, saa kan den dog have, og har ogsaa havt, en vidtstrakt Indflydelse, ei allene inden for Hofcirkelen selv, men og uden for denne, blandt de ringere Stænder, naar Middelsstanden, som den undertiden gior, søger at danne sig efter Hoffet, fordi den troer, det lader stort og fornemt at ligne det, og for derved at hæve sig op til Hoffolkens Klasse. Imidlertid kan denne saa kaldte store Verdens Tone, formedelt sin store Foranderligheds Skyld, som man seer, ikke angives som en almindelig giældende Grund. Kun da har den med vort Viemed at bestille, naar den ytrer sig i Koldfindighed og Ligegyldighed mod Religionen. Men ligesaatid viser den sig i en modsat Skikkelse. Et Hof's Tone i vort Fædreland, der ogsaa viste sin Indflydelse ved at frembringe mange Sværmere, Hyklere og Skinhellige iblandt de ringere Stænder, har i dette Aarhundrede afgivet et Beviis for den sidste Deel af min Paastand.

Et mere almindeligt Tilfælde er det, naar man afholder sig fra Samtaler om Religionen, i hvor interessante disse Materier endog kunde være os selv, fordi vi frygte andres ufordeclagtige Domme over vor Forstand, Politur og Levemaade, eller og vor Hjerte og moralske Character.

Er det Selskab, hvori man befinder sig, en Kreds af fortroelige, harmonerende Hjertevenner, hvor man ikke saa nøie afveier sine Ord og sin Opførsel, som i fremmede eller blandede Selskaber, og uden Forstillelse viser sig som man er, saa kan ogsaa Religionsamtaler komme paa Banen, ifald disse virkelig selv interessere den Talende, og interessere ham meer end andre Materier, der kunde fremføres; naar der nemlig gives en passende Anledning og man ikke i Forveien vidste, at disse Slags Materier for een eller flere i Selskabet vare uinteressante.

I et mere fremmed eller blandet Selskab, hvor man befinder sig mellem Folk, man er mindre fortrolig med, stræber man at vise sig til sin Fordeel, eller dog i det mindste ikke fra en ufordeclagtig Side. Dette skeer ved at iagttage en fornøftig og beskedn Opførsel, der, saavidt denne sidste ikke beroer paa blot vilkaarlige Bedragter, er det samme som at iagttage en artig Levemaades Regler.

Den fornemste Regel er denne, at man, saavidt som mueligt, og det kan bestaae med Belanthen, dighed, sørger for Selskabets Fornøielse; at man lemper sig efter Selskabet, og derfor betænker Sammenkomstens Hensigt, hvad der kan interessere eller ikke interessere de Fleste; den anden, at man ikke giver Anledning til ufordeelagtige Domme over sin egen Person; den tredie, at man intet siger eller siger, som kan være Selskabet anstødeligt, og stride mod den Agt, man skylder det.

Al den første Aarsag maa det være ligesaa upasselig at bringe Religionsager paa Bane i et Selskab, der kom sammen i en ganske anden Hensigt; i et Selskab for Ex., som kom sammen for at spille, dandse eller høre Concert; som det vilde være upasseligt, hvis man i en alvorlig Forsamling, i Kirken, eller i Høiesteret vilde synge en munter Arie. Arien kunde være ganske god i sig selv, til en anden Tid og paa et andet Sted; men under Gudstienesten, under Sessionen passede den sig ikke, — var den af en Natur, som ikke allene var de der afhandlede Sager uvedkommende, men stred og mod den Alvorlighed og Tankernes Samling, som Forstandens Anstrenghed i saa vigtige Sager fordrer. Dog, Selskaber af dette Slags høre til de allerede i Afhandlingens Begyndelse undtagne; til dem, hvis Sammen-

menkomst gaar ud paa en anden Religionen ganske uvedkommende Sag.

De Selskaber, hvor man egentlig kommer sammen for at nyde hinandens Samtale og Omgang, høre mere herhen; og om disse vilse vi derfor tale videre. Disse Selskaber's Hensigt burde egentlig være Tænkerens Udspredelse efter Arbeide og Anstrengelse, Delasement, som Franskmændene kalder det; eller og (thi det første finder ikke altid Sted) Underholdning, Sielens behagelige Sysselsættelse. Bedømmer man Sammenkomstens Conversation efter dette Piemed, saa seer man nok, at de Materier, som der skulle føres paa Banen, hverken maa være af det Slags, som fordre Tænkekræftens Anstrengelse, eller ganske trivielle og forslidte. Ikke af det første Slags, fordi det stred mod den første Deel af Selskabets Hensigt, fordi det baade for den øvede Tænkter, som der søger Hvile og Ideer af anden Art, og ikke Arbeide, og endnu meget mere for den uøvede, ikke kan være behageligt; og heller ikke af sidste Slags, fordi slige Materier ikke kunne tildrage sig Sielens Opmærksomhed, ikke skaffe Sielen Sysselsættelse, og følgelig heller ikke Underholdning.

Man vælger derfor af denne Marsag Stats-Nyheder, By-Nyheder, Avis-Nyheder, Familier og huuslige Nyheder, fordi disse sysselsætte Sielen paa

paa en let Maade, fornøie Nysgjerrigheden, og følgelig ikke ere trivielle, og give Anledning til at beskæftige Tankerne ved Anmærkninger og Raisonnements derover, paa en Maade, som ikke koster meget Siels-Arbeide. Religiøse Materier ere derimod nu enten videnskabelige, der grundel sig paa egne Undersøgelser over fra Sandserne abstrakte, ikke almindelig bekiendte Ting, eller og alt for almindelig bekiendte, tusinde gange hørte Sandheder, hvilke, i hvor ypperlige de end ere, man dog troer vilde interessere ligesaameget, som hvis man underholdte Selskabet med de vigtige Sandheder, at to gange to er fire, eller at det Hele er større end en Deel deraf.

Og nu Tonen i disse Sammenkomster. I Følge Hensigten er det almindelig den sædelig oprømte, ikke støiende, men dog muntre Tone, som man der især stræber at vedligeholde; og denne Tone er just den, som man ikke troer kan passe sig til Religionen og dermed forbundne Materier; Sager, som man troer, altid bør omtales med streng Alvorlighed og Gravitet, — en Marsag, som ogsaa gjør unge Folk, der af Naturen ere Hadere af Gravitet, saa bange for Religionsamtaler. Om man i denne Henseende altid troer saa ganske rigtigt, om man ikke stundum overdriver Gravitetten, og om det ikke undertiden kunde
 være

være bedre, om man lod en Deel af den fare, veed jeg ikke. Fornærmer man vel sin Fader og Belgiorer, fordi man ikke altid taler om de Sager, der angaae ham, med catonisk Alvorlighed; fordi man undertiden taler om dem med en oprømt og munter Mine? Kan Hjertet ikke derfor være opfyldt af Kierlighed, af Overbeviisning om hans Godhed og levende Taknemmelighed imod ham? Man forstaae mig ret! med anstændig muntert og oprømt Lune, siger jeg, ikke med Raadhed eller Spot. Uden Gravitet, med smilende Mine, kan man vel tale om sin Fader og Belgiorer; men spotte ham, gjøre ham latterlig, det kan intet godt taknemmeligt Barn gjøre.

Videre: enhver Materie, som bringes paa Bane, maa bringes derhen ved en god usøgt Leilighed. Vel kan en Nyhed, eller en anden lignende Sag, gierne uden Forberedelse frembringes; Hensigten falder strax i Dinene, at det skeer for at moere Selskabets Nysgierlighed. Men hvis som efter Haarene trækker en anden Materie ind i Samtalen, han giver andre i Selskabet Anledning til at spørge: hvi gjør han det? hvorfor er han saa forlegen for at faae dette sagt? og Svaret torde maaskee ikke altid falde ud til hans Fordeel. Da Materien til Conversationen almindelig vælges af det Slags nylig anførte Nyheder, eller af enhver huslige Sysler, Omstændigheder

stændigheder eller Forretninger, og disse almindelig
 saa lidet staae i Forbindelse med Religionen, saa seer
 man, at en let, naturlig og usøgt Anledning til
 at bringe Religionsmaterier paa Banen ofte maa
 fattes. Undertiden gives den, og da, hvor intet
 andet forhindrer, benyttes den selv i de flebueste Sels-
 skaber undertiden ogsaa; men, som sagt, den gives
 ielden, og da varer Dialogen oftest ikke længe, fordi
 man almindelig veed saa lidet at sige derom, uden
 enten at forfalde til det Videnskabelige eller Trivielle.

Karsagen, hvorfor man fornemmelig vælger
 Nyheder til Conversationsmaterier, er ovenfor viist.
 Eine egne huuslige Sysler o. s. v. vælger man,
 fordi disse vickelig interessere os selv; og Folk kom-
 me ofte fra disse i Selskaber. De Ideer, som staae
 i Forbindelse med dem, ere da bragte i Giæring, og
 man begynder Samtalen i Selskabet ved den samme
 Ledetraad, hvorved man flap den hjemme.

Dog, endskiøndt egne Sysler, Forretninger o. s.
 v. ganske viik interessere os, saa taler dog ingen fleben
 Mand, naar ikke Anledningen dertil er meget indby-
 dende, meget derom i blandede Selskaber, fordi dette
 vilde røbe en Egoisme, den Arroganz at man troede
 sin dyre Person, og hvad der angik denne, vigtig
 nok til at sysselsætte Selskabets Opmærksomhed. Om
 andre Tilstedeværendes Sysler og Forretninger taler
 man

man derimod ikke fielden; dette viser en høflig Agt for den; det viser, at deres Personer o. s. v. ikke ere os ligegyldige. Disse Slags Materier kan man altid med Næmnelighed formode ere dem interessante; om Religionen derimod er interessant for dem, veed man i et blandet Selskab ikke altid saa vist. I hvor interessante endog Herschels Opdagelser paa Himmen kunne være mig selv, saa taler jeg dog i et Selskab, hvor jeg ikke med Visshed veed, at disse Sager interessere, ikke derom. At rette sig efter andre; at see paa, ikke hvad der er os selv, men hvad der er andre behageligt og interessant, er det første Hovedbud i en artig Levemaade, siden det altid er en utilgivelig Grovhed og Stolthed, naar man forlanger, at alle, eller de fleste, skulle rette sig efter mig allene.

Jeg har sagt: Til en fornuftig Opførsel hører ogsaa dette, at man vogter sig, at ingen i Selskabet faaer Anledning til at fælde ufordeelagtige Domme over vor Forstand og Hierte, eller overhovedet over vor Character. Vi maa see, om denne Omstændighed ogsaa kan have Indflydelse paa Hovedsagen.

Et Særsyn vil jeg, siden det maaskee og kan have nogen Indflydelse her, ved denne Anledning berøre; og det er den Anmærkning, at et virkelig rørt Hierte fielden er veltalende, i det mindste ikke veltalende, uden for sin Lidenstabs Gienstand, ikke for

for Publikum. Man skal virkelig finde, at en fornuftig betænkende Mand vil føle en Slags Modstræbelse i at ytre sine selv roesværdige Lidenskaber for Manges Dine. Hans Hierte kan være levende gienemtrængt af Kierlighed til sin Egtfælle, sin Ven, af brændende Taknemmelighed mod sin Belgiorer, af Sorg over en elsket Vens Tab eller Skilsmisse; altsammen lovlige og prisværdige Lidenskaber; og dog ytrer han dem ugierne tydeligen for Selskabet; tværtimod, Selskabet er ham en Tvang, som han ønsker sig befriet fra, for ret frit og ubehindret at kunne udøse Hiertet for sin Lidenskabs Gienstand. En Narsag herril kan vel være den, at andre, hvis Hiertes ikke have samme Narsag som vi, ikke heller kan harmonere med os; at disse Hiertets Udbrud, saa søde og tilfredsstillende de og ere i sig selv, dog, som Sterne siger, ere til liden eller ingen Trost for de Hosstaaende. Men fornemmelig skiotter man ikke om, paa en opfaldende Maade at drage Selskabets Dine paa sin egen Person; og dette er vel uden Tvivl, fordi man troer, at de Tilstedeværende, i saadanne Dieblikke, hvor man undertiden ikke er ganske Herre over sig selv, skulle opdage noget i deres Tanker Ufordeelagtigt; noget, som de ansaae for Svaahed, og som kunde forlede koldere Tilskuere til at finde noget latterligt eller Ufordeelagtigt i vor Handlemåde.

Naar Religionens Følelser yttrebe sig med en Slags Enthusiasme eller Hestighed, saa kunde man i ovenanførte Sarsyn finde en Grund, hvorfor man i Selskabet stræbte at dæmpe disses Udbrud, for nemlig ikke af koldere Tilskuere at ansees for Enthusiaster og Sværmere. Dog, slige voldsomme og heftige Hjertets Udbrud kan, selv hos den gode Christen, i Henseende til Gud, vel kun mødeielden, kun ved visse særdeles opfaldende Leiligheder. Den gode fornuftige Christens, den dydige Mand's sædvanligste Følelse er ikke heftig Enthusiasme, den er den stille blide Glæde, somielden ytrer sig i heftige Udbrud, hvilke man skulde have Noie med at tvinge.

Men det er alligevel saa vanskeligt at foredrage slige Sandheder, som have Hensigt til Religion og Moral, uden at have Anseelse af en formanende eller lærende Tone; uden at have Anseelse af en ukaldet og ubuden Prædikant og Sædelærer. Den videnskabelige Tone, alt hvad der har Ekin af at man vilde opkaste sig til Selskabets Lærer, eller overhovedet at give sig en Slaas Anseelse over det, er en Fornærmelse mod Selskabet, og strider mod en artig Leve-maadens første Grundreger. Ingen fornuftig beskedig Mand udbreder sig derfor over Ting, hvori han og har en afgjort større Indsigt end hele Selskabet, uden han af det anmodes derom; og endda gjør han

det

det med Varsomhed, og undgaaer, saavidt muelige, alt hvad der kan have Etin af en Lærers Tone.

Endelig er det ogsaa en almindelig Regel for fornuftig Opførsel i Selskaber, at man aldrig, sær naar det ikke er en meget usat og naturlig Følge af Conversationsgangen, udbreder sig over flige Fortreffeligheder, som man, i Følge sine Omstændigheder, selv kunde have, og som ere berømmelige for dem, som besidde dem. En fornuftig og beskedn Mand udbreder sig, under foransførte Indskrænkning, altid ugierne i et blandet Selskab over Lecture, Videnskabs-Materier, Smagens, Konstens og Vittighedens Arbejder, og ligesaa lidet over Tydens Nøes o. s. v. Menneskene ere desværre tilbøielige til at gjøre ufordeelagtige Anmærkninger; det kunde derfor synes som en Art hemmelig Prælerie, og give Folk Anledning til at troe, at man gjorde det i den forsængelige Hensigt, for derved at vise Selskabet, at man selv var en Mand af Læsning, Videnskab, Smag, eller en dydig Mand, og saaledes broute med egen Visdom og Ypperlighed. Religionsmaterier kunne nu, som vi have sagt, enten overgaae de almindelige Religionsbegreber, og da høre de blandt lærde og videnskabelige Saaer, eller og de tages af de almindelig bekiendte Religions-Ideer, af Anvendelser deraf paa Livets Tilfælde. I det første Fald kunde det ansees for Brouten med Lærdom eller Skarpsindighed; i det sidste med Gudsfrygt, Dyd, eller egen Religionsfølelse.

For til Slutning ogsaa at sige mine Tanker om Nytten af disse daglige Religions-Samtaler, saa, ligesom Wieland anfører det som et Fuldkommenheds-Træk hos den sande praktiske Philosoph, at han:

Nicht stets von Tugend spricht; und von ihr sprechend
schläft,

Doch ohne Gold, und aus Geschmack sie liebet.

Saaledes er nok ogsaa, i Henseende til Religionen, ikke den den bedste, der taler meget om den; men den, hvis Hjerte føler den, og som i Stierningen udøver den. Langt fra mig være den Uærlighed, at jeg i Flæng skulde erklære alle, som tale meget om Religionsfager, for Hyklere og Skinhellige, for Folk, der tillyve sig Høiesser, hvorefter Hjertet intet veed. Men Verden har dog tidt nok seet den Slags Mafferade, hvor et ondt menneskesyndelig Hjerte har maskeret sig under en Apostels Ansigtstræk, og en Helgens Grimacer; tidt nok seet Folk med Rosenkrandsen og Krucifixet i Haanden, med Gud og hans hellige Navn paa Læberne, at fuldføre Stierninger, som komme Menneskeligheden til at gys. Hvor gierne ønskede jeg, at Religionen for alle maatte faae den indvortes Interesse, at de med Lyst, troes hiertig, og uden aff-steret Alvorlighed, naar Anledning gaves, ogsaa syffelsarte sig dermed; at de, for Sagens egen Skyld, ikke skøede at tale om, og endnu mindre at tænke paa den; men at Religionen, helst med den hos mange sædvanlige Tankemaade,

nogen

nogen Tid skulde blive den store Tone, den almindelige daglige Conversationsmaterie i Selskaber — nei! det vilde jeg ikke ønske; hverken for Religionens egen eller for Menneskenes Skyld vilde jeg ønske det. Ikke for Religionens Skyld, thi den vilde da, ligesom enhver anden Conversationsmaterie, blive forslidt, kedsommelig og ubehagelig for mange; ikke heller for Menneskenes Skyld, thi uden almindelig Oplysning og almindelig Revolution i Tænkemaaden, en Sag, hvormed det endnu seer vidtløstigt ud, vilde dette maaskee kun tiene til at frembringe Sværmere, Skindhellige, eller vrantne, mørke Grillensfængere, og forjage al Lune og Munterhed, hvilken dog, inden behørigte Skræmmer, visselig ikke er en ringe Guds Gave til Livets Forsødselse, fra vore Sammenkomster. Maatte dog alle i Hjertet føle Dydens og Religionens høie Skønhed og Fortreffelighed! Maatte alle tænke sig det ypperste Væsen og deres Forhold til ham fra den sande elskværdige Side! Og maatte disse ædle Tanker udbrede deres blide Glæder over deres hele Liv, skienke dem Trøst i Modgang, og Roelighed i Dødens Stund! Ligegyldigt kunde det da være os, om de just ikke altid valgte disse Tanker til Materie for Underholdning i deres selskabelige Sammenkomster. Selv vor Religions Skrifter, i hvormeget han og hans Disciple prædikede offentlig, en Omstændighed, uden hvilken Religionen ellers ikke kunde blevet udbredt, synes dog ikke at have været en Ben af Publicitet i Religionsøvelser og Religions-Under-

Holdninger; han havde ellers ikke saa ofte og alvorlig bebreidet sin Nations Skindhellige deres Lyst at udmærke sig ved religiøse Handlinger; ikke budet os, at vi naar vi vilde bede og udøse vort Hjertes Forsølelser mod det højeste Væsen, skulle gjøre det i vort Kammer, i Centrum, inden lukte Døre, og ikke i Selskab, eller for Publikums Dine.

Og her vil jeg nu nedlægge Pennen. Har jeg ved disse Linier været saa lykkelig, at have naaet mit Diemed, og bidraget til Selskabets Hensigts Opfyldelse, saa skal det inderlig glæde mig. Skulde jeg derimod ikke have arbeidet med Held; har jeg forfeilet Maalet; anseet Logtemænd for det Lys, som brænder over nedgravne Skatte; har jeg gravet, hvor ingen Skat laae; ikke gravet, hvor den virkelig laae; eller ikke gravet dybt nok for at naae den: saa trøster see mig dog derved, at jeg har gjort mit Bedste, og at selv dette mislykkede Forsøg maaskee kunde opmuntre Andre, stærkere end jeg, eller udrustede med Hjælpemidler, som jeg har manglet, til at lægge Haand paa Arbeidet; at grave dybere, og med mere Held, end jeg; maaskee kan da selv dette mislykkede Arbeide bringe dem paa bedre Spor, end de, jeg troede at have opdaget. Og saaledes vilde da dette mit Arbeide, i hvor lidet jeg endog selv kan have udrettet, ikke være ganske uden Nytte.



Svar paa det Spørgsmaal:

Skal man undertrykke Adelen?

God Skabte af Jorden vel Ridder og Træl,
Tidt hoer i den Ting den adelske Siel.

Baggesen.

(skreven 1790).

Gen. and the President

John Adams

Dear Sir

I have the honor to receive

your letter

of the 14th

Inledning, til dette Spørgsmaal har en Afhand-
ling i den Alton. polit. Journal for December Aa-
ned sidstleden givet os. Den unævnte Forfatter
skildrer os Adelsens nærværende Tilstand, og slutter
af de vigtige Fordele, den skaffer Staten, og de faa
ubetydelige Fortrin, den i vore Dage nyder, at det
er ufornuftigt og ukierligt at undertrykke den.

Det maae imidlertid tillades mig af min Over-
beviisning nøiere at undersøge denne hans Aaastand,
og de Grunde, hvorpaa den berøer. Saavidt som
mueligt skal jeg stræbe at Sandhedskierlighed og ikke
Lidenskab skal styre min Pen; Hartighed vil jeg ikke
tillade mig, og den venter jeg mig ikke heller igien.
Skulde jeg imidlertid i denne min Undersøgelse have
forfeilet mit Maal; skulde jeg have faret vild, —
nu, det er Menneskelighedens almindelige Lod, og
jeg forsikker helligt, at ingen skal være villigere
end jeg til at forlade min Mening, naar jeg først
med gyldige Grunde overbevises om dens Urigtighed.

Alle Undersøgelser er det en Hovedsag, først nysgierig at bestemme hvad det er man vil undersøge, dette er her vanskeligt at afgjøre. Skal nemlig det opfattede Spørgemaal sige saameget: Er det tilladt at foragte, forfølge, haane og fornærme Folk af Adelsstanden, blot fordi de ere adelige? saa vil vel ingen so nuftig, ingen oplyst og ædelrænkende Mand, nogensinde sige Ja dertil; og for dem, som endnu er i Stand dertil, for Pøbelen i Ordets egentlige Forstand, er dette Skrivt ikke. For den har jeg nu heller ikke i Sinde at skrive.

„Ingen Stand i Verden“ siger hiin Forfatter, „er i sig selv foragtelig eller unyttig, naar hele Aars hundrede have havt Fordele af den“. Denne i mange Henseender rigtige Sætning trænger dog, hvis vi fuldkommen skulle sande den, til en nysgierigers Bestemmelse. At Staten og Verden ofte har havt Nytte af adelige Personer; at Folk af Adelsstanden ofte have udført store og adle Handlinger; Handlinger, som su'dkommen berettiger dem til deres Medborgeres Bifald og Høilagtelse; dette kan kun et af Fordemme ganske forblindet, i Historien ganske ukjendigt Menneske falde paa at nægte. Dog hvilken fornøftig vil vel ogsaa paastaar, at adelige Mennesker ikke tillige kunne være gode og agtværdige Mennesker? Hvem vi paastaar at Mennesket ved Adelsstanden bliver gjort ganske

ganske uskicket til alt hvad som i Sandhed er stort
 og godt? Det egentlige Spørgsmaal er ikke, om
 Folk af Adelsstanden have bragt Staten Fordelse eller
 ikke? men om disse Folk have bragt Staten disse For-
 dele ved deres Adelsstand, om de uden denne, som
 blotte Borgere, ikke kunde stifte samme Nytte eller
 ikke i samme Fuldkommenhed? Det er aldeles ikke
 umueligt, at enkelte Individua kunne udrette gode,
 store og i Sandhed roesværdige Ting, hvortil deres
 Stand, eller den Forbindelse, hvori de staae med
 andre, ved et eller andet Baaend med dem forbundne
 Menneſker, ikke har bidraget det allerringeste. Var
 Adelsmanden Tycho, formedelt sine Ahner, vel sit
 Tidsalders Veandring, og Stjernekyndighedens Lær-
 rere? Har Musikdirektøren Herschel, som Musikus
 opdagede Uranus og beriget Stjernevidenskaben med
 saa mange vigtige Jagttagelser? Hørte Luftpumpen
 og de magdeborgske Hemisphærer, som Borgemeſter
 Otto Guerike opfandt, vel til Raadstuesager? Eller
 have Handelsforbindelser og mercantile Kundskaber
 hjulpen Ridsmanden Glower, til at besyngte Leonis-
 das? Den geistlige Stand har unøgtelig frembragt
 mange grundige Lærde, mange Menneſkeſtagtens
 Oplysere og sande Velgiørere; blandt Munkene,
 blandt Jesuiterne selv, have ikke saa giort Verden
 og deres Medborgere betydelige Tjenester; men hvil-
 ken

ken Fornuftig vilde derfor endnu ønske Geistligheden de Leoniske og Gregoriske Tidens Indflydelse og Almagt? hvem vilde derfor endnu ønske Jesuiterordenen og det hele Munkevaasens Vedligeholdelse i de protestantiske Lande?

Er Adelfstanden, som Adelfstand betragtet, uundgaaelig nødvendig for Staten eller: Er denne Stand, som den nu er, meget mere skadelig; stride deres sig tiltagne Fortrin, med deres Medborgeres ustridige Rettigheder, med Naturens og Billighedens Love, og bliver, hvis det saa forholder sig, dette Onde ikke erstattet ved noget overvæsende Gode? Med eet Ord: Er det Staten gavnligere, at der eksisterer en medfødt Adelfstand (thi kun om denne tale vi nu) end at den ikke eksisterer? Dette er egentlig Spørgsmaalet. Af dette Spørgsmaals Besvarelse hænger det andet: Maae eller skal man undertrykke Adelen? ganske og aldeles. Er det, nemlig Staten gavnligere, at ingen Adelfstand, saadan som den nu er, eksisterer; saa er der heller ingen Tvivl om det er tilladt at berøve Adelen disse tiltagne, med det Heles Velfærd stridige Fortrin, eller i det mindste, at hindre deres skadelige Indflydelse. Kun i denne, og i ingen anden Meening, vil en fornuftig og vel-tænkende Mand forstaae det opfattede Spørgsmaal.

Vi vil her ikke beraabe op paa de af Naturen alle Mennesker tilkommende lige Rettigheder. Denne Lighed have vi Statsborgere tabt tilligemed Naturstanden selv. En fuldkommen Lighed saavel i Henseende til Formue og Eiendom, som i Henseende til Værd og Anseelse, er en sand Chimære, og ved Menneskenes og Staternes nærværende Forfatning, ja i enhver Statsforfatning, i Naturstanden selv, en reen Umuelighed.

Dog, skiondt ingen Stat kan bestaae uden Ulighed, uden Opofrelse af Naturrettighederne, saa bør dog Staten alligevel affordre sine Borgere dette Offer, saa lidet som mueligt. Uden en for det hele høiest Nødvendighed, maae ingen ny Ulighed indføres, ingen Naturret krænkes. Man maae dog endelig have saa gode Tanker om Menneskenes Forstand, at disse ved Staternes første Oprettelse, den Grund hvorpaa de nærværende Stater beroe, ikke have bortgivet flere af deres Rettigheder, end hvad der for det Heles Sikkerhed og Belfærd, netop var uundgaaeligen nødvendig.

Adelens Fordele bestaae deels i virkelige, deels i indbildte Fortrin, som de have, eller troe at have, forud for deres Medborgere. Af det første Slags er foruden de Prærogativer, som i forskjellige Lande tilstaaes dem ved Lovene, som her i Danmark Sagt-

rettigheden, Det at kalde Præster ic. ogsaa den Fordeel, at Statens vigtigste og betydelige Embeder, saavel i det civile som militaire Kog, fast allene blive besatte med denne Stands Medlemmer; at kun Adelt e eller dog fornemmelig disse udgøre den daglige og nærmeste Kreds omkring Regenten. Til det sidste Slags hører den almindelige Indbildning, at Adelen er ophøiet over de øvrige Medborgere, saa ophøiet, at den endog blot ved en nærmere Forbindelse med disse bliver besmittet og vanæret; at kun Adelsmanden allene har sand Høielse af Ære, og den fine Levemaade. Indbildninger, som vel ikke af alle, men dog ganske vist blandt den store Hob af de Adelige, ansees som uomstødelige Sandheder.

Enhver Stendom, ethvert Fortrin, det maae bestaae i Formue eller Ære, som vi have fremfor andre vore Medborgere, maae vi have erholdt uden voldsom Tvang, uden Krogvrie, paa en fuldkommen retmæssig Maade. Frivillig, og af dertil berettigede Personer maae den være overdraget os. Nu vilde det just ikke falde vanskeligt at bevise af Historien, at Adelen ikke altid har erholdt deres, for største Deel paa Æhnsystemet grundede Fortrin, paa denne sneste og sande lovmæssige Maade. Det vilde ikke falde vanskeligt at bevise, at ikkeielden Svagbed paa Regentens Side, og den ringere Borgeres voldsomme

somme

somme Undertrykkelse i hine Tider, har banet dem
 Veien til deres tiltagende Rettigheder. Dog alt dette
 vil vi nu lade henhvile uundersagt. Havde hine Ti-
 ders Adelige erholdt deres Fortrin ved alle Medbor-
 gernes eenstemmige Samtykke; saa er dog disse ingens-
 lunde overdragne den nu levende Adels af dertil beret-
 tige Personer. Staten, denne Samling af Sama-
 tidige, i et vist borgerligt Selskab levende Mennesker,
 kan ikke, har ikke Ret til at bortskienke sig indtil de
 sildigste Efterkommere vedvarende Rettigheder; Re-
 genten, den personificerede Stat, lige saa lidet.
 Denne sidste kan kun udøve de ham af Staten over-
 dragne Rettigheder; men Staten ikke overdrage,
 hvad den selv ikke besidder. Af Naturen, ved den
 blotte Fødsel, har intet Menneske Forrang for det
 andet, intet Menneske større Ret til at forvalte Sta-
 tens Embeder end det andet. Kun Duelighed og Sta-
 tens større Fordeel maa i det sidste saavel som i det
 første Tilfælde afgjøre Sagen. Og at bestemme
 Denne hele Aarhundrede forud er, hvis man undtager
 meget faa Tilfælde, ingen levende Statsborger muel-
 ligt. De nu levende Menneskers Selskab har, saas-
 velsom ethvert enkelt Individuum, unægtelig den
 fuldkomneste Ret, efter Behag at afhænde sin Eiens-
 dom, at afstaae og bortskienke sine Rettigheder, til
 til hvem det vil. Men hvem i al Verden giver det
 Ret

Ret til at bortgive andre Menneskers Eiendom? hvem Ret til at bortskienke andre endnu usødte Menneskers Rettigheder? Pagt eller Samtykke, hvad heller aabenbar eller siltrende, er hos usødte, endnu ikke eksisterende Mennesker, en Urimelighed; og Fædrenes Ret over Børnene er kun gyldig saavidt den har de sidstes Lyksalighed, ikke deres Skade, til Diemeed. Selv min lovlig forhvervede Eiendom kan jeg vel bruge, ødelægge, bortgive, endog ved Testamenter anordne, hvorledes jeg efter min Død vil have dem anvendt; dog ingen Stat vil nogentid tillade mig at bruge selv denne min lovlige Eiendom til Medborgerens Skade. Havde man ikke anseet dette som billigt, saa maatte mange Munkkeordener, mange af Middelalderens fromme Enfoldighed oprundne Stiftelser, endnu staae ved Magt. Og gielder dette i Henseende til Formue og Lykkensgaver, hvorover Mennesket dog unægtelig har den største Eiendomsret; hvormeget meere maae det gielde, naar der handles om Ting, som ingen Stat nogen Tid har været besejret at skienke bort. *Salus publica suprema lex.* Stemme disse Fædrenes Indretninger overeens med det Heles Vel, saa lader man dem staae ved Magt; stride de derimod, saa kan man og med frelst Samvittighed forkaste dem; thi ingen Hævd, ingen Vedtægt, den
 være

være nok saa gammel, kan forbinde os til at beholde for Statens Bedste skadelige Indretninger.

Vi komme altsaa her igien tilbage til Hovedspørgsmaalet: Er den medfødte Adelsstand Staten nyttig eller ikke? Skulde dette Spørgsmaal besvares med Ja, saa maae igien spørges: hvori denne Nytte bestaaer? Maa skee deri, „at Staten ved denne passeligere og fuldkommere kan belønne store Mænd og store Gierninger.“ En stor Mand kan til Statens Vel foretage sig Handlinger, saa vovelige, at de ere forbundne med vis og viensynlig Dødsfare; han kan udføre Gierninger, hvis veldådige Indflydelse kan strække sig giennem mange Aarhundrede, og endnu lykfsaliggjøre de sildigste Efterkommere. Og kan Staten nu vel belønne denne Mand, som tilfattede sit Liv for Hadrenelandet, ham, som den efter Døden ikke mere er i Stand til at vise Taknemmelighed, anderledes end i hans Børn? Er det vel ubilligt, at Belønninger og Fortrin ogsaa udstrække sig paa de sildigste Efterkommere, naar de Handlinger, hvis Belønning de ere, ogsaa udbrede deres velgjørende Indflydelse over de sildigste Statsborgeres Slægter? Vi svare paa denne Indvending først: dersom Adelsstanden kun skal ansees som Belønning for slige Handlinger, saa vilde de adelige Familiers Antal i Verden anseelig formindskes. Store Siels, som ere i Stand til at foretage

flige udmærkede Handlinger, ere visselig ikke saa talrige i Verden. Vi nægte ikke, at Staten jo er forbunden til at sørge for den brave Mand's Børn, der for dens Skyld tilføjer Livet, hvis de endnu ere usørgede, eller lide ved hans Død; og det er Statens som ethvert Individuums Pligt, efter Mulighed at erstatte den Skade, den selv har forårsaget; men hvo siger, at denne Forsorg skal vedvare indtil de sidste Efterkommere? Hvo siger, at det skal ske paa en Maade, som er skadelig eller til Byrde for de øvrige Medborgere? Og endelig, sæt engang, at alle nuværende Adelige paa denne Maade havde erholdt deres Fortrin, var det derfor mere billigt eller retfærdigt?

Jungenlunde! Belønninger saavel som Straffe maae i Staten kun tildeles den, som har fortjent dem. Ligesaa uretfærdigt som det var, om man straffede en Mand's Forbrydelse, selv en Forbrydelse, som havde Indflydelse paa mange Aarhundrede, paa hans uskyldige Børn; ligesaa uretfærdigt er det og naar man i dem belønner hans gavnlige Handlinger. Gud selv, det største Retfærdigheds Mønster, forjætter vel de Frommes Efterkommere sin Belsignelse i tusinde Leed, dog kun paa dette Vilkaar: naar de elske ham og holde hans Bud. Overalt maae man ikke ansee Belønninger og Straffe i Staten som en Siensgield,

gæld eller Equivalent for det Gode og Onde, hvorefter paa de sættes. Staten belønner af samme Grund som den straffer; det sidste for at afholde sine Borgere fra onde, og det første for at opmuntre dem til gode og gavnlige Handlinger. Det er derfor enhver Lovgivers Sag, at udfinde de Belønninger og de Straffe, som i ethvert Tilfælde kraftigst ville virke paa Borgernes Sind, dog saaledes, at hverken Staten selv eller andre Uskyldige derved skulle komme til at lide. Den Mand nu, som besidder Mod og Sielsstyrke nok til at opoffre sit Liv for det Almindeliges Vel, bliver rimeligviis drevet hertil enten af reen Menneſke eller Fædrelandskierlighed og brændende Jver for Medborgernes Vel, eller af Værelyst, eller og af begge tillige. Den første af disse Bevæggrunde finder sin bedste Løn i sig selv og hans Medborgeres Belsignelser, sin bedste Opmuntring i Haabet om hiin Verdens Belønninger; og for kraftig at opmuntre den sidste, maa Staten omhyggelig sørge for at vedligeholde en saadan Mand's personlige Ære, og ved Mindesmærker og andre Indretninger at forevige hans Navn. Skulde endelig Statens Marsag strække sig til hans Efterkommere, siden dog disse's Skiebne og kunde have Indflydelse paa ham og bestemme ham til at handle; saa maatte denne Omsorg kun strække sig til de næste, med ham paa een Tid levende Efter-

Kommere, ingenlunde til de fra disse nedstigende, endnu usødte, Decendentere, som enten slet ikke, eller dog i det mindste kun meget svagt kunne interressere ham. Og selv da maatte denne Belønning hellere bestaae i Penge og andre Fordele, end Ære og Embeder; med disse sidste maae Staten altid sparsommere holde Huus end med de første. Vel koste de Statens Kasse intet, men Æren taber ved at dermed vdsles uendelig meget, saameget, at den for den tænkende, i Sandhed ærefiere, Mand tilsidst taber al sin Yndighed; og ilde forvaltede Embeder kunne volde Staten og Borgeren uendelig Skade. Æren burde af denne Aarsag aldrig tildiles uden personlig Dygtighed.

Dog lad være, at Adelsstandens Fortrin ikke kunne bifaldes som Belønninger, saa kunne de dog maafee tiene som virksomme Opmuntringer, for kraefig at indgive Adelsmanden Lyst og Iver, til selv at udmærke sig ved store Gierninger, og med Held at vandre i sine ædle Forsædres hellige Fodspor. Om denne Sag skal vi siden tale videre, og vi vil derfor kun her anmærke, at denne paaraabte Nytte langt fra ikke er saa stor, som den bliver forestillet, ikke saa stor, som den ved andre Indretninger vel kunde blive. Den største Hob blandt Menneffene er af Naturen uvirksom og lad. Kan den opnaae Ære,
 Nige

Stigdom og Fordele, mageligen og for let Priss, den vil ganske vist ikke tilkiøbe sig den dyrt og med Møie. Adelsmanden veed, at han, uden selv at udføre store Gierninger, dog kan gjøre sig Regning paa Ære og Embeder; hvad skulde vel drive ham til først møisommelig at søge dem paa Fortienestens knudrede tornefulde Bane. Drives han ikke deskraftigere af Naturen selv, saa vil han, som vor Rothe siger, ganske vist rolig slumre ind paa Forsædrenes indsamlede Laurbær. Dette er maaskee en vigtig medvirkende Aarsag til det iagttagne Særsyn, at en stor Mand's Søn meget sielden selv bliver en stor Mand. Vidste denne store Mand's Søn, at han af Staten intet havde at vente sig, uden det, hvortil han selv ved egne Bestræbelser havde gjort sig værdig, hvor kraftig vilde ikke denne Tanke virke paa ham, hvor ivrig vilde han stræbe selv at holde sig i sine Forsædres Glands og Hæder; den Hæder, fra hvilken han, uden personlig Fortieneste, ellers ganske useilbarlig vilde falde.

Man har, og det med god Faste, forekastet det romerske Klerike, at det ved sit Coelibat og øvrige Forbindelser dannede en Statum in Statu. Et Slags Selskab, som stod lidet eller intet i Forbindelse med de øvrige Medborgeres, og havde sine egne, fra hele Statens „undertiden“ ganske forskellige, Fordele.

Med lige Føle kan næsten det samme siges om den nærværende Adelsstand. Ved deres indbyrdes Forbindelse, ved Fordomme paa begge Sider, og den store Vanskelighed, at indlade sig i ægteskabelig eller huuslig Forbindelse, ja endog i fortrolig Omgang, med de øvrige Stænder, udgjor denne Stand virkelig et fra den øvrige Deel af Medborgerne ganske særskilt Selskab. Vel siger man, at Adelen just ved denne Omstændighed bringer Staten en betydelig Nytte, at den nemlig, just derved holder Ligevægten mellem Folket og Regenten, og forhindrer, at den sidste ikke bliver Despot, og det første ikke forandres Stat og god Orden til Anarchie og Forvirrelse. Men det maae her igien tillades os at spørge: hvors ved virker da Adelen denne paaraabte Ligevægt? Sten den der tales om Folk og Regent, saa er det klart, at man har Hensigt til Monarkier. Nu er Monarkiet enten absolut, som hos os, eller blandet og indskrænket ved Stænder, Parlament og Constitution, som i Sverrig og Engelland. I det sidste Land lader det sig begribe, hvorledes Folkets og Adelsens indbyrdes Magt kan tiene til at sætte Skranke for Kongens eller Folkets constitutionstridige Indgreb; siden der alle tre Dele af den lovgivende Magt maae være enige, hvis en ny Lov skal være gyldig og have Lovs Kraft. I absolute Monarkier derimod, hvor den

Hele

hele lovgivende og executive Magt er concentreret i
 Fyrstens Person allene, er der kun to Raader at
 standse hans Villie muelige, enten aabenbar Magt,
 eller mindelige Forestillinger. Neppe vil Adelskants
 dens Forsvarere, at den, for at modsætte sig Re-
 gentens uretmæssige Fremgangsmaade, skulde udbryde
 i aabenbar Bold og Oprør, og i dette Tilfælde, skulde
 en Regent, som var klog nok for at tilvinde sig de
 ringere Stænders Kierlighed, kun lidet eller intet
 have at frygte for Adelen og dens Magt. De ring-
 gere Stænder udgiøre altid den talrigste Deel af Na-
 tionen, og alle Landes Historie viser os nøkksom, at
 disse Stænder altid er Fyrsten, der forekommer dem
 for stor til at misundes, mere hengiven end Adelen,
 som de næsten altid hemmelig hade og misunde.
 Skal Adelen altsaa i absolute Monarkier have Ind-
 flydelse paa Regentens Foretagender, saa maae det
 skee ved mindelige Forestillinger og de sædvanlige
 Beie, paa hvilke vi virke paa de Menneskers For-
 stand og Villie, som er vort daglige Selskab; ved
 igientagne ligelydende Forestillinger, som altid fore-
 bringes ham af de Folk, der udgiøre hans daglige
 Omgangskred. Men ligesom Vægtskaaalen i det
 første Tilfælde hældede til Fyrstens og Folkets Side,
 saa v den i dette sidste Tilfælde, til Borgernes
 Skade, rimeligviis alt for meget hælde til Adelsens.

Var det saa, at Adelen altid anvendte den Forbeel,
 som den ved Rødsel, Rang og Forbindelser har erhols
 det, at være Hyrstens bestandige Selskab, til at hinde
 dre og afvende Despotisme og Uretfærdighed, og altid
 at give ham vise og veldædige Raad; saa vilde dens
 Indflydelse være en sand Lykke for Staten. Men
 er denne Formodning vel andet end det allerusands
 synligste Hiernespind? Skulde Adelen, eller den
 Deel af dem, som omringe Tronen, da altid bestaae
 af lutter vise, retfærdige, upartiske og patriotiske
 Mand? Dette var efter Naturens almindelige Løb,
 næsten et Underverk. Seire ikke Kvind, Kabaler
 og saa mange andre skygge Lidenskaber, som i glim
 rende Klædebon nærme sig Tronen, ofte over den
 bedre Deels renefte og meest patriotiske Duffer? Er
 da Adelen ene, blandt alle Dodelige, ved et Unders
 verk bleven fritaget fra Egennyttens, hvoraf de øvrige
 af os syndige Adamsbørn saa rundelig have hver sin
 Deel, og som saa ofte gjør et Blænderværk, selv for
 den meest oplyste og retskafne Mand's Øine. Ja,
 saa meget er altid rigtigt: Erader Regenten disse
 samtlige mægtige Forbundnes Net for nær, saa vil
 deres Indflydelse ganske vist yttre al sin Virkekraft.
 Men vil disse Mægtige da ogsaa altid være lige saa
 aarvaagne, naar det gjelder om den øvrige, dog vel
 største af Nationens Rettigheder? vil den ivrig, lige
 saa

faa ivrig Hindre det, naar disse Rættigheders Krænkelse er den ligegyldig, eller endog fordeelagtig? Er da disse Mægtiges Fordeel ogsaa altid Gavn for hele Staten selv?

Sørgelige Erfaringer have alt for meget overbevist os om det Grundige i disse Spørgsmaale. Forgieves ønskede Konge og Folk i Danmark, at ophæve Bondens trykkende Slaverie; forgieves deklarerede den oplyste Deel af Skribenterne mod disse imod Natur og Billighed og Statens sande Fordeel stridende Undertrykkelser; forgieves blev derom meer end eengang Forslag indgivet, billigede af Kongerne, endog satte i Verk af den vise Friderik den Fjerde. Den mægtige Adels, de høitformaaende Forbundne, som omgave Tronen og vare Gudseiere, og ansaae disse Forslag som stridende mod deres Fordeel og Storhed, vidste dog altid at opstable Vanskeligheder nok, for at hindre dette sande velgjørende Verk, at trække det i Langdrag, og endelig ganske at forstyrre det. Først efter mange frugtesløse Forsøg seirede endelig i vore Dage Fredriks modige Siel og de faa ædle Mænd over hovedet Fordom og Slaverie. Til sand uadødelig Ære geraader det de faa blandt Adelen selv, som ved denne Leilighed udviste sand Sieladel og ærlig Patriotisme nok, til kraftigst at understøtte dette for Staten gavnlige

Verk. Men uden disse *Edle*, uden deres magtige Indflydelse, som de her anvendte til Statens Held, vilde maaskee de begyndte Underhandlinger have været ligesaa frugteløse som de forbigangne, og den danske *Bonde* endnu sukke under *Bornedrettens* og *Slaves* riets hele trykkende *Zernaag*.

Adelen er altsaa, som man og har sagt i *Franskerig*, ofte en sand *Barriere* imellem *Kongen* og hans *Folk*. En *Skillevæg*, gennem hvilken de ringere *Stænders* *Stemme*, naar den ikke harmonerer med *Adelens*, var skelig kan blive hørt, eller, hvis den høres, dog altid høres dampet, overdøvet, og modificeret efter denne *Skillevægs* *Beskaffenhed* og *Elasticitet*, igjennem hvilken den maae trænge sig til *Tronen*. En herlig *Hielp* mod denne *Ulfik*, som ellers altid vil coexistere med *Adelen*, saadan som den nu er, have vi her i *Dannemork* i den uskatteerlige *Trykkefrihed*. Det eneste riagtige *Middel* til at betrygge de ringere *Undersaatter* for de *Stores* *Undertrykkelser*, og tilbørlig at underrette *Monarken* om hans *Nations* sa: de *Tænkemaade* og sande *Tilstand*.

Man kunde maaskee indvende, at dette *Onde* altid kunde befrygtes af et *Lands* *Store*, af dem, der beklæde *Statens* høieste *Embeder*, endskiøndt aldrig *Adelskand* var til i *Verden*; og ganske usande

er" dette heller ikke. Men deels vilde' da disse uadelige Store ikke, ligesom Adelen nu, være ganske afskilte, og uden al Samqvem med det øvrige Folk; deels er en Forbindelse imellem flere Store, der da høifandsynlig hver vilde have en fælles, fra de andre Stænders forskiellig Interesse, ikke saa meget at frygte, som naar alle disse tilsammentagne Store, forbundne ved Familie og andre Bånd, kun have een og samme Interesse, som de nu med fælles forenede Kræfter søge at befordre.

Dog maaskee denne Ulempe, saa stor den ogsaa er, igien bliver erstattet ved et for Staten overveis ende Gode. Den førnævnte Forfatter i pol. Journ. paastaer: „At Adelfstanden nu, da Krigen er blevet „en Kunst, er ganske uundværlig. At Tyrkerne just „derfor i sidste Krig ere saa ofte blevet slagne af Russerne, fordi disse første ingen sødt Adel have, fordi „Biziren og Pachaerne vare Folk af ringe Herkomst, „de russiske Generaler derimod Adelsmand. At et „Folk uden Adelfstand sikkerlig altid maae blive overvundet, og Borgeren der evig være uden Barm, „udsat for alle Krigens største Farer.“ Ja ikke denne Forfatter allene, selv Preussens viise Frederik *)

paas

*) Il est plus nécessaire, que l'on ne croit de porter cette attention au choix des officiers, parce que d'ordi

paastaer udtrykkelig, at *Vredfølelse* egentlig søges hos Adelen, og kun sielden findes hos de Borgelige, og at altsaa de første fortrinsviis og allene ere brugbare til Krigsbefalingsmands Poster. Var alt dette fuldkommen rigtigt, saa maatte man tilstaae, at Adelen, ligesom vor Tids staaende Armeer, vel var et Onde, men dog et Onde, som for Borgernes Sikkerhed er uforbigiengelig nødvendigt. Vi ville see til at undersøge, hvorvidt denne Paastand er rigtig.

Neppes behøver det, Forfatteren har erindret om Ruffernes Seier over Tyrkerne, alvorlig at besvares. Var hans fremførte Meening rigtig, saa maatte

ordinaire la noblesse a de l'honneur. Il ne faut pas disconvenir cependant, que quelquefois un rencontre du mérite & du talent chez des personnes sans naissance; mais cela est rare, & dans ce cas on fait bien de les conserver. Mais en général il ne reste de ressource à la noblesse, que de se distinguer par l'épée, si elle perd son honneur, elle ne trouve pas même un refuge dans la maison paternelle; au lieu qu'un roturier, après avoir commis des bassesses, reprend sans rougir le metier de son père, & ne s'en croit pas plus deshonoré. Oeuvres posth. de Fréd. II. Roi de Prusse. Tom V. P. 167.

maatte man vel spørge: Hvorfor have Tyrkerne da tilforn saa ofte erhholdet den meest afgisrende Seier over de Christne? Hvorfor var en Tid det tyrkiske Navn Christendommens Skælf? Leed maaskee de Christne dengang Mangel paa Adelige, eller vare de tyrkiske Hærsførere dengang det, hvad de nu ikke ere, oprundne af adelig Stamme? Og enhver seer let, at den af Forfatteren angivne Grund er aabenbar urigtig. Stammede Vizirerne og Pachaerne fra de ældste og adeligste Huuse i Verden; kunde de regne deres Ahner i nedstigende Linie ned fra Sultan Ochman selv; og vare Romanzow, Prindsen af Coburg, og Fyrst Potemkin oprundne af idel borgerlige Huuse; disse Borgerlige vilde alligevel med deres personlige militaire Indsigter og Talenter, med deres regulære velercerede Tropper, ligesaa let som nu have slaaet disse ignorante adelige Vizirer med deres sammenløbne ganske udisciplinerte Horder paa Flugten. Eller troer man maaskee, at Mod og krigerisk Videnskab er uden medfødt Adel en ganske utænkkelig Ting? Laudon har ingen Ahner.

Krigeren maane besties af Vren; men er da sand Tølelse for denne kun noget, som findes hos Adelsmanden allene? Gives der ikke i Borgerstanden selv Folk nok, som besidde den; Folk, som, antænde af denne, have udført de ædelste og fortrefeligste Handl

Handlinger? Stamsfødrene for de ægte adelige Familier, (jeg forstaaer ved dette Udtryk dem, hvis Forfædre ved Daad og ikke formedelst Penge eller Gænger have tilveiebragt sig dette Fortrin) have dog eengang været Borgerlige, og som Borgerlige ved roesværdige Bedrifter opsvinget sig til den Hæder, som deres Efterkommere endnu besidde. Var Athenienseren Sphikrates mindre befielt af Uere og Fædrelandskierlighed, fordi han var en Skomagers Søn? Eller hvad behøve vi at søge Exempler i Grækenland? Skulde Peder Wessel havt mindre Ureløst, fordi han stammede fra Borgere og havde været Skræberdreng, end hvis han allerede som Tordensfiold havde tiltraadt Tienesten? Erholdt Cort Sivertsen, som rugtede Tyrkerne i deres glimrende Periode, og Poul Wendelboe, som med Lovemod stred under Peter den Stores Fane, først den fyrige Ureløst og det Mod, som befieledede dem, med det Adelsdiplom, som forvandlede hiin til Adelaer og denne til Lovensør? Naturen retter sig visselig i sine Gierninger ikke efter Rangforordningen; ofte nedlægges der en fyrstelig Siel i Svinehyrdens Legeme, og lige saa tidt Svinehyrdens Siel i den durchlauchtigste Prindses og høieste Ministers Afkom.

Saa meget er alligevel sandt, at den fødte Adelige ved Fødselen selv erholder Opmantringer, som den Borgerlige fattes, og som, virkelig kraftig ere
i Stand

i Stand til at styrke og oplive denne Vrelst, ifald den
 ellers af Naturen er nedlagt hos ham. En saadan
 Opmuntring er de Fordomme selv, som saa mange
 Adelige indfuge ligesom med Moderens Melk, at de
 udgaae en bedre Race af Mennesker end den ringere
 Borger, og at de folgelig i Sæder og Opførel maae
 ophæve sig over disse. Vel gaaer denne Ophævelse
 som oftest kun ud paa det Udvortes, ikke fielden paa
 fantastiske, for den fornuftige Mand latterlige, Gri-
 macer. Men Stolthed hæver dog altid den menne-
 skelige Siel, og det kan gjerne lade sig gjøre, at selv
 ufornuftig Stolthed undertiden kan virke noget Gode
 og frembringe store, det almindelige Bedste gavnlige,
 Foretagender. Dog hvorfor skal man gribe til Uri-
 meligheder og Fordomme, saalænge Sandhed kan
 virke det samme. Det er desuden en egen Sag,
 naar man ved Fordomme og Daarligheder vil lede
 Mennesket til det Gode. Ikke at tale om at det slet
 ikke er nogen Roes for Mennesket selv, helst naar
 hiin gjør Paastand paa Fortrin over sine Medborgere,
 liig den menige Mand, som desvære af Mangel paa
 bedre Opdragelse blindt hen efterløber Fordomme og
 daarlige Indbildninger. Fordomme virke kun saalæns-
 ge og saavidt Mennesket er uvidende eller ufornuft-
 igt. Kommer han engang til bedre Erfvrtanke,
 saa tabe de deres Magt over ham; og han staaer

da Fare for, at selv de gode og rigtige Bevæggrunde intet Indtryk mere gjøre paa ham. Den, som nogenledes kiender Menneskenes Natur, vil ikke nægte denne Erfaring. Mangen en Lidelig, som nu spotter al Dyd og Moralitet, maae søge hos særindede, overdreven strange Forældre og Lærere den første Anledning til sin Fordærvelse.

Dog Adelen har endnu en anden vigtigere Opmuntring, en Opmuntring, som man slet ikke maae vanhellige ved at kalde den Fordom, og denne er Tanken om deres adle Stamsfædres store og berømmelige Gjerninger. Disse Forfædre gaae den nærmere an, og deres Gjerninger maae følgelig interessere den i en høiere Grad end andre, som ikke have den Lykke at nedstamme fra disse hæderlige Mænd. Denne Omstændighed er, i Følge vore Indsigter, den eneste gyldige Grund, hvorfor vi endnu skulde ønske et adeligt Stammenavn og den fødte Adels Bedligholdelse; thi først maae Staten, som vi allerede eengang have anmærket, paa alle muelige Maader sørge for at underholde Borgerens Værelst, og at belønne dem, som, drevne af denne eller af Patriotisme, have udrettet store og berømmelige Gjerninger med Ære og evig udødelig Roes. Et af de bedste Midler til dette Blesmeed er, naar den store Mands Navn endnu lever i hans Efterkommere. Dette virker paa ham som

en smigrende Belsønning, og tillige paa dem som en kraftig Opmuntring til at opnaae hans Roes ved Gjerninger. Det forstaaer sig selv, at ingen riig Agerkarl, ingen Kornpuger, som i sit hele Liv ikkun har opdyngtet Penge, men ellers intet Nyttigt for Staten udrettet, ingen krybende Hoffsmigter, eller Fyrstens Leilighedsmagere, da maae kunde tilvende sig et adeligt Navns hoi og ærefulde Fortrin. Ligesaa let begriber man af det forhen sagte, at Adelsmanden selv kun maae have dette, og intet andet, Fortrin forud for sine Medborgere. Den ædelste og fortreffeligste Mand's Søn maae, hvis han vil tiene Staten, ligesom den Borgerlige, begynde fra det nederste Trin, ordentlig og uden Spring med ham vandre Grens's Trappe; og kun personlig Fortieneste, ikke Fødsel og Forbindelser, bestemme, hvo af disse tyvende først skal naae Spidsen.

Paa denne Maade vilde Adelen, istedenfor som nu hemmelig at hades og misundes, som Nationens Belgioreres Efterkommere erholde deres Medborgeres almindelige Kierlighed og uskramtede Gunst. Mid, Foragt og urimelig Stolthed, som hidtildags indbyrdes har besselet disse Stænder imod hinanden, vilde da ganske eller dog for største Delen forsvinde. Altid et sødt og behageligt Syn for den sande Menneksleven! for den, som ærlig ønsker det Heles og Menneksfælg-

tens Vel! Indbyrdes Mid og Avind kan være Tyrannen, som derved seer sin despotiske Trone betrygget, Kierkommen. Men for den gode Fyrste, for Fædres landets Fader, for den sande Verdensborger, hvis Hjerte slaaer kierligt for det hele menneskelige Kion, er Tanken om denne indbyrdes Avind altid en høist ubehagelig og sørgelig Tanke.

Adelen har Opmuntringer, som Borgeren faaet; men blotte Opmuntringer afgjøre ikke altid paa hvis Side den største Vreslyst virkelig findes. Man maae herved tage Organisation, Opdragelse og mangfoldige andre Omstændigheder, som snart er den ene, snart den anden mere gunstig, i Betragtning. Hvor tidt see vi ikke, at Folk, med liden eller slet ingen udvortes Opmuntring, drives af Naturen selv, og lade andre, som ere forsynede med de herligste Opmuntringer, langt bag efter sig. — Naturen deler sine Gaver, uden Hensigt til Stand, lige mellem alle sine Børn. Ved den skærpede Følelse af Menneskes værd og Menneskerettigheder, som er en Følge af den almindeligere Oplysning, har Borgeren i vore Dage alt vundet anseeligt. Og mere, meget mere kunde endnu see, hvis ikke det nærværende Forhold mellem den og Adelen tildeels hindrede det; hvis Staterne i vore Dage vare saa bekymrede, som de vel burde, for at opilde denne ædle Selvfølelse, en

Følelse, som ikke blot for Krigeren, men for Statsborgeren er vigtig, i deres Sønners Varm, og hvis foromtalte Forhold ikke deri tildrøis ofte stod dem i Veien.

Enhver Tanke om Ringhed, om Fornedrelse, kvaler Vreløst og Selvfølelse. Vibringes fra Ungdommen af den Tanke Borgerens Søn, at han ved Fødselen selv er under Adelen; at dennes Værd er langt større end hans, og at hiin ikke maae indbilde sig at bruge det saa høit i Hæder og Værdighed som denne, saa vil han derved vænnes til at see sig selv i et ringe og foragteligt Lys. Denne fornedrende Tanke vil ganske vist kvalde hans Druvtighed og Vreløst ligesaameget, som det paa den anden Side vilde opmuntre ham, hvis han saae, at han i alt af Naturen ligesaa ædel som hiin, torde haabe det samme som han. At Værdens Palme og Klenodet var fremset for ham som for den Adelige, og at ikkun Anstængelse og Virksomhed vilde bestemme, hvem der skulde gribe dem.

Jeg har sagt, at Staterne i vore Dage ikke ere saa bekymrede for at opilde Selvfølelse og Vreløst hos Borgeren, som de vel burde. For at overbevise os om dette, lader os kaste et Blik paa hine gamle Grækenlands og Roms Stater. Hvor almindelig befieledede der Patriotisme og Vreløst deres Bor-

gere? Den ringeste Borger interesserede sig varmt for Fødelandet; var ligesaa, ikke sjelden langt mere, bekymret for dets Held og Ære end for sin egen. Naturligviis maatte dette ogsaa skee; enhver Borger ansaae sig selv som vigtig i Statslegemet, og sin Stemme betydelig nok for at have Indflydelse paa Statsbestyrelsen; de vigtigste Sager forelagdes dem, deres Stemmer samlede de over; daglig delibererede de over offentlige Anliggender, og disse, og med dem den hele Stats Vel selv, maatte derfor nødvendig blive dem overmaade vigtig. Hvad Virkning den Tanke om Stemmeret og Medvirkning har paa Borgernes Patriotisme, kan man endog i vore Dage see paa den selv blandt de ringeste Borgere i England herskende public Spirit og Iver for det Hele. I absolute Monarkier kan nu dette vel ikke gaae an, men allermindst hvor Borgeren seer sig næsten ganske udelukt fra de Embeder, som nærmest angaae Statsforvaltningen, og hvor disse, som ved udelukkende Privileg, tilhøre Adelen fast allene. Dog noget mere kunde, selv ved det nærværende aldeles ei nødvendige Forhold til Adelen, endnu skee. Saavidt muligt uindskrænket Publicitet paa Regjeringens Side, og offentlig for hele Nationens Dine udførlig afslagte Regnskaber af Ministre og Collegier vilde,

for

foruden andre gode Virkninger, ogsaa i denne Henseende ikke være uden Følger.

Endnu meer Lyst til Vren og Fødelands- Kierlighed blev fra spædste Barndom af kraeftig indpræntet hver Roms og Grækenlands Borger. Deres Farsfædres berømmelige Gierninger bleve dem i Barndommen fortalte. Deres Digttere besang dem; Kunstnerne af alle Slags kappedes om at forevige deres store Mænd og Nationens berømte Gierninger. Besøgte de Templerne, saa vare Mindesmærker om deres Bedrifter der ophængte. Paa Torvet i de offentlige Buegange, overalt prunkede deres store Mænds Støtter eller Malerier, som forestillede deres Handlinger. Kort alt foreenede sig der, for at indgive og underholde Iver og Stræben for Vren og Fødrelandets Vel.

Lad os nu igien vende Diet tilbage paa vore Stater. Den meenige Mands Opdragelse (thi vore paa bedre Grundsetninger opførte Realskoler ere ikke for ham) er i denne Punkt ganske forsømt. Det høieste, hvortil han ved lang og kummerlig Skolegang kan bringe det, er at han skriver noget læseligt, regner lidt, og udenad opramser en Troesbekiendelse, hvis Meening han sielden ret har fattet, og som efter Confirmationen bliver ligesaa hastig glemt, som den usisommelig var bleven lært. Ikke eet Ord

hører han om hans Fædrelands Historie; om Nationens store Forfædre ikke et eneste Ord. Villig maatte man derfor ønske, at Skolemesteren fandt Tid til, tidt og venkabelig at fortælle Børnene flige paa deres Sind virksomme og for Børnene selv underholdende Anekdoter. Men venkabelig og uden den sædvanlige Børnelærdomsstvang maatte det skee; hvis ellers ikke Forfædrenes berømmelige Bedrifter, formedelt Gdeernes Association, engang i Tiden af de Borne skulde betragtes med samme Ulyst og Modbydelighed, som Catechismussen og den hele Børnelærdom.

For Tidsalderens Digttere have vel foræret os smukke og smagfulde Stykker i alle Arter af Digtets Konsten; men det var at ønske, at de endnu meer vilde besynge Forfædrenes berømte Gierninger, og da nedstemme Tonerne ganske til meenig Mands Begreb. Vi Danske have nogle gode Stykker af dette Slags, og Selskabet for Efterlægten har engang have og tildeels udført den Idee, at forfærdige Folkesange om Fortidens nyttige og gode Handlinger, og at lade dem sælge for sædvanlig Visepriis. En herlig Idee, som endnu bestandig videre fortiente at realiseres.

Lette, simple og lide bekostelige profaiske Fortællinger af samme Indhold vilde tildeels gjøre samme

me Virkning. Megen Tak skyldes i denne Henseende vor fortiente Malling for sin Bog. Hvor mangen ædel Daad har han ikke derved reddet fra Forglemmelsen! hvor mangen ædel Mand's Handlinger, som før vare ingen eller dog kun Historiegrandstøeren ene bekendt, har han nu offentlig opstillet til Eferlighed. En mindre dyr, maaskee endnu lidt mere nedstemmet, eller flere saadanne for hver enkelt Stand især indrettede Samlinger, vilde maaskee endnu gjøre den ved hans Bog tilsigtede Nytte større og almindeligere *).

Enhver som kender Theatret og den store Illusion, som vel udførte theatraliske Forestillinger kunne frembringe, vil ikke nægte den Indflydelse, som store og heroiske Handlinger og Scener af Oldtiden, dramatisk udførte, kunne have paa Tilskuernes Sind og Hierte. For Mennesket i Almindelighed vilde i det mindste slige Scener stifte meer sand Nytte og ødlere

M 4

For

*) En anden Kionnerer, med typographisk Pragt og Robbere fra Clemens eller Preiskers Mesterhaand smykket Udgave af dette Værk, er et Arbeide, som en af mine patriotiske Venner ivrig har ønsket. Jeg stemmer i med dette Ønske, og tvivler ingenlunde, at is de bemlede blandt Nationen vilde gjøre sig en Ære af at understytte dette Konstens og Patriotismens Mindesmærke.

Fornoielse end de prægtigste Operaer og de zairligste Comédies amoureuses mêlés d'Ariettes. Shakespear har vel grundet endeel af sine Stykker paa sit Lands Historie; men disse indeholde, naar man undersøger enkelte Carakterer, for det meste kun lidet folgeværdige Handlinger.

Men fornemmelig burde Kunstnerne bestræbe sig for at være det, hvad de engang vare i Grækenlands og Roms Stater; de skulde opflamme Menneskene til Borgerdyd, og sørge for at holde Folkets store Handlinger i en evig Amindelse. Hvor saa af deres Stykker ere vel forfærdigede til dette Niemeed? og hvis de endog ere det, hvor finder man dem? Paa vore offentlige Forsamlingssteder og Spadseregange? Eller i Akademiernes Forsamlingsale, i Fyrsternes og de Riges Samlinger og Gallerier, hvor en videlysten Kunstner eller Dilettant for Penge indlades for at henrykkes over deres Yndigheder; og saa mange andre, som hverken ere Kunstnere eller Dilettanter, nyde ved deres Beskuelse en kort flygtig Dienslyst, der som oftest er forsvunden, endnu før de forlade Galleriet. Hvor ere vor Juuls, hvor Griffenfelds, Adlers, og Tordenskiolds og saa mange andre ædle Mænds Mindesmærker? Den næst sidste har dog et Monument i en Afkrog af Fruekirke, den sidste til Skam for Nationen endnu slet intet; og

længe

længe er det ikke siden, at man selv i Hovedstaden vanskeligen kunde faae opspurgt hvor han laae begraven. De fleste af Nationernes offentlige Statuer ere sædvanlig kun Complimenter, meget kostbare og lidet gavnlige Complimenter til deres Konger; og selv disse kunne, som de nu ere, heller ikke stifte den fulde tilsigtede Nytte, de kunne ikke noksom underrette den meenige Mand, der ikke forstaaer den latinske Lapidarstil paa Piedestalet, om den store Mand og om hans Handlinger. Engelland har ogsaa i dette Stykke et særdeles Fortrin; feiler jeg ikke, saa er det Archenzholz, som derfor siger, og han siger det med Røie, at Westminster Abbey har frembragt flere store og gavnlige Mænd, end enten Oxford eller Cambridge. Her i Danmark have vi vel Monumenterne i Jægerspris, men til hvad Nytte i en Ufprog af Landet? Ikke just kostbare, heller ikke altid saa kunstige, men paa mange Steder i Landet maatte den virkelig store Mands Mindesmærker være, hvis den tilsigtede Nytte ellers skal blive fuldkommen og almindelig *).

Meget, overmaade meget kunde altsaa et Lands Digttere, Skribentere og Kunstnere bidrage til at op-

M 5

ilde

*) Vilde det ikke lede for langt fra mit Maal saa onskede jeg ved denne Leilighed endnu at tale mere om et Middel til at vedligeholde store Handlingers

Minde

ilde Patriotisme og Ereløst. Men til fuldkommen at kunne udrette dette, er endnu een Ting fornøden. Enhver Borger maatte være overbevist om, at det i det mindste ikke var ham ganske umueligt selv at erholde siige udmerkede Belønninger; og dette er, naar man undtager Kunstneren og den Lærde hver i sit Fag, i Folge Stændernes nuværende Forhold, ikke vel giørligt. Forsædrenes berømmelige Gierninger interessere derfor den største Deel af Nationen ligesaa tidt, som Alexander den Stores Bedrivter Kiedelsikkeren. Det er efter Sagens sædvanlige Gang næsten ligesaa rimeligt for Kiedelsikkeren at blive en Alexander, som det er for den ringere Borgere at blive en Hærførere, eller overhovedet en Mand af nogen vigtig Indflydelse paa det Hele. Hvad der skal opmuntre os, maae i det mindste forestilles os som noget, der kan opnaaes ved vore Bestræbelser. Ingen uden en Afstindig stræber efter Umueligheder. Vel kunde lykkelige Tilfælde indtræffe, men Probabiliteten er her for siden paa den Borgerliges Side; og Talloetteriet vilde tilforladelig kun have faa Spillere, hvis

Minde og det er Nationalfestdage. En af disse, den 11te Februar have vi tillige med Festdagens Afsløffelse ogsaa tabt; en Dag, der hos hver Patriot altid fortæener at være i uforglemmelig Erindring.

hvis ingen Gevinster, uden blot Qvaterner, bleve udbetalte.

Men blot Værløst og Patriotisme allene er endnu ikke nok. „Krigen er, som vor Forfatter siger, nu en Kunst“ og enhver Kunst maae læres og øves. Den tilkommende Krigsmand maae, hvis han ellers med Ære skal føre dette Navn, ikke blot være udrustet med mathematiske, taktiske og mange andre brugbare Indsigter; ikke blot slittig øves i praktisk at anvende disse Kundskaber; men han maae og tillige tidlig hærdes til munter og standhaftig at udholde Mangel, Stræbster og andre Livets Besværligheder, hvilket altsammen, meer end i noget andens, kan falde i Krigerens Lod. Tidlig maae han ansøres til Activitet og Subordination, til Klogskab saavel i at befale som adlyde. Altsammen Ting, hvortil man kun i den spæde Alder let, i den voksne derimod enten slet ikke, eller dog med uendelig Møie og Selvfornægtelse, kan vænne sig.

For man haabe alt dette af Adelsens nærværende Opdragelse? Lidet eller slet intet udrustede med militair Kundskab forlader den Faderens Hus, hvor den, mere vant til at befale end at adlyde, i Værløst og Overflod har danset paa Roser, for at betrede Krigerens knudrede tornefulde Stie. Eller og ombytter den Pageliberiet med Uniformen. Manger

bliver endog, til den hæderlige Krigsstands Bestemmelse, ansat som Officier, fordi han dog maae være noget, og er uduelig til ethvert andet Embede. Var han, som man tilforladelig ikke kan antage som det sædvanligste Tilfælde, endog i Faderens Huus bleven forsynet med de bedste theoretiske Kundskaber, saa er, han dog næsten altid blottet for det praktiske, for tilbørlig Subordinationsfølelse og Hærdelse. Fuldkommenheder, som sjelden kunne erhverves i det faderlige Huus og som ingen militair Opdrager for tidlig kan søge at bibringe sine Undergivne.

Det var af den Årsag billigt at ønske, at ingen, han være Borgerlig eller Adelig, blev ansat som Officier ved Armeen, uden først i en militair Opdragelses-Anstalt at have erhholdet den dertil fornødne Dannelse. Til denne Opdragelses-Anstalt skulde den Borgerlige have lige Adgang med Adelen, og kun erhvervede Indsigter og Duellighed bestemme, hvo af dem tilkom Fortrinet.

Krigerne have slige Instituter, og de Lærde tildeels og, men selv for den tilkommende Statsmand og Financier vilde en saadan Planteskole, hvor fornøden Theorie var forbunden med Praxis, og Dvæls i de forskjellige Fag, i hvilke de engang skulde tjene Staten, ikke være uden Nytte. Foruden den første i Dinene faldende Fordeel vilde slige militaire

og civile Instituter endnu have flere. Sand Værelst og andre Staten og Mennesket gavnlige adle Følelser, kunde ved en saadan Planteskole lettere bringes de Unge end de Vorne, hos hvilke den gode Sæd som oftest vælges ved Fordommens overhaandtagende Ufrud. Det blev Staten tillige lettere at træffe et Valg mellem Eleverne, og tidlig at anvise det mindre eller slet ikke duelige Subjekt en anden Løbebane. Endelig kunde den paa denne Maade ogsaa kraftigst styre den Ufsik, naar de ringere Borgere, uden indvortes Dygtighed, alt for hyppig forlod deres Stand, for maaskee engang at trænge sig op i de høiere Embeder. En Ufsik, som selv vor Sneedorf har befrygtet, og hvoraf Mangel i de mindre Staten nyttige Stænder ogsaa useilbarlig vil følge.

Vel har man gjort den Indvendning, at Staten ved slike Instituter paalagde sine Borgere en Tvang, hvortil den ikke er beføiet; at den herved gjorde Indgreb i Faderens Rettigheder, og at det burde staa enhver Statsborger frit for at vælge hvad Løbebane, han selv fandt for godt. Men Staten, saavel som ethvert enkelt Individuum, har dog vel usfridig den Ret at sørge for, at dens Anliggender blive saa godt som mueligt besørgeede; den maae selvfølgelig ogsaa have den Ret at fordre, at de Personer, som egentlig vilde opofre sig til dens Tjeneste, ere dannede og opdragne

til

til denne Hensigt; og at udelukke uduelige Subjekter ganske fra sin Tjeneste. Desuden tvinger jo Staten i saen til at søge om egentlige Statsbetjeninge, og tusinde Vete staer der endnu den aaben, som ikke vil beqvemme sig til den af Staten foreskrevne Orden. Vilde endelig en Fader heller selv give sin Søn en til Statens Hensigt passende Opdragelse, saa kunde dette vel ogsaa tillades ham, dog paa det Vilkaar, at denne privat opdragne Søn, naar han ansøgte om Statsbetjeninge, i alle Stykker blev befundne liig de af Staten selv opdragne og dannede Candidater.

Vi haabe Tilgivelse for denne lille, Hovedsagen ikke ganske uvedkommende, Udsøvelse. Man kan forrigt antage eller forkaste de civile Opdragelsesanstalter, ligesom man vil; saa er dog dette ganske vist, at den tilkommende Statsbetjent, foruden tilhørlig Theorie, endnu behøver mange lokale og andre Kundskaber, hvilke, saavel som den i alle Hænder saa nødvendige Øvelse og Erfarenhed, først og allene kan erholdes ved Korrektionerne; disse Fuldkommenheder findes altid hos den fra de ringere Trin gradvise opstegne Statsmand, og maae altid savnes hos den paa sædvanlig Viis opbragte Adelsmand. Det er en slet Officier, som ikke kiender og selv kan gjøre Soldaternes Evolutionser med, og i dette Tilfælde befinder sig altid den rige fødte Adelige, som med

cet

eet bliver indsat i et Statkembede. Lidt eller slet intet udrustet med lokale Kundskaber, uden Erfaring, uden Øvelse i Forretningerne, gaaer han strax fra Faderens Huus ind i Statens Tjeneste, og det ikke i de smaae ubetydelige Poster, hvor disse hans Mangler kun kunne virke liden eller ingen Forskyrrelse, men han rykker strax op i de vigtigere Embeder, hvor hans Stemme alt er betydelig, og hans Feiltrin allerede kan have Indflydelse paa det Hele. Mangan Udelig bliver forflyttet fra eet Departement til et andet, fra dette atter inden kort Tid i det tredie ganske fra de andre forskjellige. Hvor i al Verden kan der formodes, at denne Mand i saa kort et Tidrum kan indsamle den fornødne Erfaring? Eet af To maae nødvendig ssee: Enten giv den vigtige anseelige Mand slet intet, forestiller, ligesom Alexanders Troene efter hans Død Kongevælden, sit høie Embedes Værdighed som et blot Pragtbillede, og lader sig evig styre af sine undergivne Statsbetiente; eller hvis han ikke vil det, maae han ganske vist i Begyndelsen af sit Embedsførelse hyppig støde an og begaae Feiltrin. Thi Erfaring og Indsigt i Forretninger er intet Mersneske medfødt; selv den Duelligste maae først indsamle dem ved Tid og Øvelse. Ved de høie Embeders sædvanlige Besættelse maae Staten følgerig aldrig blive saa godt betient, som det ellers var mueligt; men

det er ikke den eneste Ulempe, som flyder af Adelsens nærværende Forfatning. Alt hvad man har sagt om De gamle Egypters og de indianske Kasters fornuftstridige Indretninger kan, næsten med lige Føie, anvendes her. Antallet af duelige Subjekter i alle Fag bliver derved nødvendig indskrænket. Naturen uddeker, som vi have sagt, ikke sine Gaver efter Raster og Rangforordninger. Den Borgerlige, som virkelig endda er bedre faren end den Adelige, siden han har mere at vælge i, kunde dog maaskee som Minister eller som Hærfører gjort Staten vigtigere Tjenester end den, hvortil han nu er i Stand, og det kunde meget vel træffe sig, at Adelsmanden havde slet intet naturligt Anlæg, til de Poster, hvortil han ved Fødselen er indskrænket, men derimod herlige Gaver til andre blot borgerlige Syeler. Til Trods for Naturen maae han dog reent forsage de sidste for at falde Staten, som et unyttigt Lem, til Byrde i de første. Il ne reste, siger den store Frederik, de ressource á „la noblesse que de se distinguer par l'épee“ vi lægge til: tant pis! Den fattige Adelsmand er fast altid fordømt til Officierstanden; maaskee mangler han dertil Mod, Sundhed og Duelighed: Egenskaber, som ingen Dødelig kan give sig selv, naar Naturen har nægtet dem. Isteden for en slet Officier eller Statsmand havde han maaskee blevet en virksom

Rish

Riobmand, en stor Lærd, en fortreffelig Taler eller Kunstner; og Staten taber i ham altsaa en god og hæderlig Borger, for at bruge ham som en unyttig, ofre skadelig. Selv er han ikke lykkelig; thi hvo kan i et Embede, som man aldeles ikke er voven, vel være lykkelig? Og dog straffer Staten denne ulykkelige Mand, naar han maaskee i denne ham paatrængte Stand, hvortil han intet Kald og Naturanlæg har, forsømmer sin Pligt, med den haardeste blandt alle Straffe, med borgerlig Død, med Infamie. Haardt og ubarmhiertigt! Dersom det kom an paa enhver fri Valg, saa handlede Staten heri fuldkommen Ret; fordi uden naturlig Bequemhed ingen var forbunden at tilbyde sin Tjeneste som Kriger; den kunde og burde med største Føie da belægge forsømt Krigs- pligt med den uærligste borgerlige Infamie. Borgeren vilde ved denne Straf da blive saa ulykkelig og huusvild som Adelsmanden. I Engelland, hvor, som vi mere end engang have anmærket i denne Afhandling, Borgerens og Adelsmandens Forhold overhovedet er langt bedre bestemt end i de fleste andre Stater, i Engelland er Adelsmanden Søn for at ernære sig, ikke tvungen til at gribe Kaarden. Den største Pairs yngre Søn holder sig der ikke det ringeste vanæret, naar han opofrer sig til Riobmandstanden, eller som Contoirbetient gaær ud til de Ostindiske Etablissementer.

Endelig, for ogsaa at sige et Ord om Stamgodsene, denne Støtte, paa hvilken de nærværende mægtige Familiers Styrke fornemmelig beroer, saa kunde disse Spørgsmaale maaskee vel gøres: Om de og have erhholdet dem alle paa en retmæssig Maade? Om de og altid trolig have opfyldt de Betingelser, under hvilke de først erhholdt dem af Staten eller Kronen? Om Staten, eller, hvilket er det samme, Regenten overhovedet er berettiget til at afhænde slige Arvelehn under slige Betingelser *)? Dog alle disse Spørgsmaale vilse vi lade henhvile ubesvarede. Den nærværende Adeler nu eengang i Besiddelsen, og det var i alt Fald haardt ganske at berøve den sin Eiendom, og derved at styrte mange Familier i en af dem selv uforskyldt Armød. Men om man ikke, ifald foranførte Spørgsmaal maaskee kunde besvares med Nei, kunde tilholde den at nedlægge disse Godser, at afhænde dem parcelleviis til Landmænd: en Fremgangsmaade, hvorved, som Erfaring har viist, Eiermanden intet Tab har at frygte, dette kunde maaskee være et andet Spørgsmaal. At det vilde være Staten og Folkemængden nyttiaer, viser det første Diekast, og tillige rigtig beviste Fakta. Hvo som ønsker næstere at kiende disse, kan finde dem, i det mindste hvad Hertugdømmerne

an

*) Endeel af disse Lehn bleve her i Dannemaa bortskienkede under Navn af Stridshavn, og paalagdes dem, som erhholdte dette Lehn, den Forpligtelse, i Krigstid at underholde og levere et vist Antal af Krigsfolk eller Skibe til Kongens Tjeneste. — See herom Suhm

angaaer, i Hr. Kammersecretair Kampshøveners, med Datis af det kongl. Rentekammer i Kiøbenhavn do-
kumenterte Skrivt: Beschreibung der bereits voll-
führten Niederlegungen Königl. Domainengüter in
den Herzogthümern Schleswig und Hollstein, womit
zugleich die Aufhebung der Leibeigenschaft, wo sie Stat
gefunden hat, verbunden gewesen ist. Kopenh. 1787.

De øvrige Indvendinger: at Adelen, ved de for-
skjellige Trin, mellem den ringere Borger og Fyrsten,
skulde tiene til at forhøie den sidste Anseelse og Tro-
nens Glans i meenig Mand's Øine; at Handel og
Kunster ikke kunne blomstre og viise sig i et Land, hvor
det fattes paa Folk, som have sikre Eiendomme, og
ved Eren er forbundne til at opofre endeel deraf til
Pragt og udvortes Glans; ville vi lade uberørte.
Tilligemed den fødte Adels skadelige Indflydelse ville
vi ikke, at al Forskiel i Stand og Formue skal op-
høre, og hvor den endnu er, der maae Ministeren og
den høie Embedsmand altid leve efter sin Stand; det
vil og den rigere Borger ganske vist leve paa en høiere,
med hans Midler passende Fod. Eller for at bruge
et indenlandsk Exempel, gjør Kiøbmanden de Coninck
ikke flere Bekostninger, leve ikke ved ham ligesaa man-
ge, ja vel flere, Kunstnere og andre virksomme Med-
borgere, end ved den fornemste og adeligste Minister?

Men der er en anden Indvending, som jeg, hvis
ikke denne hele Undersøgelse tildeels skal blive et Lust-
stot, ikke kan lade uberørt gaae forbi, og det er den:

at de fleste af mig anførte Fortrin ere opdigtede; at den Borgerlige har til Statens fornemste Embeder ligesaa vel og ligesaa let Adgang som Adelsmanden. Lad os igiennemblade Listerne paa de høie europæiske Statsbetientere for nogle Generationer, vi ville da, jeg siger endnu for lidet, for een Borgerlig ganske vist finde hundrede Adelige. Denne Borgerlige maae og altid ved overordentlige Naturgaver, eller endnu mere ved overordentlige Lykkens Tilfælde, have opnaaet denne sin høie Post. Og er han nu der, hvad gavner det vel ogsaa Staten? Hvad vil denne enkelte, ifolerde Mand udrette mod de mange og mægtige forbundne Familier? Enten drages han ind med i deres Forbindelser, og det kunde da være ligegyldigt, hvad heller han var Adels eller Borger, eller, hvis han ikke vil det, hvis han arbejder denne imod, saa vil den ganske vist finde Leilighed til at skaffe ham, som en for dens Storhed og Magt farlig Mand, af Veien, om ikke ganske at styre ham i Fordærvelsen. Alle Landes Historie, og Danmarks ikke mindre, vil frembyde Beviser nok for denne Sandhed.

Man Have ikke i mange, ja i de fleste Lande, visse store mægtige Familier, lig Nimmersatternes Familie i den brune Mandes Papirer, revet Statens store og vigtige Embeder til sig, ligesom forpagtet dem, og beholdt dem for sig og Arvinger, som ved udelukkende Privilegium? Bliver Adelsmandens Søn ikke tide som Børn, i Ledebaandet, i Buggen selv, benaaded med

med Portopeen? Gler han ikke af den Marsag, alt i de Kar, hvor saa mangen, tidt bravere, Kriger endnu sukker, og længe vil sukke som Lieutenant, Major og Oberst Rang, som denne aldrig kan opnaae, imøde? Bliver han ikke lige fra Faderens Huus sat ind i Collegier, for derfra inden kort Tid at betrede Statens vigtigste Væstrin? Bilde alt dette være gjørligt, naar, uden Hensigt til Fødsel og Forbindelser, kun den ved Duelighed og Anciencet gradevist opstegne Mand tørde haabe disse Væsposter? Vel løber Adelen og Borgeren ad den samme Bane, men der maatte skee Tegn og Under, hvis den første, selv med maadelig Dygtighed, ikke skulde opnaae Maalet for den flygtigste og dueligste Borger. Sæt tvende Løbere paa den samme Løbebane fra Lyngbye til Statuen paa Kongens Nytorv, den ene ved Banens Begyndelse, og den anden ved Nørreport, saa er dette Borgerens Forhold til Adelsmanden. Den første kunde, var han end en Achill, aldrig indhente den sidste, og tilvinde sig den udsatte Prits.

Ligesaa lidet maae der indvendes mig, at ingen egentlige Love forbyde Adelsens nærmere Forbindelse med den Borgerlige; i mange Lande er det virkelig saa. Den Adelige taber i Tydsklend, fornemmelig naar han kan regne sine sexten ublandede Ahner, ved ulige Egteskab, for sig og sine Børn betydelige Statsfordele. Dog dette tilsidefat. Fordomme og indførte Sædvaner virke, helst naar de hemmelig understøttes af Regjeringen, meer end de strængeste og eftertrykkeligste Love. Den Foragt, den haanende Smil af en heel Kreds Mennesker, som ellers ere vore Lige, og nu see ned paa os; og hvad endnu mere er, hvad der for et godt, veltænkende Menneske aldrig kan, aldrig bør være ligegyldigt, den Tanke at have bedrovet os flere Personer; at have voldt en god og kjerlig Fader Mishag og Grammelse; at have

have forårsaget 'en øm og elsket Moder Lærer; alt dette vil virke kraftig nok til at afholde den unge Adelsmand fra slige ulige Forbindelser: Forbindelser, som, efter den nærværende Forfatning, og næsten altid, kunne lade sig undskyldte ved Ungdoms Hede og Ubesindighed, men aldrig tilfulde forsvare.

Resultatet af denne hele Undersøgelse bliver da, i Følge vor bedste Overbeviisning, til Slutning denne: Kan det bevises, at Adelsens Fortrin ere den tildeelte af Uberettede; at disse Fortrin hverken som Belønninger ere retfærdige, eller som Opmuntringer tilfulde virksomme; at Adelsens indbyrdes Forbindelse kan være Staten skadelig, og har og ofte virkelig været det; bliver ved disse medfødte Fortrin, Massen af nyttige Statsborgere formindsket, Skranker satte for Borgerens Kappelyst, for Vrens udbredte Følelse; bliver Adelen selv ikke for Staten saa brugbar som den vel ellers kunde blevet det; har Borgeren samme Vrelst, samme Due-ligheder som Adelsmanden; og kunde disse ved andre Indretninger endnu kraftigere opildes; med eet Ord: kan Borgeren, uden det Heles Skade, blive alt det, som Adelen nu ene er; og bliver alt dette ikke erstattet ved noget overseiende Gode; saa ere og disse Fortrin (dette ene forommeldte, Stamme-navnets Vedligeholdelse undtagen) Indgreb i de vige Statsborgeres Rettigheder, saa er og Staten, eller hvilket hos os, Gud ske Lov! næsten er det samme, Fyresten, beføiet til at standse disse for det hele skadelige Indgreb, og, hvis dette skal kaldes at undertrykke Adelen, ogsaa beføiet, ja endog forbunden til at undertrykke Adelen.

